ਬਾਣੀ

ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ

ਸਟੀਕ

ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਬਾਣੀ
ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ
ਸਟੀਕ

-ਟੀਕਾਕਾਰ-

ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ

(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਸਾਬਕਾ ਫ਼ੈਲੋ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਪਟਿਆਲਾ।

Bani

Sheikh Farid Ji

Sateek

by

Giani Harbans Singh

ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਨਵਰੀ ੨੦੦੮

ਭੇਟਾ : 80/-

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
੧੭ਏ, ਡੋਗਰਾਂ ਸਟਰੀਟ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ
ਸ਼ਰਨਾਗੰਤ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ।

Printed in India

ਛਾਪਕ
ਸਰਤਾਜ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਜਲੰਧਰ

ਸਮਰਪਣ

ਫਰੀਦਾ, ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨ ਮੁਕੀਆ,
ਤਿਨ੍ਹਾ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ ॥
ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ,
ਪੈਰ ਤਿਨ੍ਹਾ ਦੇ ਚੁੰਮਿ ॥੭॥

ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸਹਿਤ
ਰੱਬੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਬੈਰਾਗੀ ਜੀਊੜਿਆਂ
ਨੂੰ

[ਹ. ਸ.]

ਤਤਕਰਾ

ੴ

ਨਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਹਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰੱਬੀ-ਬੰਦਗੀ ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲ਼ਾ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਨਾਨਕ, ਦੁਨੀਆ ਚਾਰਿ ਦਿਹਾੜੇ,
ਸੁਖਿ ਕੀਤੈ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥
ਗਲਾ ਵਾਲੇ ਹੈਨਿ ਘਣੇਰੇ, ਛਡਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੮੬

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਾਕ ਹਨ:-

ਗਲੀ ਭਿਸਤਿ ਨ ਜਾਈਐ, ਛੁਟੈ ਸਚੁ ਕਮਾਇ ॥
ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ, ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ ਜਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੪੧

ਭਾਵ ਨਿਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਬਹਿੱਸ਼ਤ (ਸ੍ਵਰਗ) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਈਦਾ। ਛੁਟਕਾਰਾ ਸੱਚ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਮਾਉਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਸਾਲੇ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕ ਜਨੋ ! ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲੀ ਘਾਲਨਾ ਘਾਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਫਲ-ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਹੀਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ-

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਿਹ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸਰਾ
ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਫਰਵਰੀ, 2004

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਵਿ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਭਾਵੇਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਵਿ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਘੇੜਨ ਦਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਬਾਰੇ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਝੂਠੀਆਂ ਮੂਠੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹਿੱਤ ਹੈ।

ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਮੂਲ ਸੋਮਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸਲੋਕ 'ਸੰਤ ਰਤਨ ਮਾਲ' ਵਿੱਚ, ਕੁਝ 'ਮਸਲੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ' ਵਿੱਚ, ਕੁਝ 'ਭਾਈ ਪੈਂਦੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਪੋਥੀ ਗੁਰੂ ਸਹਾਇ' ਤੇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ ਜੋ ਬੋਲੀ ਤੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।*'ਸ਼ੇਖ਼' ਜਾਂ 'ਫ਼ਰੀਦ' ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ 'ਸਨਮਾਨਤ ਉਪਾਧੀ' ਲਕਬ ਅਥਵਾ ਤਖ਼ਲਸ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ

---

*੧) ਤੋਜ਼ਕੇ ਜਹਾਂਗੀਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਬਾਰ ਉਜਾੜ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਸ਼ੇਖ ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਖਾਂ ਫ਼ਰੀਦ ਸੀ।

੨) ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਮਸਊਦ ਫ਼ਰੀਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤਾਰ ਦੀਨ ਫ਼ਰੀਦ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਲੋਂ ਇਹ ਉਪਾਧੀ ਮਸਊਦ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਫ਼ਰੀਦ ਤੋਂ ਭੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਮੇਲ ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ (ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਨੀ) ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਰਚਿਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ) ਵਿਚੋਂ ਇਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:-

"ਤਬ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਮਰਦਾਨਿਆ ਅਸਾਂ ਪਟਣ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੁ ਦੇਖਾ ਉਸਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਹੈ 'ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ੇਖ ਪਟਣ ਆਏ ਉਤਰੇ। ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਨੀ ਇਬਰਾਹੀਮ ਇਕ ਬਕਰਾ ਤੇ ਰਸਤ ਘਿਉ ਆਟਾ ਲੈ ਕਰ ਆਇ ਮਿਲਿਆ। ਜੋ ਆਪ ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਲੰਗਰ ਕਰਵਾਹੋ ਅਰ ਹਿੰਦੂ ਰਸੋਈਆ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਿਹਾ, 'ਸਰੀਰ ਦੀ ਲਜ਼ਤ ਵਾਸਤੇ ਬਕਰਾ ਮਾਰਨਾ ਨਾਹੀ'। ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਕਹਿਆ ਜਿ ਹਲਾਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਕੀਤਾ:-

ਸਚੁ ਕੀ ਕਾਤੀ ਸਚੁ ਸਭੁ ਸਾਰੁ ॥
ਘਾੜਤ ਤਿਸਕੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੫੬

ਜਾਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਕਹਿਆ, 'ਅਗੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਵਡਿਆਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।' ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ, 'ਫਵਾਰੇ ਦਾ ਜਲ ਜਿਤਨਾ ਨੀਵਾ ਜਾਂਵਦਾ ਹੈ ਇਤਨਾ ਹੀ ਉਚਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਜੋ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਉਚੀ ਪਦਵੀ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਬਿੰਬਮਈ ਹੈ। ਆਮ ਪਾਠਕ ਬਿੰਬ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਓਹ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਮਨਘੜਤ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਫਰੀਦਾ ਤਨੁ ਸੁਕਾ ਪਿੰਜਰ ਥੀਆ, ਤਲੀਆ ਖੂਡਹਿ ਕਾਂਗ ॥
ਅਜੈ ਸੁ ਰਬ ਨ ਬਹੁੜਿਓ, ਵੇਖੁ ਬੰਦੇ ਦੇ ਭਾਗ ॥

ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ

ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕਰੜੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ, ਖੂਹ ਵਿਚ ਪੁਠੇ ਲਟਕੇ ਰਹੇ, ਸਰੀਰ ਸੁੱਕ ਕੇ ਪਿੰਜਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਆਪ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਂ ਠੂੰਗੇ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਏ। ਅਜਿਹੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਪੁਛੇ ਕਿ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਫਰੀਦਾ ਜੰਗਲ ਜੰਗਲ ਕਿਆ ਭਵਹਿ, ਵਣ ਕੰਡਾ ਮੋੜਹਿ ॥
ਵਸੀ ਰਬ ਹਿਆਲੀਐ, ਜੰਗਲ ਕਿਆ ਢੂੰਢਹਿ ॥

ਫਿਰ ਆਪ ਉਪਰੋਕਤ ਕ੍ਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਕੀ ਇਹ ਸ੍ਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ?।

ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਦਾਦੀ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਟਾਂਵੇ ਟਾਂਵੇ ਸਲੋਕ ਬੜੀ ਸੁਰ ਲਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ:-

ਉਠ ਫਰੀਦਾ ਸੁਤਿਆ ਦੁਨੀਆ ਵੇਖਣ ਜਾਹ॥
ਮਤ ਕੋਈ ਬਖਸਿਆ ਮਿਲ ਪਵੀ ਤੂੰ ਵੀ ਬਖਸਿਆ ਜਾਹ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਿਖਿਆ ਇਹ ਹੈ:-

ਬੋਲੇ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਪਿਆਰੇ ਅਲਹੁ ਲਗੇ ॥...

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਖਣਾ, ਇਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਬਾਰੰਬਾਰ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਸਹਾਇਕ ਤੇ ਫਲਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਟੀਕ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਲੋਕ ਦਾ ਸਾਰਥਕ-ਭਾਵ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸੇਧ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਸੇਵਕ
ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ
੧੬-੧-੧੯੯੭

ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਣੈ ਭਵਨ
੧੭-ਏ, ਡੋਗਰਾਂ ਸਟਰੀਟ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ

(ਜੀਵਨ-ਦਰਸ਼ਨ)

ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਫ਼ਰੀਦੂ-ਦੀਨ-ਮਸਊਦ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਮਾਲੁਦੀਨ ਸੁਲੇਮਾਨ ਤੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ੇਖ ਸ਼ੈਬ ਸੀ। ਆਪ ਸ਼ਾਹੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ ੧੧੭੩ ਈ: ਪਿੰਡ ਕੋਠੀਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਮੁਸਲਤਾਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਮਰੀਅਮ ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਮੁਲਾਂ ਦੀ ਧੀ ਬੜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਸੀ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਸ਼ੱਕਰ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਵਲ ਲਾਇਆ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਕੂਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਪੜ੍ਹਾਈ ਚੋਂ ਇਤਨੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ (ਮੁਰਸ਼ਦ) ਅਜਮੇਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਮਹੀਉਦੀਨ ਚਿਸ਼ਤੀ ਕੁਤਬੁਲ-ਦੀਨ ਬਖ਼ਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ੧੧੨੫ ਈ ਵਿਚ ਕਾਬਲ ਤੇ ਗਜ਼ਨੀ ਵਿਚ ਛਿੜੀ ਬਦ-ਅਮਨੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਆਏ ਸਨ।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਪਰਚਾਰ ਹਿਤ ਕਾਫੀ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਾਕ ਪਟਨ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ, ਆਪ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦੀ ਲਗਨ ਸੀ ਪਰ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿਲੀ ਵੀ ਸੀ।

ਸੂਫ਼ੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਓਹ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਤੇ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵੀਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਓਹ ਜੋ ਕੇਵਲ ਸ਼ਰਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਪੱਕੇ ਨਿਮਾਜ਼ੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਲ੍ਹਾ ਦਾ ਨੂਰ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਉਠੁ ਫਰੀਦਾ ਉਜੂ ਸਾਜਿ, ਸੁਬਹ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਿ ॥
ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਂਈ ਨ ਨਿਵੈ, ਸੋ ਸਿਰੁ ਕਪਿ ਉਤਾਰਿ॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੮੧

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪੱਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ।

ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਹਨ ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

੧. ਇਕ ਰਬ ਵਲੋਂ ਥਾਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਚ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਰੂਹਾਂ।
੨. ਇਕ ਦਰਮਿਆਨੇ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਜੋ ਵਲੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ।
੩. ਬਦ-ਰੂਹਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀਆਂ।

ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜਾਂ ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਨੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਪੀੜੀ ਮੰਨੇ ਜ਼ਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਬਾਰ੍ਹਾਂ-ਮਾਹਾ ਸਾਲ ਦਾ ਚਿੱਲਾ ਕਟਿਆ।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਰੰਗ ਪਰਤੱਖ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:-

ਜਿਕੂੰ, ਕੂੰ, ਵੰਞਾ ਘਤਿ, ਹੰਭੀ, ਨੰਢੜਾ, ਜੇਡੁ ਆਦਿ ਆਦਿ

ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦਗੀ, ਗਿਆਨ, ਸੰਜਮ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਆਦਿ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜ਼ੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ

ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਸੂਫ਼ੀ ਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸਾਂਭ ਕੇ ਸੁਰਖਿਅਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਦਰ ਫ਼ਰੀਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਕੁਲ ੧੩ ਸਲੋਕ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਸਲੋਕ (ਨੰਬਰ ੩੩, ੧੧੩, ੧੨੦, ੧੨੪) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ, ਇਕ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੧੨੧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅਤੇ ਅਠ ਸਲੋਕ (ਨੰਬਰ ੭੫, ੮੨, ੮੩, ੧੦੫, ੧੦੮, ੧੦੯, ੧੧੦, ੧੧੧) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕਰਵਾਏ ਸਨ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹਨਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੁਚੱਜੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ 'ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ, ਲਾਵਣੁ ਮੇਰੀ ਭੁਖ' ਵਾਲਾ ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ ਹਲੀਮੀ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ, ਰੱਬੀ-ਰਜ਼ਾ ਆਦਿ ਕਈ ਵੀਚਾਰ ਜਿਥੇ ਉਚੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਲੋਕ ***"ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ, ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ, ਜਿਹਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥ ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ, ਤਾ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ ॥" (ਪੰਨਾ ੧੩੮੧)*** ਅਤੇ ***"ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਖਾਇ ਕੈ, ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਉ ॥ ਫਰੀਦਾ ਦੇਖਿ ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ, ਨਾ ਤਰਸਾਏ ਜੀਉ॥" (ਪੰਨਾ ੧੩੭੯)*** ਵਾਲੀ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਇਹ ਲਿਖਣਾ ਵੀ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਸਲੋਕ ਵੀ ਵਿਕਲੋਤਰੇ ਹਨ, ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਲਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਖੀਕਾਰ

ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸਵਿਕਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲਿਕ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ, ਰਬੀ-ਪਿਆਰ, ***"ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਣਿਕ, ਠਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ॥ ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ, ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀ ਦਾ॥" (ਪੰਨਾ ੧੩੮੪)*** ਆਦਿ ਅਮੋਲਕ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨੈਤਿਕ ਆਚਾਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਜੀਵਨ ਨਰਕ ਸਾਰਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਬੀ-ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਓਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨੈਤਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਸਲੋਕ ***"ਫਰੀਦਾ ਜਿਨੀ ਕੰਮੀ ਨਾਹਿ ਗੁਣ, ਤੇ ਕੰਮੜੇ ਵਿਸਾਰਿ॥ ਮਤੁ ਸਰਮਿੰਦਾ ਥੀਵਹੀ, ਸਾਂਈ ਦੈ ਦਰਬਾਰਿ॥"*** ਨੂੰ ਜੇ ਜੀਵਨ-ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਖਜਲ ਖੁਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਬੜੇ ਸਰਲ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸਲੋਕ ਚੇਤੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ਫਰੀਦਾ, ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ,
ਜੀਵਦੜੋ ਮੁਇਓਹਿ॥
ਜੇ ਤੈ ਰਬੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਤ ਰਬਿ ਨ ਵਿਸਰਿਓਹਿ॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੮੩

ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੰਨੇ-ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਸੂਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰ ਸਨ। ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਭ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਸਨ ਪਰ ਨੇਕ ਅਮਲਾਂ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਬੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ***"ਫਰੀਦਾ, ਜਿਧਰ ਰਬ ਰਜਾਇ, ਵਹਿਣ ਤਿਦਾਊ ਗਉ ਕਰੇ"*** ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਸਦਾ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਨ।

ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਚੋਂ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ- ਅਗੰਮ, ਅਥਾਹ, ਮੰਡਪ, ਗੁਰੂ, ਪ੍ਰੀਤਮ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ, ਸਾਧ ਸੰਗ ਆਦਿ।

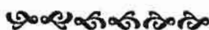
ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੇਂ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:-

੧. ਚਲ ਚਲ ਗਈਆ ਪੰਖੀਆ, ਜਿਨੀ ਵਸਾਏ ਤਲ ॥

੨. ਫਰੀਦਾ, ਰੁਤ ਫਿਰੀ ਵਣ ਕੰਬਿਆ,
ਪਤ ਝੜੇ ਝੜ ਪਾਹਿ॥

ਆਪ ਜੀ ਨੇ 'ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ...' ਨਿਮਰਤਾ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਖਿਮਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੂਫ਼ੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਮਾਇਆ-ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਸਦੀਵੀ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਰਬੀ-ਬੰਦਗੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ 'ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਸਟੀਕ' ਦੀ ਪੋਥੀ ਛੇਵੀਂ।

(ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ)

ਆਸਾ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀਉ ਕੀ ਬਾਣੀ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਦਿਲਹੁ ਮੁਹਬਤਿ ਜਿੰਨ, ਸੇਈ ਸਚਿਆ ॥ ਜਿਨ੍ ਮਨਿ ਹੋਰੁ ਮੁਖਿ ਹੋਰੁ, ਸਿ ਕਾਂਢੇ ਕਚਿਆ ॥੧॥ ਰਤੇ ਇਸਕ ਖੁਦਾਇ, ਰੰਗਿ ਦੀਦਾਰ ਕੇ ॥ ਵਿਸਰਿਆ ਜਿਨ੍ ਨਾਮੁ, ਤੇ ਭੁਇ ਭਾਰੁ ਥੀਏ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਆਪਿ ਲੀਏ ਲੜਿ ਲਾਇ, ਦਰਿ ਦਰਵੇਸ ਸੇ ॥ ਤਿਨ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ, ਆਏ ਸਫਲੁ ਸੇ ॥੨॥ ਪਰਵਦਗਾਰ ਅਪਾਰ, ਅਗਮ ਬੇਅੰਤ ਤੂ ॥ ਜਿਨਾ ਪਛਾਤਾ ਸਚੁ, ਚੁੰਮਾ ਪੈਰ ਮੂੰ ॥੩॥ ਤੇਰੀ ਪਨਹ ਖੁਦਾਇ, ਤੂ ਬਖਸੰਦਗੀ ॥ ਸੇਖ ਫਰੀਦੈ, ਖੈਰੁ ਦੀਜੈ ਬੰਦਗੀ ॥੪॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਦਿਲਹੁਂ, ਭੁਇਂ, ਚੁੰਮਾਂ।

ਫੁਟਕਲ : ਮੁਹੱਬਤਿ, ਇਸ਼ਕ, ਖ਼ੁਦਾਇ, ਬਖ਼ਸ਼ੰਦਗੀ, ਸ਼ੇਖ, ਫ਼ਰੀਦੈ, ਖ਼ੈਰੁ।

ਨੋਟ : ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੇ ਹੀ ਸੋਭਦੇ ਹਨ। 'ਪਨਹ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਪਨਾਹ' ਹੈ, ਹਿੰਦੀ ਨੁਮਾ 'ਪਨਹ' ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਮੁਹਬਤਿ=ਪਿਆਰ। ਜਿੰਨ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਮਨਿ=ਮਨ ਵਿੱਚ। ਮੁਖਿ=ਮੂੰਹ ਵਿਚ, ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ। ਕਾਢੇ=ਕਹੇ (ਆਖੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਕ ਖੁਦਾਇ=ਰੱਬ ਦੇ ਇਸ਼ਕ। ਭੁਇ=ਧਰਤੀ ਉਤੇ। ਭਾਰੁ=ਬੋਝ। ਲੜਿ ਲਾਇ=ਲੜ (ਪਲੇ) ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਭਾਵ ਅਪਣਾਅ ਕੇ। ਦਰਿ=ਦਰ ਉਤੇ। ਦਰਵੇਸ=ਫ਼ਕੀਰ। ਧੰਨੁ=ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ। ਜਣੇਦੀ=ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ। ਮਾਉ=ਮਾਂ।

ਪਰਵਦਗਾਰ=ਹੇ ਪਾਲਣਹਾਰ!। ਅਪਾਰ=ਹੇ ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ!। ਅਗਮ=ਹੇ ਅਪਹੁੰਚ!। ਚੁੰਮਾ ਪੈਰ ਮੂੰ=ਮੈਂ ਪੈਰ ਚੁੰਮਦਾ ਹਾਂ। ਪਨਹ=ਸ਼ਰਣ, ਓਟ। ਬਖਸੰਦਗੀ=ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ। ਸੇਖ ਫਰੀਦੈ= ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਨੂੰ। ਖੈਰ=ਭਿੱਛਿਆ।

ਅਰਥ : ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ (ਰਬ ਨਾਲ) ਦਿਲੋਂ ਪਿਆਰ ਹੈ, (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਓਹੀ ਸੱਚੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਕੁਝ) ਹੋਰ, (ਤੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਕੁਝ) ਹੋਰ (ਹੋਵੇ), ਉਹ ਕੱਚੇ (ਝੂਠੇ) ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।੧।

(ਸੱਚੇ ਮਨੁੱਖ) ਰੱਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਪਰ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ (ਰੱਬ ਦਾ) ਨਾਮ ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੋਝ ਹੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਰੱਬ ਦੇ) ਦਰ ਤੇ ਫ਼ਕੀਰ ਓਹੀ ਹਨ (ਜੋ ਰੱਬ ਨੇ) ਆਪ (ਆਪਣੇ) ਲੜ (ਪਲੇ) ਨਾਲ ਲਾ ਲਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ (ਅਤੇ) ਓਹੀ (ਸੰਸਾਰ ਤੇ) ਆਏ ਸਫਲ ਹਨ।੨।

ਹੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ! ਤੂੰ ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਪਹੁੰਚ (ਅਤੇ) ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਤੈਂ) ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪੈਰ ਚੁੰਮਦਾ ਹਾਂ।੩।

ਹੇ ਖ਼ੁਦਾ ! (ਮੈਂ) ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਣਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਆਪਣੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਖ਼ੈਰ (ਭਿਛਿਆ) ਪਾ ਦੇ।੪।੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੱਚਿਆਂ ਤੇ ਕੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ (ਨਿਰਮਲ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰੱਬ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਦਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ

ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ:-

ਨਾਨਕ, ਜਨਨੀ ਧੰਨੀ ਮਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੫੭

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜੇ ਕੱਚੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੋਰ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਓਹ ***'ਝੜਿ ਝੜਿ ਪਵਦੇ ਕਚੇ ਬਿਰਹੀ, ਜਿਨਾ ਕਾਰਿ ਨ ਆਈ' (ਪੰਨਾ ੧੪੨੪)*** ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਉਹ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਉਤੇ ਵਾਧੂ ਦਾ ਬੋਝ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਭਾਰੇ ਭੁਈ ਅਕਿਰਤਘਣ, ਮੰਦੀ ਹੂ ਮੰਦੇ॥

[ਭਾ. ਗੁ. ਵਾ. ੩੫-੮

ਦਰਵੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਦ ਸਦਾ ਲਈ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਨਾਹ ਅਤੇ ਬੰਦਗੀ ਮੰਗੀਏ:-

ਤੇਰੀ ਪਨਹ ਖੁਦਾਇ ਤੂ ਬਖਸੰਦਗੀ ॥
ਸੇਖ ਫਰੀਦੈ, ਖੈਰੁ ਦੀਜੈ ਬੰਦਗੀ ॥

ਆਸਾ ॥ ਬੋਲੈ ਸੇਖ ਫਰੀਦੁ, ਪਿਆਰੇ ਅਲਹ ਲਗੇ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਹੋਸੀ ਖਾਕ, ਨਿਮਾਣੀ ਗੋਰ ਘਰੇ ॥੧॥ ਆਜੁ ਮਿਲਾਵਾ ਸੇਖ ਫਰੀਦ, ਟਾਕਿਮ ਕੂੰਜੜੀਆ, ਮਨਹੁ ਮਚਿੰਦੜੀਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਮਰਿ ਜਾਈਐ, ਘੁਮਿ ਨ ਆਈਐ ॥ ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ਲਗਿ, ਨ ਆਪੁ ਵਞਾਈਐ ॥੨॥ ਬੋਲੀਐ ਸਚੁ ਧਰਮੁ, ਝੂਠੁ ਨ ਬੋਲੀਐ ॥ ਜੋ ਗੁਰੁ ਦਸੈ ਵਾਟ, ਮੁਰੀਦਾ ਜੋਲੀਐ ॥੩॥ ਛੈਲ ਲੰਘੰਦੇ ਪਾਰਿ, ਗੋਰੀ ਮਨੁ ਧੀਰਿਆ ॥ ਕੰਚਨ ਵੰਨੇ ਪਾਸੇ, ਕਲਵਤਿ ਚੀਰਿਆ ॥੪॥ ਸੇਖ ! ਹੈਯਾਤੀ ਜਗਿ ਨ ਕੋਈ ਥਿਰੁ ਰਹਿਆ ॥ ਜਿਸੁ

ਆਸਣਿ ਹਮ ਬੈਠੇ, ਕੇਤੇ ਬੈਸਿ ਗਇਆ ॥੫॥ ਕਤਿਕ ਕੂੰਜਾਂ, ਚੇਤਿ ਡਉ, ਸਾਵਣਿ ਬਿਜੁਲੀਆ ॥ ਸੀਆਲੇ ਸੋਹੰਦੀਆ, ਪਿਰ ਗਲਿ ਬਾਹੜੀਆ ॥੬॥ ਚਲੇ ਚਲਣਹਾਰ, ਵਿਚਾਰਾ ਲੇਇ ਮਨੋ ॥ ਗੰਢੇਦਿਆ ਛਿਅ ਮਾਹ, ਤੁੜੰਦਿਆ ਹਿਕੁ ਖਿਨੋ ॥੭॥ ਜਿਮੀ ਪੁਛੈ ਅਸਮਾਨ, ਫਰੀਦਾ ਖੇਵਟ ਕਿੰਨਿ ਗਏ ॥ ਜਾਲਣ ਗੋਰਾਂ ਨਾਲਿ, ਉਲਾਮੇ ਜੀਅ ਸਹੇ ॥੮॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕੂੰਜੜੀਆਂ, ਮਚਿੰਦੜੀਆਂ, ਮੁਰੀਦਾਂ, ਡਉਂ, ਦੁਨੀਆਂ, ਜ਼ਿਮੀਂ।

ਨੋਟ : 'ਹੈਯਾਤੀ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਹਯਾਤੀ' ਕਰਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਫੁਟਕਲ : ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ, ਖ਼ਾਕੁ, ਸ਼ੇਖ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਬੋਲੈ=ਬੋਲਦਾ (ਆਖਦਾ) ਹੈ। ਪਿਆਰੇ=ਹੇ ਪਿਆਰੇ!। ਅਲਹ ਲਗੋ=ਅੱਲਾ ਨਾਲ ਲੱਗ (ਜੁੜ)। ਖਾਕੁ=ਮਿੱਟੀ, ਸੁਆਹ। ਨਿਮਾਣੀ ਗੋਰ ਘਰੇ=ਨੀਂਵੀਂ ਕਬਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ। ਟਾਕਿਮ=ਰੋਕ। ਕੂੰਜੜੀਆ=ਇੰਦਰੀਆਂ। ਮਨਹੁ ਮਚਿੰਦੜੀਆ= ਮਨ ਨੂੰ ਮਚਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ (ਚੰਚਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ)। ਜੇ ਜਾਣਾ=ਜੇਕਰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਘੁਮਿ=ਮੁੜ ਕੇ। ਨ ਆਪੁ ਵੰਞਾਈਐ=ਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ (ਖ਼ੁਆਰ) ਕਰੀਏ। ਵਾਟ=ਰਸਤਾ। ਮੁਰੀਦਾ=ਮੁਰੀਦਾਂ (ਸਿੱਖਾਂ) ਨੂੰ। ਜੋਲੀਐ=ਟੁਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਛੈਲ=ਬਾਂਕੇ ਜੁਆਨ। ਲੰਘੰਦੇ ਪਾਰ=ਪਾਰ ਲੰਘਦੇ ਜਾਂਦੇ। ਗੋਰੀ=ਇਸਤਰੀ। ਧੀਰਿਆ=ਹੌਸਲਾ ਆ ਗਿਆ। ਕੰਚਨਵੰਨੇ ਪਾਸੇ=ਸੋਨੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ। ਕਲਵਤਿ= ਕਲਵੱਤਰ (ਆਰੇ) ਨਾਲ। ਚੀਰਿਆ=ਚੀਰੇ ਗਏ। ਕਤਕਿ=ਕੱਤਕ (ਦੇ ਮਹੀਨੇ) ਵਿਚ। ਚੇਤ=ਚੇਤ (ਦੇ ਮਹੀਨੇ) ਵਿੱਚ। ਡਉ=ਜੰਗਲ

ਦੀ ਅੱਗ। ਸਾਵਣਿ=ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ। ਸੀਆਲੇ=ਸਿਆਲ (ਸਰਦੀਆਂ) ਵਿਚ। ਸੋਹੰਦੀਆ=ਸੋਹਣੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿਰ ਗਲਿ=ਪਤੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ। ਬਾਹੜੀਆ=ਬਾਹਵਾਂ। ਚਲੇ=ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਲਣਹਾਰ=ਚਲਣ ਵਾਲੇ (ਜੀਵ)। ਵਿਚਾਰਾ ਲੇਇ ਮਨੋ=ਮਨ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈ। ਗੰਢੇਦਿਆ ਛੇ ਮਾਹ=(ਸਰੀਰ ਨੂੰ) ਬਣਾਦਿਆਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਤੁੜੰਦਿਆ=ਢਾਹੁੰਦਿਆਂ। ਹਿਕੁ ਖਿਨੋ=ਇਕ ਛਿਨ। ਜਿਮੀ ਪੁਛੈ ਅਸਮਾਨ=ਜ਼ਿਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਪੁਛਦੀ ਹੈ। ਖੇਵਟ=ਮਲਾਹ (ਵੱਡੇ ਆਗੂ)। ਕਿੰਨਿ=ਕਿੰਨੇ, ਕਿਤਨੇ ਕੁ। ਗਏ=(ਅੱਗੇ) ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ। ਜਾਲਣ=ਜਾਲ (ਦੁੱਖ ਪਾ ਰਹੇ) ਹਨ। ਗੋਰਾ ਨਾਲਿ=ਕਬਰਾਂ ਨਾਲ। ਉਲਾਮੇ=ਝਿੜਕਾਂ। ਜੀਅ= ਜਿੰਦ। ਸਹੈ=ਸਹਾਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਆਖਦਾ ਹੈ- ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! (ਤੂੰ) ਅੱਲ੍ਹਾ ਨਾਲ ਜੁੜ (ਤੇਰਾ) ਇਹ ਸਰੀਰ (ਇਕ ਦਿਨ) ਨਿਮਾਣੀ ਗੋਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਵਿਚ (ਜਾ ਵਸੇਗਾ)।੧।

ਹੇ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ! (ਤੇਰਾ) ਅੱਜ ਹੀ (ਰਬ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ) ਇੰਦਰੀਆਂ (ਜੋ) ਮਨ ਨੂੰ ਮਚਾਉਣ (ਭਾਵ ਚੰਚਲ ਕਰਨ) ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ (ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਰੋਕ ਲਵੇਂ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਇਹ) ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਮਰ ਕੇਂ (ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਚਲਾ ਜਾਈਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਉਥੋਂ) ਮੁੜ ਕੇ (ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਆਈਦਾ (ਤਾਂ ਇਸ) ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।੨।

(ਹਮੇਸ਼ਾਂ) ਸੱਚ (ਤੇ) ਧਰਮ ਰੂਪ (ਬੋਲ) ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਝੂਠ (ਕਦੇ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੋ (ਧਰਮ ਦਾ) ਰਸਤਾ ਗੁਰੂ ਦਸੇ, ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਰਸਤੇ ਤੇ) ਟੁਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।੩।

ਛੈਲ (ਛਬੀਲੇ ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭੀ ਧੀਰਜ ਆ ਗਿਆ ਸੀ (ਕਿ ਉਹ ਭੀ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ)। (ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਸੋਨੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ (ਲਗ ਪਏ ਉਹ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰੇ ਗਏ (ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਏ)।੪।

ਹੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ! (ਇਸ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਉਮਰ ਭਰ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਲਈ) ਕੋਈ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ (ਭਾਵ ਜੀਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ)। ਜਿਸ ਆਸਣ (ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ) ਅਸੀਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਾਂ (ਇਸ ਆਸਣ ਉਤੇ) ਸਾਡੇ ਤੋਂ (ਪਹਿਲਾਂ) ਕਈ ਬੈਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।੫।

ਕਤਿਕ ਦੇ (ਮਹੀਨੇ) ਵਿਚ ਕੂੰਜਾਂ (ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ), ਚੇਤ (ਦੇ ਮਹੀਨੇ) ਵਿਚ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਦੀ ਹੈ (ਫਿਰ ਉਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ)। ਸਿਆਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ (ਆਪਣੇ) ਪਤੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਬਾਹਵਾਂ (ਪਾਈਆਂ) ਸੋਹਣੀਆਂ (ਭਾਵ ਸੁਖਦਾਈ) ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ।੬।

ਹੇ ਭਾਈ ! (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਵੋ ਇਕ) ਚਲਣਹਾਰ (ਜੀਵ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ) ਚਲੇ ਗਏ (ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਹੇ)। (ਇਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ) ਬਣਦਿਆਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ (ਲਗਦੇ) ਹਨ (ਪਰ) ਢਹਿੰਦਿਆਂ ਭਾਵ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਕ ਛਿਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ)।੭।

ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਜੋ) ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਆਗੂ ਸਨ (ਉਹ) ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਸਨ (ਕਿਥੇ ਗਏ? ਅਗੋਂ ਉਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਰ) ਕਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗੇ ਹੋਏ ਦੁੱਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ (ਅਤੇ) ਜਿੰਦਾ ਜੀਵਾਤਮਾਵਾਂ (ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ) ਉਲਾਂਭੇ ਸਹਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।੮।੨।

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਬਾਣੀ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕੀ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤਪਿ ਤਪਿ ਲੁਹਿ ਲੁਹਿ ਹਾਥ ਮਰੋਰਉ ॥ ਬਾਵਲਿ ਹੋਈ, ਸੋ ਸਹੁ ਲੋਰਉ ॥ ਤੈ ਸਹਿ, ਮਨ ਮਹਿ ਕੀਆ ਰੋਸੁ ॥ ਮੁਝੁ ਅਵਗਨ, ਸਹ ਨਾਹੀ ਦੋਸੁ ॥੧॥ ਤੈ ਸਾਹਿਬ, ਕੀ ਮੈ ਸਾਰ ਨ ਜਾਨੀ ॥ ਜੋਬਨੁ ਖੋਇ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਨੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ, ਤੂ ਕਿਤ ਗੁਨ ਕਾਲੀ ॥ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੇ, ਹਉ ਬਿਰਹੈ ਜਾਲੀ ॥ ਪਿਰਹਿ ਬਿਹੂਨ, ਕਤਹਿ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥ ਜਾ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਤਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਏ ॥੨॥ ਵਿਧਣ ਖੂਹੀ, ਮੁੰਧ ਇਕੇਲੀ ॥ ਨਾ ਕੋ ਸਾਥੀ, ਨਾ ਕੋ ਬੇਲੀ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮੇਲੀ ॥ ਜਾ ਫਿਰਿ ਦੇਖਾ, ਤਾ ਮੇਰਾ ਅਲਹੁ ਬੇਲੀ ॥੩॥ ਵਾਟ ਹਮਾਰੀ, ਖਰੀ ਉਡੀਣੀ ॥ ਖੰਨਿਅਹੁ ਤਿਖੀ, ਬਹੁਤੁ ਪਿਈਣੀ ॥ ਉਸੁ ਊਪਰਿ ਹੈ ਮਾਰਗੁ ਮੇਰਾ ॥ ਸੇਖ ਫਰੀਦਾ, ਪੰਥੁ ਸਮਾਰਿ ਸਵੇਰਾ ॥੪॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮਰੋਰਉਂ, ਲੋਰਉਂ, ਤੈਂ, ਮਹਿਂ, ਨਾਹੀਂ, ਜਾਂ, ਤਾਂ, ਦੇਖਾਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਤਪਿ ਤਪਿ=ਸੜ ਸੜ ਕੇ, ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ। ਹਾਥ ਮਰੋਰਉ=ਹੱਥ ਮਰੋੜਦੀ (ਮਲਦੀ) ਹਾਂ। ਬਾਵਲਿ ਹੋਈ=ਪਾਗਲ ਹੋਈ। ਲੋਰਉ=ਲੋੜਦੀ, ਲਭਦੀ ਹਾਂ। ਸਹਿ=ਪਤੀ ਨੇ। ਰੋਸੁ=ਗੁੱਸਾ। ਸਾਰ=ਕਦਰ। ਜੋਬਨੁ ਖੋਇ=ਜੁਆਨੀ ਗੁਆ ਕੇ। ਕਿਤ ਗੁਨ=ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ?। ਬਿਰਹੈ=ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ। ਪਿਰਹਿ ਬਿਹੂਨਿ=ਪਤੀ ਤੋਂ ਹੀਣੀ। ਕਤਹਿ=ਕਦੋਂ?। ਵਿਧਣ ਖੂਹੀ=

ਡਰਾਉਣੀ ਸੁਨਸਾਨ ਖੂਹੀ। ਮੁੰਧ=ਇਸਤਰੀ। ਬੇਲੀ=ਮਦਦਗਾਰ। ਅਲਹੁ=ਅੱਲਾ, ਖ਼ੁਦਾ। ਵਾਟ=ਸਫ਼ਰ, ਪਗਡੰਡੀ। ਉਡੀਣੀ=ਉਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਖੰਨਿਅਹੁ ਤਿਖੀ=ਖੰਡੇ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਹੈ। ਪਿਈਣੀ= ਤੇਜ਼ ਧਾਰ ਵਾਲੀ, ਪਤਲੀ। ਸਮਾਰਿ ਸਵੇਰਾ=ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਸੰਭਾਲ।

ਅਰਥ : (ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ) ਸੜ ਸੜ ਕੇ ਲੁੱਛ ਲੁੱਛ ਕੇ ਹੱਥ ਮਲਦੀ ਹਾਂ, ਸ਼ੁਦੈਣ ਹੋਈ ਉਸ ਪਤੀ ਨੂੰ ਲਭਦੀ ਹਾਂ। ਹੇ ਪਤੀ ! (ਤੂੰ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਰੋਸ (ਗੁੱਸਾ) ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ) ਮੇਰੇ ਅਵਗੁਣ ਹਨ, ਹੇ ਪਤੀ ! ਤੇਰਾ (ਕੋਈ) ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।੧।

ਹੇ ਮਾਲਕ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ। ਜੁਆਨੀ ਗਵਾ ਕੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਿਛੋਂ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ! ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣ ਕਾਰਨ ਕਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ? (ਕੋਇਲ ਉਤਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਰਕੇ ਸੜ ਗਈ ਹਾਂ। (ਹੇ ਭਾਈ !) ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਇਸਤਰੀ) ਕਿਵੇਂ ਸੁਖ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ)। ਜਦੋਂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।੨।

(ਜਗਤ ਰੂਪ) ਖੂਹੀ ਸੁੰਞੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ) ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਇਕੱਲੀ (ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੈ) ਨਾ ਇਥੇ (ਇਸ ਦਾ) ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ (ਦੁਖ ਵਿੱਚ) ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ (ਮੈਨੂੰ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। (ਹੁਣ) ਜਦ ਮੈਂ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ (ਮੈਨੂੰ) ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਮਿੱਤਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)।੩।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਸਾਡੇ (ਜੀਵਨ ਦੀ) ਪਗਡੰਡੀ ਬੜੀ ਉਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਖੰਡੇ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਧਾਰ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਤਲੀ ਹੈ। ਉਸ ਉਤੇ ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਟੁਰ ਕੇ

ਜਾਣਾ ਹੈ)। (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ (ਮਨ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ) ਹੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਸਵਖ਼ਤੇ ਹੀ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ (ਭਾਵ ਸਿਮਰਨ ਕਰ)।੪।੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਅਗੇ ਅਉਗਣਾਂ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਤੇ ਦੁੱਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਪੰਥ ਵਲ ਜਦੋਂ ਝਾਤ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਪੰਥ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੌਖਾ ਬਤੀਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਕੁਰਲਾਹਟ ਨੂੰ ਇਉਂ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਸੁਣਿ ਨਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਉ, ਏਕਲੜੀ ਬਨ ਮਾਹੇ ॥
ਕਿਉ ਧੀਰੈਗੀ ਨਾਹ ਬਿਨਾ, ਪ੍ਰਭ ਵੇਪਰਵਾਹੇ ॥[ਪੰਨਾ ੨੪੩

ਸੂਹੀ ਲਲਿਤ ॥ ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ ਬੰਧਨ ਕੀ ਵੇਲਾ॥ ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ ਊਛਲੈ, ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ ॥੧॥ ਹਥੁ ਨ ਲਾਇ ਕਸੁੰਭੜੈ, ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਢੋਲਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਇਕ ਆਪੀਨੈ ਪਤਲੀ, ਸਹ ਕੇਰੇ ਬੋਲਾ ॥ ਦੁਧਾ ਥਣੀ ਨ ਆਵਈ, ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਮੇਲਾ ॥੨॥ ਕਹੈ ਫਰੀਦੁ ਸਹੇਲੀਹੋ, ਸਹੁ ਅਲਾਏਸੀ ॥ ਹੰਸੁ ਚਲਸੀ ਡੁੰਮਣਾ, ਅਹਿ ਤਨੁ ਢੇਰੀ ਥੀਸੀ ॥੩॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਫੁਟਕਲ : 'ਦੁਧਾ ਥਣੀ' ਨੂੰ 'ਦੁਧਾਂ ਥਣੀ' ਉਚਾਰਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਬੇੜਾ=(ਜਪ ਤਪ ਦਾ) ਬੇੜਾ। ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ= ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਿਆ। ਬੰਧਨ ਕੀ ਵੇਲਾ=ਜਦੋਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਭਰਿ=ਭਰ ਕੇ। ਸਰਵਰੁ=ਸਮੁੰਦਰ। ਜਬ ਉਛਲੈ= ਉਛਾਲੇ ਖਾਏਗਾ। ਦੁਹੇਲਾ=ਔਖਾ। ਕਸੁੰਭੜੈ=ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਫੁਲ ਜੋ ਛੇਤੀ ਮੁਰਝਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਲ ਜਾਸੀ=ਸੜ ਜਾਏਗਾ। ਢੋਲਾ=ਹੇ ਪਿਆਰੇ!। ਬੋਲਾ=ਬੋਲ, ਬਚਨ। ਆਪੀਨੈ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ। ਪਤਲੀ=ਕਮਜ਼ੋਰ, ਦੁਬਲੀ। ਸਹ ਕੇਰੇ=ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ। ਦੂਧਾ ਥਣੀ=ਥਣਾਂ ਚੋਂ ਚੋਇਆ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ। ਅਲਾਏਸੀ=ਬੁਲਾਏਗਾ। ਹੰਸੁ=ਜੀਵਾਤਮਾ। ਡੁੰਮਣਾ=ਦੁਚਿਤਾ। ਥੀਸੀ=ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਦੋਂ) ਬੇੜਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ (ਓਦੋਂ ਤੂੰ ਬੇੜਾ) ਨਾ ਬਣਾ ਸਕਿਆ (ਭਾਵ ਭਜਨ ਨਾ ਕੀਤਾ)। ਜਦੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਭਰ ਕੇ ਉਛਾਲੇ ਖਾਣ ਲਗੇਗਾ (ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਂਗ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਹੋਵੇਗੀ) ਤਦੋਂ ਤਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਕਸੁੰਭੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਈਂ, (ਹੱਥ) ਸੜ ਜਾਵੇਗਾ (ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੋਂ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਸੋਹਣੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਭੜਕੀਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਸਾਰ ਹੀ ਸਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬੱਚ ਕੇ ਰਹੀਂ)।੧।ਰਹਾਉ।

(ਇਕ (ਤਾਂ ਜੀਵ ਰੂਪ-ਇਸਤਰੀ ਆਪ) ਪਤਲੀ (ਕਮਜ਼ੋਰ) ਹੈ (ਦੂਜਾ) ਮਾਲਕ ਦੇ ਬੋਲ (ਡਾਢੇ ਹਨ)। (ਜਿਵੇਂ) ਥਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਇਆ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ ਮੁੜ ਥਣਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਅਜਾਈਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ) ਮੁੜ ਕੇ (ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਫ਼ਰੀਦ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸਹੇਲੀਓ! (ਜਦੋਂ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਜਗਤ ਚੋਂ) ਬੁਲਾ ਲਵੇਗਾ, ਹੰਸ (ਜੀਵਾਤਮਾ) ਦੁਚਿਤਾ (ਉਦਾਸ) ਹੋ ਕੇ ਟੁਰ ਪਵੇਗਾ (ਓਦੋਂ) ਇਹ ਸਰੀਰ (ਇਥੇ ਹੀ)

ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।੩।੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਨਹ ਬਾਰਿਕ ਨਹ ਜੋਬਨੈ, ਨਹ ਬਿਰਧੀ ਕਿਛੁ ਬੰਧਿ॥
ਓਹ ਬੇਰਾ ਨਹ ਬੂਝੀਐ, ਜਉ ਆਇ ਪਰੇ ਜਮ ਫੰਧ॥

[ਪੰਨਾ ੨੫੪

ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਅਮੋਲਕ ਜੀਵਨ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ? ਇਸ ਲਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਫਰੀਦਾ ਮੰਡਪ ਮਾਲੁ ਨ ਲਾਇ,
ਮਰਗ ਸਤਾਣੀ ਚਿਤਿ ਧਰਿ॥
ਸਾਈ ਜਾਇ ਸਮਾਲਿ, ਜਿਥੈ ਹੀ ਤਉ ਵੰਞਣਾ॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੮੧

ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਸਰੋਵਰ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਬੇੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾ। ਜੇ ਅਵੇਸਲਾ ਰਹਿਓਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ:-

ਫਰੀਦਾ, ਜਿਨੀ ਕੰਮੀ ਨਾਹਿ ਗੁਣ, ਤੇ ਕੰਮੜੇ ਵਿਸਾਰਿ॥
ਮਤੁ ਸਰਮਿੰਦਾ ਥੀਵਹੀ, ਸਾਈ ਦੈ ਦਰਬਾਰਿ॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੮੧

ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾ। ਜੇ ਲਾਵੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਹੱਥ ਸੜ ਜਾਣਗੇ।

ਸਲੋਕ ਸੇਖ ਫਰੀਦ ਕੇ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਿਤੁ ਦਿਹਾੜੈ ਧਨ ਵਰੀ, ਸਾਹੇ ਲਏ ਲਿਖਾਇ ॥ ਮਲਕੁ ਜਿ ਕੰਨੀ ਸੁਣੀਦਾ, ਮੁਹੁ ਦੇਖਾਲੇ ਆਇ ॥ ਜਿੰਦੁ ਨਿਮਾਣੀ ਕਢੀਐ, ਹਡਾ ਕੂ ਕੜਕਾਇ ॥ ਸਾਹੇ ਲਿਖੇ ਨ ਚਲਨੀ, ਜਿੰਦੂ ਕੂੰ ਸਮਝਾਇ ॥ ਜਿੰਦੁ ਵਹੁਟੀ ਮਰਣੁ ਵਰੁ, ਲੈ ਜਾਸੀ ਪਰਣਾਇ ॥ ਆਪਣ ਹਥੀ ਜੋਲਿ ਕੈ, ਕੈ ਗਲਿ ਲਗੈ ਧਾਇ ॥ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਪੁਰਸਲਾਤ, ਕੰਨੀ ਨ ਸੁਣੀਆਇ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਕਿੜੀ ਪਵੰਦੀਈ, ਖੜਾ ਨ ਆਪੁ ਮੁਹਾਇ ॥ ੧ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਤੁ ਦਿਹਾੜੈ=ਜਿਸ ਦਿਨ। ਧਨ=(ਜੀਵ) ਇਸਤ੍ਰੀ। ਵਰੀ=ਵਿਆਹੀ। ਸਾਹੇ=ਵਿਆਹ ਦਾ ਨੀਯਤ ਸਮਾਂ। ਲਏ ਲਿਖਾਇ=(ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ) ਲਿਖਾ ਲਏ ਭਾਵ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਲਏ। ਮਲਕੁ=ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ, ਜਮਰਾਜ। ਮੁਹੁ ਦੇਖਾਲੇ ਆਇ=ਆ ਕੇ (ਆਪਣਾ) ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਢੀਐ=(ਸਰੀਰ ਚੋਂ) ਕਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਡਾ ਕੂ=ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ। ਕੜਕਾਇ=ਕੜਕਾ ਕੇ, ਸਿਧੇ ਪੁਠੇ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਦੁਖ ਦੇ ਕੇ। ਮਰਣੁ=ਮੌਤ। ਵਰੁ=ਲਾੜਾ। ਲੈ ਜਾਸੀ=ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰਣਾਇ=ਵਿਆਹ ਕੇ। ਜੋਲਿ ਕੈ=ਟੋਰ ਕੇ। ਕੈ ਗਲਿ=ਕਿਸ ਦੇ ਗਲ ਨਾਲ। ਧਾਇ=ਦੌੜ ਕੇ। ਵਾਲਹੁ=ਵਾਲ ਤੋਂ। ਨਿਕੀ=ਬਰੀਕ। ਪੁਰਸਲਾਤ=ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਜ਼ਕ ਦੀ ਅੱਗ ਉਤੇ ਬਣਿਆ ਵਾਲ ਤੋਂ ਬਰੀਕ ਪੁਲ, ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਜਿਸ ਉਤੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਲੰਘਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੰਨੀ=ਕੰਨਾ ਨਾਲ। ਨ ਸੁਣੀਆਇ=(ਤੂੰ) ਸੁਣਿਆਂ ਨਹੀਂ। ਕਿੜੀ ਪਵੰਦੀਈ= ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨ ਆਪੁ ਮੁਹਾਇ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਹ ਪਿਆ ਲੁਟਾਅ।

(ਨੋਟ– 'ਮੁਹੁ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ 'ਮੁੰਹੁ' ਕਰਨਾ ਹੈ)।

ਅਰਥ: ਜਿਸ ਦਿਨ (ਜੀਵ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਆਹੀ ਗਈ (ਵਿਆਹ ਦੇ ਉਹ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਹੀ) ਲਿਖਾ ਲਏ ਸਨ ਭਾਵ ਨੀਯਤ ਸਨ, (ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੇ) ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋ ਜਮਰਾਜ ਸੁਣੀਦਾ ਸੀ, (ਉਹ ਆਪਣਾ) ਮੂੰਹ ਆ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ। ਨਿਮਾਣੀ ਜਿੰਦ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਕੜਕਾ ਕੇ (ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ) ਕੱਢ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿੰਦ ਨੂੰ (ਇਹ ਗਲ) ਸਮਝਾ ਕਿ ਇਹ ਲਿਖੇ ਹੋਏ (ਮੌਤ ਦੇ ਸਾਹੇ ਵਿਆਹ ਦੇ) ਸਾਹੇ (ਵਾਂਗ) ਟਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਜਿੰਦੁ, ਵਹੁਟੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਲਾੜਾ ਹੈ, (ਜੋ ਜਿੰਦ ਨੂੰ) ਵਿਆਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। (ਇਹ ਕਾਇਆ) ਆਪਣੀ ਹਥੀ (ਜਿੰਦ ਨੂੰ) ਛੋੜ ਕੇ (ਫਿਰ) ਦੌੜ ਕੇ ਕਿਸ ਦੇ ਗਲ ਲਗੇਗੀ?। (ਹੇ ਜਿੰਦੇ! ਕੀ ਤੂੰ) ਪੁਰਸਲਾਤ (ਪੁਲ) ਦੀ ਖ਼ਬਰ (ਆਪਣੀ) ਕੰਨੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ? ਹੇ ਫਰੀਦ! ਕੰਨੀ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਨੇ (ਤੂੰ) ਖੜਾ (ਹੋਇਆ, ਭਾਵ ਅਣਸੁਣੀਆਂ ਕਰਕੇ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਟਾਈ ਨਾ ਜਾ।੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਜਗਤ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜੋ ਜੀਵ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ ਓਹ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਖਾ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

੧. **ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਏ ॥**
ਮਰਣੁ ਲਿਖਾਇ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਆਏ॥ [ਪੰਨਾ ੬੮੬

੨. **ਮਰਣੁ ਲਿਖਾਇ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਆਏ ॥**
ਕਿਉ ਰਹੀਐ ਚਲਣਾ ਪਰਥਾਏ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੨੨

ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਕਾਇਆ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ

ਹੈ ਕਿ:-

ਕਾਇਆ ਹੰਸ ਥੀਆ ਵੇਛੋੜਾ,

ਜਾਂ ਦਿਨ ਪੁੰਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਏ॥ [ਪੰਨਾ ੫੭੯

ਪਰ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੌਤ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਵਹੁਟੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਪਤੀ, ਮੌਤ ਦੇ ਨੀਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਸਾਹੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਬੱਧਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੁਰੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਵਹੁਟੀ ਮਾਂ ਪਿਉਂ ਹੋਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਕ-ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੇ ਗਲ ਧਾ ਕੇ ਲਗਦੀ ਭਾਵ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਛੜਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਖੁਸਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਰੀਦ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸ ਦੇ ਗਲ ਲਗੇਂਗੀ? ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ਪੇਵਕੜੈ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਹੈ, ਸਹੁਰੜੈ ਜਾਣਾ ॥

ਅੰਧਾ ਲੋਕੁ ਨ ਜਾਣਈ, ਮੂਰਖੁ ਏਆਣਾ ॥

ਕਹੁ ਡਡੀਆ ਬਾਧੈ ਧਨ ਖੜੀ ॥

ਪਾਹੂ ਘਰਿ ਆਏ ਮੁਕਲਾਊ ਆਏ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੩

ਸੋ, ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਟੁੰਬਿਆ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਦਰ ਦਰਵੇਸੀ ਗਾਖੜੀ, ਚਲਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਤਿ॥ ਬੰਨਿ ਉਠਾਈ ਪੋਟਲੀ, ਕਿਥੈ ਵੰਞਾ ਘਤਿ॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਦਰ=ਦਰਵਾਜਾ ਭਾਵ ਦਰਗਾਹ ਦੀ। ਦਰਵੇਸੀ=ਫ਼ਕੀਰੀ। ਗਾਖੜੀ=ਔਖੀ ਹੈ। ਭਤਿ=ਭਾਂਤਿ, ਵਾਂਗੂ, ਤਰ੍ਹਾਂ। ਬੰਨਿ=ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ। ਉਠਾਈ=ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੋਟਲੀ=ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਗਠੜੀ। ਕਿਥੇ ਵੰਞਾ=(ਵੰਞਾਂ) ਕਿਥੇ ਜਾਵਾਂ?। ਘਤਿ=ਸਿੱਟ ਕੇ।੨।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਬੀ) ਦਰਗਾਹ ਦੀ

ਫ਼ਕੀਰੀ ਔਖੀ ਹੈ (ਪਰ ਮੈਂ) ਦੁਨੀਆਂ (ਦਾਰਾਂ) ਵਾਂਗੂੰ ਚਲਦਾ ਹਾਂ। (ਮੈਂ ਫ਼ਕੀਰੀ ਦੀ) ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਗਠੜੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਟ ਕੇ ਕਿਥੇ ਜਾਵਾਂ (ਭਾਵ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਨ ਛੁੜਾਉਣੀ ਔਖੀ ਹੈ)।੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਕੀਰੀ ਕਮਾਉਣੀ ਬਹੁਤ ਕਠਿਨ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੀਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰਖਣੀ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਨਿਬਾਹੁਣੀ ਔਖੀ ਹੈ ਪਰ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਫ਼ਕੀਰੀ ਵਧੇਰੇ ਔਖੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਿਤਕਰਾ, ਲਿਹਾਜ਼ਬਾਜ਼ੀ ਚਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਫ਼ਕੀਰੀ ਵਿਚ ਰਬੀ ਭੈ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਦ੍ਵੈਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਫ਼ਕੀਰੀ ਦੀ ਪੰਡ ਸਿਰੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਪਰੇ ਸੁਟਣੀ ਭਾਵ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾਉਣੀ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਨਾਨਕ ਦੁਨੀਆ ਚਾਰਿ ਦਿਹਾੜੇ, ਸੁਖਿ ਕੀਤੈ ਦੁਖੁ ਹੋਈ॥
ਗਲਾ ਵਾਲੇ ਹੈਨਿ ਘਣੇਰੇ, ਛਡਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ॥

[ਪੰਨਾ ੧੨੮੬

ਕਿਛੁ ਨ ਬੁਝੈ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਝੈ, ਦੁਨੀਆ ਗੁਝੀ ਭਾਹਿ॥ ਸਾਂਈਂ ਮੇਰੈ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ, ਨਾਹੀ ਤ ਹੰਭੀ ਦਝਾਂ ਆਹਿ॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਿਛੁ ਨ ਬੁਝੈ=ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ। ਨ ਸੁਝੈ=ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਗੁਝੀ=ਲੁੱਕੀ ਹੋਈ। ਭਾਹਿ=ਅੱਗ। ਹੰਭੀ=ਮੈਂ ਭੀ। ਦਝਾਂ ਆਹਿ=ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।੩।

ਅਰਥ: (ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕੁਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਕੋਈ (ਗਲ) ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਦੁਨੀਆ (ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ

(ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੁਝੀ ਅੱਗ ਚੋਂ ਕਢ ਲਿਆ), ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ (ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ) ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ 'ਦੁਨੀ ਸੁਹਾਵਾ ਬਾਗ' ਅਤੇ 'ਫੁਲਾਂ ਸੰਦੀ ਵਾੜਿ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਲੋਕ 'ਦੁਨੀਆ ਗੁਝੀ ਭਾਹਿ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਭਗਤ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਿਥੇ 'ਹਰਿ ਕਾ ਬਾਗਰਾ, ਨਾਚੇ ਪਿੰਧੀ ਮਹਿ ਸਾਗਰਾ' ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪੁਛਣ ਤੇ "ਤੂ ਕੁਨ ਰੇ॥ ਮੈ ਜੀ॥ ਨਾਮਾ॥ ਹੋ ਜੀ॥ ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ ਜਮਕਾਰਣਾ ॥" ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਆਲਜ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ 'ਦੁਨੀਆ ਗੁਝੀ ਭਾਹਿ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਭਾਵ ਦੁਨੀਆ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਦਗਧ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਗੁਝੀ ਅਗ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾੜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਫ਼ਕੀਰੀ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨੇਤਰ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਬ ਦਾ ਸਾਦਕ ਰਬੀ-ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ:-

ਸਾਂਈ ਮੇਰੈ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ, ਨਾਹੀ ਤ ਹੰਭੀ ਦਝਾ ਆਹਿ॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੭੮

ਭਾਵ ਰਬੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਗੁਝੀ ਭਾਹ ਦੇ ਸੇਕ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਸੜ ਜਾਂਦਾ। (ਨੋਟ- 'ਨਾਹੀ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਨਾਹੀਂ' ਕਰਨਾ ਹੈ।)

ਫਰੀਦਾ, ਜੇ ਜਾਣਾ ਤਿਲ ਥੋੜੜੇ, ਸਮਲਿ ਬੁਕੁ ਭਰੀ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਸਹੁ ਨੰਢੜਾ, ਤਾਂ ਥੋੜਾ ਮਾਣੁ ਕਰੀ ॥੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਿਲ=ਭਾਵ ਸੁਆਸ। ਥੋੜੜੇ=ਥੋੜੇ, ਘਟ। ਸਮਲਿ ਬੁਕੁ ਭਰੀ=ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ। ਸਹੁ=ਖਸਮ, ਮਾਲਕ। ਨੰਢੜਾ=ਨੱਢਾ, ਨਿਕਾ ਜਿਹਾ ਬਾਲ, (ਤੁਛ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ, ਭੋਲੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ)। ਕਰੀ=ਕਰਦੀ।੪।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੇ ਮੈਂ (ਜੀਵ ਇਸਤਰੀ) ਜਾਣਦੀ (ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ) ਤਿਲ ਥੋੜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਬੁੱਕ ਭਰਦੀ (ਭਾਵ ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰਦੀ)। ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਨੱਢਾ (ਭੋਲੇ ਸੁਭਾਵ ਅਥਵਾ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਵਾਲਾ) ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ (ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦਾ) ਥੋੜਾ ਮਾਣ ਕਰਦੀ (ਭਾਵ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ)।੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ "ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਆਸਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਥੋੜੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਉਤਮ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਕਰਦਾ।"

ਮਨੁੱਖ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਛੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਆਹਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਣਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਇਆਣਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾ ਹੈ। ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ।

ਦੂਜੀ ਮਿਸਾਲ 'ਜੇ ਜਾਣਾ ਸਹੁ ਨੰਢੜਾ' ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰਨ ਜੋਗ ਹੈ। ਛੋਟਾ ਨਢਾ ਬਾਲ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਨਿਰਅਭਿਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਹੈਂਕੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਤੀ ਦੀ ਖੁੱਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜੁਆਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ ਤੇ ਥੋੜਾ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ

ਵਸਤੂ ਮਾਣ (ਅਹੰਕਾਰ) ਹੈ।

ਜੇ ਜਾਣਾ ਲੜੁ ਛਿਜਣਾ, ਪੀਡੀ ਪਾਈਂ ਗੰਢਿ ॥ ਤੈ ਜੇਵਡੁ ਮੈ ਨਾਹਿ ਕੋ, ਸਭੁ ਜਗੁ ਡਿਠਾ ਹੰਢਿ ॥੫॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਨਾਹਿਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਲੜੁ=ਪੱਲਾ। ਛਿਜਣਾ=ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪੀਡੀ ਪਾਈਂ=ਪਕੀ ਪਾਉਂਦੀ। ਤੈ ਜੇਵਡੁ=ਤੇਰੇ ਜੇਡਾ। ਹੰਢਿ=ਫਿਰ ਕੇ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਭੂ !) ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ (ਕਿ ਜਿਹੜਾ) ਲੜ (ਮੈਂ ਫੜਿਆ ਹੈ) ਇਹ ਛਿਜ (ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਵਾਲਾ) ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੱਕੀ ਗੰਢ ਪਾਉਂਦੀ (ਭਾਵ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ)। ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਜੇਡਾ (ਸੁਖਦਾਈ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜਾਣੂੰ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲਾੜੇ ਤੇ ਲਾੜੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲਾੜੇ ਦਾ ਪਲਾ (ਲੜ) ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਫੜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਗੰਢ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪੱਕੀ ਗੰਢ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਗੰਢ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਹੱਥ ਚੋਂ ਪਲਾ ਛੁਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਪਸਗਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਗੰਢ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗੰਢ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ਦਰਸਨੁ ॥
ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੁਪਰਸਨੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੩੨

ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਦੈਵੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਵਜਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਹੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਾ

ਲਗਣ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇ ਜੋ ਅਨਾਸ ਹੈ, ਸਾਥ ਨਿਭਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਜੇ ਤੂ ਅਕਲਿ ਲਤੀਫੁ, ਕਾਲੇ ਲਿਖੁ ਨ ਲੇਖ॥ ਆਪਨੜੇ ਗਿਰੀਵਾਨ ਮਹਿ, ਸਿਰੁ ਨੀਂਵਾਂ ਕਰਿ ਦੇਖੁ॥੬॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਅਕਲਿ ਲਤੀਫੁ=ਸੂਖਮ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ। ਕਾਲੇ ਲੇਖ=ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਲੇਖ। ਆਪਨੜੈ=ਆਪਣੇ। ਗਿਰੀਵਾਨ ਮਹਿ=ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਜੀਵ !) ਜੇ ਤੂੰ ਸੂਖਮ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ ਹੈਂ (ਤਾਂ) ਪਾਪਾਂ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਨ ਲਿਖ। ਆਪਣੇ ਅੰਤਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਿਰ ਨੀਵਾ ਕਰਕੇ ਵੇਖ (ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਕਰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ)।੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਚਤੁਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਝੰਝੋੜਿਆ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੇ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਹੈਂ, ਸੂਖਮ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾ ਕਰੀ ਚਲ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੀ ਸਵਾਰ। ਆਪਣੇ ਔਗਣ ਵੇਖ ਕੇ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਆਵੇ, ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਂ ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਲਈ ਵਿਕਾਰ ਛਡ ਦੇਵੇਂ, ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਪਰਾਇਆ ਛਿਦ੍ਰ ਅਟਕ ਲੈ, ਆਪਣਾ ਅਹੰਕਾਰੁ ਵਧਾਵੈ ॥
ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਤੈਸਾ ਖਾਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੬੬

ਪਰਾਏ ਔਗਣ ਛਾਂਟੀ ਜਾਣਾ, ਆਪਣੇ ਐਬਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਨਿਕੰਮਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸ੍ਵੈ-ਪੜਚੋਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਫਰੀਦਾ, ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ, ਤਿਨ੍ਾ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ ॥ ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ, ਪੈਰ ਤਿਨ੍ਾ ਦੇ ਚੁੰਮਿ ॥ ੭ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਤਿਨ੍ਹਾਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਤੈ=ਤੈਨੂੰ। ਤਿਨਾ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਘੁੰਮਿ=ਘੁੰਮ ਕੇ, ਪਰਤ ਕੇ। ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ=ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਭਾਵ ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ। ਚੁੰਮਿ=ਚੁੰਮ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮਨ !) ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਮੁਕੀਆਂ ਮਾਰਨ (ਭਾਵ ਦੁੱਖ ਦੇਣ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪਰਤ ਕੇ (ਮੁੱਕੀਆਂ) ਨਾ ਮਾਰ (ਭਾਵ ਬਦਲਾ ਨਾ ਲੈ, ਸਗੋਂ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਵਲ) ਜਾ।੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਨ! ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁੱਕੀਆਂ ਮਾਰੇ, ਤੂੰ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤ ਕੇ ਨਾ ਮਾਰ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰ ਕਿ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲੈ, ਭਾਵ ਗੁਸਾ ਨਾ ਕਰ, ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਰਖ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਕ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਲਗ। ਨਿਮਰਤਾ

ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿੱਚ ਟਿਕ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਦਾ ਭੰਗ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਜਾਂ ਤਉ ਖਟਣ ਵੇਲ, ਤਾਂ ਤੂ ਰਤਾ ਦੁਨੀ ਸਿਉ ॥ ਮਰਗ ਸਵਾਈ ਨੀਹਿ, ਜਾਂ ਭਰਿਆ ਤਾਂ ਲਦਿਆ ॥ ੮ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਨੀਂਹਿ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਉ=ਤੇਰਾ। ਖਟਣ ਵੇਲ=(ਵੇਲਾ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ) ਖੱਟਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਭਾਵ ਜੁਆਨੀ। ਸਿਉ=ਨਾਲ। ਮਰਗ=ਮੌਤ। ਸਵਾਈ=ਵੱਧਦੀ ਗਈ। ਜਾਂ=ਜਦੋਂ। ਭਰਿਆ= ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪ ਸੌਦਾ ਭਰਿਆ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਸੁਆਸ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ !) ਜਦ ਤੇਰਾ ਵੇਲਾ ਸੀ ਖੱਟਣ ਦਾ (ਭਾਵ ਜੁਆਨੀ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ), ਤਦੋਂ ਤੂੰ ਦੁਨੀਆਵੀ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਨਾਲ (ਰਚਿਆ ਰਿਹਾ)। (ਹੁਣ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਗਿਆ) ਮੌਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਸਵਾਈ (ਭਾਵ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਗੱਡੇ ਤੇ ਸਮਾਨ) ਲਦਿਆ ਜਾਏ (ਗੱਡਾ) ਭਰਿਆ (ਜਾਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਟੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸੁਆਸ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਜੀਵ ਪਰਲੋਕ ਵਲ ਚਲ ਪਿਆ) ।੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਾਵੇਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੇਲੇ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਜੁਵਾ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਜਨ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਪੜੋਪੀ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੀਵ ਅਗੇ ਭਾਵ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਲਪਟਣਾ ਮੌਤ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਨੀਂਹ ਦੇ

ਸਮਾਨ ਹੈ। ਜੇ ਸੁਆਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਰਨਾ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਗੇੜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੁਕਣਾ।

ਦੇਖੁ ਫਰੀਦਾ ਜੁ ਥੀਆ, ਦਾੜੀ ਹੋਈ ਭੂਰ ॥
ਅਗਹੁ ਨੇੜਾ ਆਇਆ, ਪਿਛਾ ਰਹਿਆ ਦੂਰਿ ॥੯॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਅਗਹੁੰ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਜੋ ਥੀਆ=ਜੋ ਹੋਇਆ, ਵਰਤਿਆ। ਭੂਰ=ਧੌਲੀ, ਭੂਰੇ ਰੰਗ ਦੀ। ਅਗਹੁ=ਅੱਗਾ, ਮੌਤ ਦਾ ਪਰਲਾ ਪਾਸਾ। ਪਿਛਾ=ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ।

ਅਰਥ: ਫਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ) ਵੇਖ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਉਸ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ, ਤੇਰੀ) ਦਾੜੀ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ (ਇਹ ਮੌਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ)। ਅਗਹੁ (ਮੌਤ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ) ਨੇੜੇ ਆ ਰਹਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਲਾ ਪਾਸਾ (ਭਾਵ ਬਚਪਨ, ਜੁਆਨੀ) ਦੂਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

'ਦਾੜੀ ਹੋਈ ਭੂਰ' ਦਾ ਸੰਕੇਤ 'ਬੁਢੇਪੇ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਰੈਨਿ ਗਈ ਮਤ ਦਿਨੁ ਭੀ ਜਾਇ ॥
ਭਵਰ ਗਏ, ਬਗ ਬੈਠੇ ਆਇ॥ [ਪੰਨਾ ੭੯੨

ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵੀ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਰੂਪਕ ਹਨ। ਕਾਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ, ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਦਿਸ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਕੜ-ਫਾਕੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਭੂਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਚਿਟੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਬੁਢੇਪਾ, ਜੋ ਬਾਲ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦੋਹਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਸੁੱਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਬੁਢਾ ਹੋਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵੀਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਕਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੁਆਨੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਉਕੇ ਭਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸੰਕੇਤ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

ਫਰੀਦਾ, ਇਨੀ ਨਿਕੀ ਜੰਘੀਐ, ਥਲ ਡੂੰਗਰ ਭਵਿਓਮਿ ॥
ਅਜੁ ਫਰੀਦੈ ਕੂਜੜਾ, ਸੈ ਕੋਹਾਂ ਥੀਓਮਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੮

ਭਾਵ ਇਹ ਮੌਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਹੈ।

ਦੇਖੁ ਫਰੀਦਾ ਜਿ ਥੀਆ, ਸਕਰ ਹੋਈ ਵਿਸੁ ॥
ਸਾਂਈ ਬਾਝਹੁ ਆਪਣੇ, ਵੇਦਣ ਕਹੀਐ ਕਿਸੁ ॥੧੦॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਬਾਝਹੁੰ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿ ਥੀਆ=ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ। ਸਕਰ=ਮਿੱਠਾ ਪਦਾਰਥ। ਵਿਸੁ=ਜ਼ਹਿਰ ਭਾਵ ਦੁਖਦਾਈ। ਵੇਦਣ=ਪੀੜ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ !) ਜੋ ਕੁਝ (ਅਸਚਰਜ) ਹੋਇਆ ਹੈ (ਤੂੰ) ਵੇਖ (ਕਿ ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪੀ) ਸ਼ਕਰ ਜ਼ਹਿਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੀੜ ਆਪਣੇ ਸਾਈਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੀਏ? (ਭਾਵ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੁਖ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ)।੧੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਥੇ ਸ਼ੱਕਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਿਠੇ ਪਦਾਰਥ ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪੀ ਭੋਗ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ, ਭਜਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹ ਮਿਠੇ ਪਦਾਰਥ ਜ਼ਹਿਰ ਭਾਸਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਜੁਆਨੀ ਸਮੇਂ ਭੋਗ ਸ਼ੱਕਰ ਸਮਾਨ ਮਿਠੇ ਜਾਣ ਕੇ ਭੋਗਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਿਨ ਐਵੇਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਹੁਣ ਚਿਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਆਪਣਾ ਦੁਖੜਾ ਕਿਸ ਅਗੇ ਰੋਵੇ? ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਦੁੱਖ ਦਸਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ:-

ਪਸੂ ਪੰਖੀ ਸੈਲ ਤਰਵਰ, ਗਣਤ ਕਛੂ ਨ ਆਵਏ ॥

ਬੀਜੁ ਬੋਵਸਿ ਭੋਗ ਭੋਗਹਿ, ਕੀਆ ਆਪਣਾ ਪਾਵਏ॥
[ਪੰਨਾ ੭੦੫

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਜੋ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵਰਨਣ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

੧. ਮਿਠਾ ਕਰਿ ਕੈ ਖਾਇਆ,
ਕਉੜਾ ਉਪਜਿਆ ਸਾਦੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੦

੨. ਮਿਠਾ ਕਰਿ ਕੈ ਕਉੜਾ ਖਾਇਆ ॥
ਤਿਨਿ ਕਉੜੈ ਤਨਿ ਰੋਗੁ ਜਮਾਇਆ [ਪੰਨਾ ੧੨੪੩

੩. ਮਿਠਾ ਕਰਿ ਕੈ ਖਾਇਆ ਪਿਆਰੇ,
ਤਿਨਿ ਤਨਿ ਕੀਤਾ ਰੋਗੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੪੧

ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੰਗ ਫਿਕਾ ਹੈ, ਸੁਆਦ ਭੀ ਕੌੜਾ ਹੈ ਪਰ ਵੀਚਾਰਹੀਣ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮਨਮੁਖ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਮਿਠੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਖਾਨਾ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌੜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁੱਭ ਪਰਿਵਰਤਣ ਆਉਣਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਅਖੀ ਦੇਖਿ ਪਤੀਣੀਆਂ, ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਰੀਣੇ ਕੰਨ॥ ਸਾਖ ਪਕੰਦੀ ਆਈਆ ਹੋਰ ਕਰੇਂਦੀ ਵੰਨ॥੧੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਤੀਣੀਆ=ਪਤਲੀਆਂ, ਕਮਜ਼ੋਰ, ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ=ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ। ਰੀਣੇ=ਖ਼ਾਲੀ, ਬੋਲੇ। ਸਾਖ=ਡਾਲੀ, ਟਹਿਣੀ ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਪਕੰਦੀ ਆਈਆ=ਪੱਕ ਗਈ ਹੈ। ਵੰਨ=ਰੰਗ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ) ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਨ (ਨਿੰਦਾ ਵਾਲੇ ਬੋਲ) ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। (ਕੇਵਲ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਕੰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ) ਡਾਲੀ ਰੂਪ ਦੇਹੀ ਵੀ ਪੱਕ ਗਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਭਾਵ ਝੁਰੜੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਹੋਰ ਰੰਗ ਕਰਕੇ ਆ ਗਈ ਹੈ।੧੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਦੋਂ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਸਿਥਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਸਤਾਂ ਜੋ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਮਿਠੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਸੁਖਾਉਂਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਰ ਦਰਦ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੋਤੀਆ ਬਿੰਦ ਆ ਉਤਰਦਾ ਹੈ, ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਗਲ ਕੀ ਦੇਹ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਬੀਤੀਆਂ ਸੁਪਨੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਫਰੀਦਾ, ਕਾਲੀ ਜਿਨੀ ਨ ਰਾਵਿਆ, ਧਉਲੀ ਰਾਵੈ ਕੋਇ॥ ਕਰਿ ਸਾਂਈ ਸਿਉ ਪਿਰਹੜੀ, ਰੰਗੁ ਨਵੇਲਾ ਹੋਇ॥੧੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਲੀ=ਕਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ। ਨ ਰਾਵਿਆ=ਨਾ ਭੋਗਿਆ, ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਮਾਣਿਆ, ਸਿਮਰਨ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਧਉਲੀ= ਧਉਲੇ ਚਿਟੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਆਇਆਂ। ਰਾਵੈ ਕੋਇ=ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਰਹੜੀ=ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰੇਮ। ਨਵੇਲਾ=ਨਵਾਂ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਭਾਵ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ, ਚਿਟੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਆਇਆਂ (ਭਾਵ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। (ਹੇ ਭਾਈ !) ਤੂੰ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ (ਫਿਰ ਸਦਾ ਹੀ) ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਰਹੇਗਾ (ਭਾਵ ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਬੁਢੇਪਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਣਗੇ)।੧੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਬੁਢੇਪੇ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦੰਦ ਨਾ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਹਾਲ

ਹੈ। ਪਰ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ 'ਰਾਮ ਰੰਗੁ ਕਦੇ ਉਤਰਿ ਨ ਜਾਇ' ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਪੂਰਨੁ ਕਬਹੁ ਨ ਡੋਲਤਾ, ਪੂਰਾ ਕੀਆ ਪ੍ਰਭ ਆਪਿ ॥
ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ, ਨਾਨਕ ਹੋਤ ਨ ਘਾਟਿ॥

[ਪੰਨਾ ੩੦੦

ਮ: ੩ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਕਾਲੀ ਧਉਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਕੋ ਚਿਤਿ ਕਰੇ ॥ ਆਪਣਾ ਲਾਇਆ ਪਿਰਮੁ ਨ ਲਗਈ, ਜੇ ਲੋਚੈ ਸਭੁ ਕੋਇ॥ ਏਹੁ ਪਿਰਮੁ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ ਕਾ, ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੈ ਦੇਇ ॥੧੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਲੀ=ਕਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੀ ਜੁਬਾ ਅਵਸਥਾ। ਧਉਲੀ=ਸਫ਼ੈਦ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੀ ਬੁਢੇਪੇ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ। ਸਾਹਿਬੁ= ਮਾਲਕ। ਚਿਤਿ ਕਰੇਇ=ਚਿਤ ਵਿਚ (ਯਾਦ) ਕਰੇ। ਪਿਰਮੁ= ਪਿਆਰਾ। ਲੋਚੈ=ਚਾਹੇ। ਖਸਮ ਕਾ=ਮਾਲਕ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ।

ਅਰਥ: (ਇਹ ਸਲੋਕ ਉਪਰਲੇ ਸਲੋਕ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੈ)।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ! ਜੁਆਨੀ ਅਤੇ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਮਾਲਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਸਦਾ ਹੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ (ਆਪਣੇ) ਚਿਤ ਵਿਚ (ਉਸ ਨੂੰ) ਯਾਦ ਕਰੇ। ਜੇ ਹਰ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਕਿ (ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਲਗ ਜਾਵੇ (ਤਾਂ, ਇਉਂ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ) ਆਪਣਾ (ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ) ਲਾਇਆ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ (ਮਾਲਕ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ਜਿਸੁ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।੧੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪ੍ਰੇਮ ਲਈ ਉਮਰ ਭਾਵ ਜੁਆਨੀ ਜਾਂ ਬੁਢੇਪੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਖਸਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ ਲੈਣਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਖਸਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ (ਧ੍ਰੂਅ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਵਾਂਗ) ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਵਸਤੂ ਉਹ ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਕਾਲੀ ਧਉਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹੈ' ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਾਲੀ ਰਾਵਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਪੱਕੀ ਲਕੀਰ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਉਦਮਹੀਣ ਹੋ ਜਾਏ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਲੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੀ ਪੈਣੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਉਦਮੁ ਕਰੇਦਿਆਂ ਜੀਉ ਤੂੰ, ਕਮਾਵਦਿਆ ਸੁਖ ਭੁੰਚੁ॥
ਧਿਆਇਦਿਆ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲੁ, ਨਾਨਕ ਉਤਰੀ ਚਿੰਤ॥

[ਪੰਨਾ ੫੨੨

ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰਖ ਕੇ ਇਸ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਆਪਣਾ ਲਾਇਆ ਪਿਰਮੁ ਨ ਲਗਈ' ਮਨੁਖ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਮੰਗਤਾ ਹੈ, ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਦਮ ਕਰਕੇ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤੇ ਵਲ ਤਕਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲਟਕ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਬਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ੭੨ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਸਦਕਾ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਫਰੀਦਾ, ਜਿਨ ਲੋਇਣ ਜਗੁ ਮੋਹਿਆ, ਸੇ ਲੋਇਣ ਮੈ ਡਿਠੁ ॥ ਕਜਲ ਰੇਖ ਨ ਸਹਦਿਆ, ਸੇ ਪੰਖੀ ਸੂਇ ਬਹਿਠੁ ॥ ੧੪ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੈਂ, ਸਹੰਦਿਆਂ । **ਫੁਟਕਲ :** ਬਹਿੱਠੁ ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਲੋਇਣ=ਨੇਤਰ। ਡਿਠੁ=ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਕਜਲ ਰੇਖ=ਕਜਲ ਦੀ ਧਾਰ। ਨ ਸਹਦਿਆ=ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਦੇ ਸਨ। ਸੇ=ਉਨ੍ਹਾਂ (ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ)। ਪੰਖੀ ਸੂਇ ਬਹਿਠੁ=ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਸੋਹਣੇ) ਨੇਤਰਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਨੇਤਰ ਮੈਂ ਵੇਖੇ। (ਜਿਹੜੇ ਨੇਤਰ ਇਤਨੇ ਨਾਜ਼ਕ ਸਨ) ਕਜਲ ਦੀ ਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਹਾਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਬਚੇ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।੧੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਬਾਰੇ ਜੋ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਕਹਾਣੀ ਘੜੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:-

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਵੇਸਵਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜੋ ਆਪਣੀ ਟਹਿਲਣ (ਨੌਕਰਾਣੀ) ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਵੇਸਵਾ ਟਹਿਲਣ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੂੰ ਕਜਲ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ ਜੋ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੜਕ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਨੇਤ ਐਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਮਰ ਗਈ। ਲੋਕ ਉਸ ਦਾ ਜਨਾਜ਼ਾ ਚੁਕ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਲ ਲੈ ਗਏ। ਉਥੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਿਟ ਆਏ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਵੇਖ ਕੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਹਾਲਤ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਗਲ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋਣੀ ਹੈ ਭਾਵ 'ਦੁਖੀ ਦੇਹ ਰੁਲੀ'।

ਫਰੀਦਾ, ਕੂਕੇਦਿਆ ਚਾਂਗੇਦਿਆ, ਮਤੀ ਦੇਦਿਆ ਨਿਤ ॥ ਜੋ ਸੈਤਾਨਿ ਵੰਞਾਇਆ, ਸੇ ਕਿਤ ਫੇਰਹਿ ਚਿਤ ॥ ੧੫ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮਤੀਂ, ਦੇਂਦਿਆਂ, ਫੇਰਹਿਂ।

ਫੁਟਕਲ : ਸ਼ੈਤਾਨਿ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੂਕੇਦਿਆ ਚਾਂਗੇਦਿਆ=ਕੂਕਾਂ ਮਾਰਦਿਆਂ, ਪੁਕਾਰਦਿਆਂ, ਚੰਘਾੜਾਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਭਾਵ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਸਮਝਾਂਦਿਆਂ। ਮਤੀ=ਮਤਾਂ। ਸੈਤਾਨਿ=ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਮਨ ਨੇ। ਵੰਞਾਇਆ=ਵਿਗਾੜਿਆ, ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਸੇ=ਓਹ (ਮਨੁੱਖ)। ਕਿਤ=ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਫੇਰਹਿ ਚਿਤ=(ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ) ਫੇਰ (ਮੋੜ) ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਚੀ ਉਚੀ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਨਿਤ, ਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦਿਆਂ (ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਜੀਆਂ) ਨੂੰ (ਮਨ) ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ (ਦੁਨੀਆ ਵਲੋਂ) ਕਿਵੇਂ ਚਿਤ ਫੇਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? (ਭਾਵ ਓਹ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੇ)।੧੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਵਿਚ 'ਸ਼ੈਤਾਨ' ਬਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਰਬ ਵਲੋਂ ਬੇਮੁਖ ਅਥਵਾ ਮਨਮੁਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਨੇਕ ਮਨੁਖ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਇਕ ਭੂਤ ਹੈ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿਤੇ,

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ "ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ, ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ" ਵਾਲਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨੇ ਚਉੜ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੁਧਰਦੇ:-

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਾਇਆ ਕੇ ਲੀਨੇ,
ਇਆ ਬਿਧਿ ਜਗਤੁ ਬਿਗੂਤਾ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਨ ਛੋਡਉ,
ਸਗਲ ਊਚ ਤੇ ਊਚਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੮

ਫਰੀਦਾ, ਥੀਉ ਪਵਾਹੀ ਦਭੁ ॥ ਜੇ ਸਾਂਈ ਲੋੜਹਿ ਸਭੁ ॥ ਇਕੁ ਛਿਜਹਿ, ਬਿਆ ਲਤਾੜੀਅਹਿ ॥ ਤਾਂ ਸਾਈ ਦੈ ਦਰਿ ਵਾੜੀਅਹਿ ॥ ੧੬ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਲੋੜਹਿਂ, ਛਿਜਹਿਂ, ਲਤਾੜੀਅਹਿਂ, ਵਾੜੀਅਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਥੀਉ=ਹੋ ਜਾ। ਪਵਾਹੀ=ਰਸਤੇ ਦੀ। ਦਭੁ= ਕੁਸ਼ਾ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਘਾਹ। ਜੇ ਲੋੜਹਿ=ਜੇ (ਤੂੰ) ਦਰਸ਼ਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ। ਸਭੁ=ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ। ਛਿਜਹਿ=ਕੱਟੀ ਜਾਵੇਂ। ਬਿਆ= ਦੂਜਾ, ਹੋਰ। ਲਤਾੜੀਅਹਿ=ਲਿਤਾੜੀ ਜਾਵੇ। ਵਾੜੀਅਹਿ=(ਮਸੀਤ ਅੰਦਰ) ਵਾੜੀ ਜਾਵੇਂਗੀ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ !) ਜੇ (ਤੂੰ) ਹਰ ਥਾਂ ਸਾਈਂ (ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣਾ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਦੀ ਦਭ (ਜੋ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਵਿਛਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਵਾਂਗ) ਹੋ ਜਾ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਇਕ ਤਾਂ ਕੱਟੀ ਜਾਵੇਂ ਤੇ ਦੂਜਾ (ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ) ਲਿਤਾੜੀ ਜਾਵੇਂ, ਤਾਂ ਅਲ੍ਹਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ (ਭਾਵ ਮਸੀਤ ਵਿਚ) ਵਾੜੀ ਜਾਵੇਂਗੀ।੧੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਈ ਰਸਤਿਆਂ ਉਤੇ ਦੱਭ ਉਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਾਲੀ ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਛਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਿਟੀ ਨਾ ਉਡੇ। ਉਹ ਇਕ ਛਿਜਦੇ

ਹਨ, ਦੂਜਾ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਲਿਤਾੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੇ ਤੂੰ ਰਬੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਭ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾ। ਸਭ ਦੇ ਕਠੋਰ ਬਚਨ ਸੁਣਦਾ ਰਹੁ, ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹੁ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨਾ ਆਖ। ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਦਿਲੋਂ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ, ਤੇਰਾ ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੂੰ ਪਹੇ (ਰਸਤੇ) ਦੀ ਦਭ ਬਣ ਜਾ, ਕੋਈ ਤੋੜੇ, ਕੋਈ ਵਢੇ, ਕੋਈ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਵਿਛਾਏ ਤੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ: 'ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੋ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨੀਐ, ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮੁ ਚੁਰਾਈਐ' (ਪੰਨਾ ੭੨੨) ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਅਪਨਾਉਣਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਖਾਕੁ ਨ ਨਿੰਦੀਐ, ਖਾਕੂ ਜੇਡੁ ਨ ਕੋਇ ॥
ਜੀਵਦਿਆ ਪੈਰਾ ਤਲੈ, ਮੁਇਆ ਉਪਰਿ ਹੋਇ ॥੧੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜੀਂਵਦਿਆਂ, ਪੈਰਾਂ, ਮੁਇਆਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਖਾਕੁ=ਮਿੱਟੀ। ਖਾਕੂ ਜੇਡੁ=ਮਿਟੀ ਜਿਤਨਾ। ਜੀਵਦਿਆ=ਜੀਊਂਦਿਆਂ। ਪੈਰਾ ਤਲੈ=ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ। ਮੁਇਆ ਉਪਰਿ=ਮਰਨ ਉਤੇ (ਉਪਰਿ)।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਨਿੰਦਣਾ ਚਾਹੀਦਾ (ਕਿਉਕਿ) ਮਿੱਟੀ ਜਿਤਨਾ (ਸਹਿਨਸ਼ੀਲ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਜੋ) ਜੀਊਂਦਿਆਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ) ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ (ਆਉਂਦੀ ਹੈ) ਮੋਇਆਂ ਉਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।੧੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ! ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਭਾਵ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਿੱਟੀ ਜਿਤਨਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਜੀਊਂਦਿਆਂ ਜੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੋਇਆਂ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਮੁਰਦਾ ਦਬਣ ਵੇਲੇ ਮਿੱਟੀ ਉਤੇ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਲੋਕ ਮਿੱਟੀ ਵਾਂਗੂੰ

ਨਿਮਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੁਇਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਚਾ ਮਰਤੱਬਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਜਾ ਲਬੁ ਤਾ ਨੇਹੁ ਕਿਆ, ਲਬੁ ਤ ਕੂੜਾ ਨੇਹੁ ॥
ਕਿਚਰੁ ਝਤਿ ਲਘਾਈਐ, ਛਪਰਿ ਤੁਟੈ ਮੇਹੁ ॥੮॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜਾਂ, ਤਾਂ, ਨੇਂਹੁ, ਮੇਂਹੁ ।

ਨੋਟ : ਨੇਹੁ, ਮੇਹੁ ਨੂੰ ਨੇਹੋ ਮੇਹੋ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਾ=ਜੇ। ਲਬ=ਲਾਲਚ। ਨੇਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ। ਕਿਚਰੁ= ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ। ਝਤਿ=ਝਟ, ਸਮਾਂ। ਲਘਾਈਐ=ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਛਪਰਿ ਤੁਟੈ=ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਛੱਪਰ ਹੇਠ। ਮੇਹੁ=ਮੀਂਹ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੇ ਰਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਬਦਲੇ ਕਿਸੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦਾ) ਲਾਲਚ ਹੈ ਤਾਂ (ਰਬ ਨਾਲ) ਕਾਹਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋਇਆ? ਜੇ ਲਾਲਚ ਹੈ ਤਾਂ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਜੇ ਮੀਂਹ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਛਪਰ ਹੇਠ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਇਹ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਲਈ ਵਿਖਾਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।੧੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਸਿਖਾਈ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਸੋਂ, ਭੋਜਨ ਛਾਦਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਨ ਮੰਗਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਪਿਆ, ਸਮਝੋ ਉਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਗਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨਿਰਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਲਾਲਚ ਹੈ, ਉਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਿਸੇ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਪਟ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਜੋ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਬੜੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਛੱਪਰ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਪਰੋ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਕਿਤਨਾ

ਕੁ ਚਿਰ ਠਹਿਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਉਹ ਛਪਰ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਲੋਭ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਤਾਂ ਓਹ ਸੁਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਕੇ ਓੜਕ ਤਕ ਨਹੀਂ ਨਿਭੇਗੀ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਮੇਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਫਰੀਦਾ, ਜੰਗਲੁ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਭਵਹਿ, ਵਣਿ ਕੰਡਾ ਮੋੜੇਹਿ ॥ ਵਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆਲੀਐ, ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਢੂਢੇਹਿ ॥ ੧੯ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਭਵਹਿਂ, ਮੋੜੇਹਿਂ, ਢੂਢੇਹਿਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਿਆ ਭਵਹਿ=ਕੀ ਫਿਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ?। ਵਣਿ=ਜੰਗਲ ਵਿਚ। ਕੰਡਾ ਮੋੜੇਹਿ=ਕੰਡੇਦਾਰ ਝਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜ ਕੇ ਲੰਘਦਾ ਹੈਂ। ਹਿਆਲੀਐ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਕਿਆ ਢੂਢੇਹਿ=ਕੀ ਲਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ?।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ !) ਜੰਗਲ ਜੰਗਲ (ਭਾਵ ਉਜਾੜ ਵਿਚ) ਕੀ ਭਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਿਤਾੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ? ਰਬ (ਤਾਂ ਤੇਰੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੂੰ) ਜੰਗਲ (ਗਾਹ ਗਾਹ ਕੇ) ਕੀ ਲਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ?।੧੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਘਰ ਬਾਰ ਛਡ ਕੇ ਜੰਗਲ ਜੰਗਲ ਕੀ ਭਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ, ਕੰਡੇਦਾਰ ਝਾੜੀਆਂ ਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਿਤਾੜੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ।

ਕਈ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰੌਲੇ ਗੌਲੇ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕਾਂਤ ਹੈ, ਉਥੇ ਰਬ ਛੇਤੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਭਾਰੀ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਇਕਾਤੀ

ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਇਉਂ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਸੋ ਇਕਾਂਤੀ ਜਿਸੁ ਰਿਦਾ ਥਾਇ ॥
ਸੋਈ ਨਿਹਚਲੁ ਸਾਚ ਠਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੮੦

ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਦੀ ਇਛਾ ਉਠਦੀ ਹੈ ਕੀ ਓਦੋਂ ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਇਉਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਗ੍ਰਿਹੁ ਤਜਿ ਬਨਖੰਡ ਜਾਈਐ, ਚੁਨਿ ਖਾਈਐ ਕੰਦਾ ॥
ਅਜਹੁ ਬਿਕਾਰ ਨ ਛੋਡਈ, ਪਾਪੀ ਮਨੁ ਮੰਦਾ॥ [ਪੰਨਾ ੮੫੫

ਫਰੀਦਾ, ਇਨੀ ਨਿਕੀ ਜੰਘੀਐ, ਥਲ ਡੂੰਗਰ ਭਵਿਓਮਿ॥ ਅਜੁ ਫਰੀਦੈ ਕੂਜੜਾ, ਸੈ ਕੋਹਾਂ ਥੀਓਮਿ ॥੨੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਇਨੀ=ਇਨ੍ਹਾਂ। ਨਿਕੀ ਜੰਘੀਐ=ਨਿਕੀਆਂ ਛੋਟ੍ਹੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ। ਥਲ=ਧਰਤੀ। ਡੂੰਗਰ=ਪਹਾੜ। ਭਵਿਓਮਿ= ਮੈਂ ਭਉਂਦਾ (ਫਿਰਦਾ) ਰਿਹਾ। ਕੂਜੜਾ=ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕੂਜਾ (ਲੋਟਾ)। ਸੈ ਕੋਹਾਂ=ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਤੇ। ਥੀਓਮਿ=ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੁਆਨੀ ਵੇਲੇ) ਇਹਨਾਂ ਨਿਕੀਆਂ ਜੰਘਾਂ (ਲੱਤਾਂ) ਨਾਲ ਮੈਂ ਧਰਤੀ (ਅਤੇ) ਔਖੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ (ਪਰ) ਅਜ (ਮੈਂ) ਫ਼ਰੀਦ ਨੂੰ (ਕੋਲ ਪਿਆ) ਕੂਜਾ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਪਿਆ (ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।੨੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਗਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਜੰਘਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਮਨੁੱਖ ਟੁਰਨ ਤੋਂ ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੋਟੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰ ਚੁਕਣਾ ਤਾਂ ਪਹਾੜ ਦੇ

ਬਰਾਬਰ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਿਥਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਠਿਨ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਭਰੋਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਓਟ ਤਕਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਿੱਕੀਆਂ ਜੰਘਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਿਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਮੈਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਕੂਜਾ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਰਾਤੀ ਵਡੀਆਂ, ਧੁਖਿ ਧੁਖਿ ਉਠਨਿ ਪਾਸ॥
ਧਿਗੁ ਤਿਨ੍ਾ ਦਾ ਜੀਵਿਆ, ਜਿਨਾ ਵਿਡਾਣੀ ਆਸ ॥੨੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰਾਤ੍ਰੀ=ਰਾਤਾਂ। ਵਡੀਆਂ=ਲੰਬੀਆਂ। ਧੁਖਿ ਧੁਖਿ=ਸੜ ਸੜ ਕੇ, ਭਾਵ ਦੁਖਦੇ ਹਨ। ਪਾਸ=ਪਾਸੇ, ਪਸਲੀਆਂ। ਧ੍ਰਿਗੁ=ਫਿਟਕਾਰ ਜੋਗ। ਵਿਡਾਣੀ=ਬਿਗਾਨੀ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਦੀ ਦੀਆਂ) ਰਾਤਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਹਨ (ਸੌਂ ਸੌਂ ਕੇ) ਪਾਸੇ ਦੁਖ ਉਠਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਰਾਤ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ)। ਉਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ) ਜੀਊਣਾ ਫਿਟਕਾਰ ਜੋਗ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਗਾਨੀ ਆਸ ਹੈ।੨੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਿਆਲ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਡੀਆਂ ਭਾਵ ਲੰਮੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮੁਕਣ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਉਹ ਪਾਸੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਅਕ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਸਲੀਆਂ ਦੁਖਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਗ ਜੀਵਣ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਕਤਾਂ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਰਾਤਿ ਨ ਵਿਹਾਵੀ ਸਾਕਤਾਂ, ਜਿਨਾ ਵਿਸਰੈ ਨਾਉ ॥

ਰਾਤੀ ਦਿਨਸ ਸੁਹੇਲੀਆ, ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਂਉ॥

[ਪੰਨਾ ੧੨੮੪

ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਤ ਬੀਤਦਿਆਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਜਨਾ ਨੇ ਇਹ ਤਤ ਕਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਇਤਨਾ ਛੇਤੀ ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਜਗਿਆਸੂ ਇਉਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹੁਣ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਿਗਾਨੀ ਆਸ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਪਲੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਮੌਜ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਜੇ ਮੈ ਹੋਦਾ ਵਾਰਿਆ, ਮਿਤਾ ਆਇੜਿਆਂ ॥ ਹੇੜਾ ਜਲੈ ਮਜੀਠ ਜਿਉ, ਉਪਰਿ ਅੰਗਾਰਾ ॥੨੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਹੋਂਦਾ, ਜਿਉਂ, ਅੰਗਾਰਾਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਜੇ ਮੈ ਹੋਦਾ=ਜੇ ਮੇਰੇ (ਪਾਸ ਲੋੜੀਂਦਾ ਪਦਾਰਥ) ਹੁੰਦਾ। ਵਾਰਿਆ=(ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ) ਵਾਰ ਦਿੰਦਾ। ਮਿਤਾ ਆਇੜਿਆਂ= ਆਏ ਹੋਏ ਮਿਤਰ ਤੋਂ। ਹੇੜਾ=ਸਰੀਰ। ਜਲੈ=ਸੜ ਜਾਏ। ਮਜੀਠ ਜਿਉ=ਮਜੀਠ ਵਾਂਗ। ਉਪਰਿ ਅੰਗਾਰਾ=ਬਲਦੇ ਕੋਲਿਆਂ ਉਤੇ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਜੇ ਮੇਰੇ (ਪਾਸ ਦੇਣ ਲਈ ਪਦਾਰਥ) ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ (ਮੈਂ) ਆਏ ਮਿਤਰ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦਿੰਦਾ। (ਭਾਵ ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰਾ) ਸਰੀਰ ਭਖਦੇ ਅੰਗਾਰਾਂ ਉਤੇ ਮਜੀਠ ਵਾਂਗੂੰ ਸੜੇ (ਧੁਖੇ)।੨੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮੀ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਆਏ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਤਰ ਤੁਆਜ਼ਿਆ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੰਸਾ ਉਠਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸਮਝ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਉਤਰ ਦਿਤਾ। ਹੇ ਰਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਓ ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਲੁਕਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਗਲਤ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਅੰਗਾਰੇ ਉਪਰ ਮਜੀਠ ਵਾਂਗੂੰ ਸੜੇ, (ਮਜੀਠ ਧੁਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਸੜਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਹੋਂਦਿਆਂ ਆਏ ਮਿਤਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨ ਛਕਾਉਣਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਲੋੜੈ ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀਆਂ, ਕਿਕਰਿ ਬੀਜੈ ਜਟੁ ॥ ਹੰਢੈ ਉੰਨ ਕਤਾਇਦਾ, ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ ਪਟੁ॥੨੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਤਾਇੰਦਾ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਲੋੜੇ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀਆਂ=ਬਿਜੌਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦਾਖ, ਛੋਟਾ ਅੰਗੂਰ। ਕਿਕਰਿ=ਕਿਕਰੀਆਂ। ਹੰਢੈ=ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ=ਪਹਿਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਟੁ=ਰੇਸ਼ਮ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੱਟ ਕਿਕਰੀਆਂ ਬੀਜਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਬਿਜੌਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਦਾਖਾਂ (ਅੰਗੂਰ ਖਾਣਾ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਉਨ ਕਤਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਰੇਸ਼ਮ ਪਹਿਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?)।੨੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

੧. **ਜੈਸਾ ਬੀਜੇ ਸੋ ਲੁਣੈ, ਜੇਹਾ ਪੁਰਬਿ ਕਿਨੈ ਬੋਇਆ॥** [ਪੰਨਾ ੩੦੯

੨. **ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ, ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥** [ਪੰਨਾ ੧੩੪

੩ **ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ, ਜੋ ਖਟੈ ਸੁ ਖਾਇ ॥** [ਪੰਨਾ ੭੩੦

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ

ਬੀਜ ਬੀਜੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ, ਇਹ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਅਟਲ ਨੇਮ ਹੈ। ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗੇ ਫਲ ਦੀ ਆਸ ਰਖੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਿਆਣਾ ਕਹੇਗਾ:-

ਬੀਜੇ ਬਿਖੁ ਮੰਗੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਖਹੁ ਏਹੁ ਨਿਆਉ॥

[ਪੰਨਾ ੪੭੪

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ, ਫਲ ਕਰਮ ਸੁਖਾਲਾ॥ [ਵਾਰ ੩੪-੧

ਫਰੀਦਾ, ਗਲੀਏ ਚਿਕੜੁ ਦੂਰਿ ਘਰੁ, ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ਨੇਹੁ ॥ ਚਲਾ ਤ ਭਿਜੈ ਕੰਬਲੀ, ਰਹਾਂ ਤ ਤੁਟੈ ਨੇਹੁ ॥੨੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗਲੀਏ=ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ। ਨੇਹੁ=ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰੇਮ। ਭਿਜੈ=(ਬਾਰਸ਼ ਨਾਲ) ਭਿਜਦੀ, ਗਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੰਬਲੀ=ਲੋਈ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਚਿਕੜ ਹੈ (ਜਿਸ) ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਘਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਜੇ ਚੱਲਾਂ ਤਾਂ ਲੋਈ ਭਿੱਜਦੀ ਹੈ ਜੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ) ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ।੨੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਨੇਮ ਦੇ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੁਚਿਤੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਿਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੁਦਰਤਿ ਆਪਣਾ ਖੇਲ ਰਚਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਸੋਚ ਕੇ ਕਦਮ ਪੁਟਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਨੇਮੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਵਾਲਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਭਿਜਉ ਸਿਜਉ ਕੰਬਲੀ, ਅਲਹ ਵਰਸਉ ਮੇਹੁ॥ ਜਾਇ ਮਿਲਾ ਤਿਨਾ ਸਜਣਾ, ਤੁਟਉ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ॥੨੫॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੇਂਹੁ, ਮਿਲਾਂ, ਨੇਂਹੁ ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਭਿਜਉ=ਪਈ ਭਿੱਜੇ। ਸਿਜਉ=ਪਈ ਸਿੱਜੇ। ਅਲਹ=ਅਲਾ। ਵਰਸਉ ਮੇਹੁ=ਮੀਂਹ ਵੀ ਵਸੀ ਜਾਵੇ (ਮੈਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ)। ਜਾਇ ਮਿਲਾ=ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਾਂ। ਤਿਨਾ ਸਜਣਾ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ (ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ) ਨੂੰ। ਤੁਟਉ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ=(ਤਾਂ ਜੋ ਮੇਰਾ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾ ਤੁਟੇ।

ਅਰਥ: (ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ) ਕੰਬਲੀ ਪਈ ਭਿੱਜੇ, ਪਈ ਸਿਜੇ, ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਮੀਂਹ ਭੀ (ਬੇਸ਼ਕ) ਵਰਸਦਾ ਰਹੇ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ (ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਾਂਗਾ, (ਤਾਂ ਜੋ ਮੇਰਾ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਹ ਟੁੱਟੇ (ਭਾਵ ਕਾਇਮ ਰਹੇ)।੨੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਡੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਹਿਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੀਹ ਪਿਆ ਵਸੇ, ਕੰਬਲੀ ਪਈ ਭਿੱਜੇ, ਪਈ ਸਿੱਜੇ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਟੁਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਇਹ ਤਤੀਖਿਆ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਮੈ ਭੋਲਾਵਾ ਪਗ ਦਾ, ਮਤੁ ਮੈਲੀ ਹੋਇ ਜਾਇ ॥ ਗਹਿਲਾ ਰੂਹੁ ਨ ਜਾਣਈ, ਸਿਰੁ ਭੀ ਮਿਟੀ ਖਾਇ ॥ ੨੬ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੋਲਾਵਾ=ਭੁਲੇਖਾ, ਵਹਿਮ। ਮਤੁ=ਮਤਾਂ। ਗਹਿਲਾ=

ਬਾਵਲਾ, ਕਮਲਾ। ਰੂਹ=ਜੀਵਾਤਮਾ। ਸਿਰੁ=ਸਿਰ ਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਨੂੰ (ਇਹ) ਵਹਿਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਤਾਂ (ਮੇਰੀ) ਪੱਗ ਮੈਲੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। (ਪਰ ਮੇਰਾ) ਕਮਲਾ ਜੀਵਾਤਮਾ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ (ਕਿ ਅੰਤ ਭਾਵ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਭੀ ਮਿੱਟੀ ਹੀ ਖਾਵੇਗੀ।੨੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਫੂੰ-ਫਾਂਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਿਟੀ ਦੁਧ ਪਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਵਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਪੜਿਆਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ, ਸਿਹਤ ਦੇ ਪਖੋਂ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਵਧੀਆਂ ਕਪੜੇ ਜਾਂ ਸਿਰ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਕੇ ਪਗ ਬੰਨ੍ਹਣ ਨਾਲ ਹੰਕਾਰ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਪਗ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੁਹਾਂਦਾ, ਕਿਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਲਗ ਜਾਏ। ਇਸ ਲਈ ਫਰੀਦ ਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪਗ ਨੂੰ ਮਿਟੀ ਤੋਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸਿਰ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੀ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਮਿਟੀ ਨੇ ਹੀ ਖਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਸਕਰ ਖੰਡੁ ਨਿਵਾਤ ਗੁੜੁ, ਮਾਖਿਉ ਮਾਂਝਾ ਦੁਧੁ ॥ ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਮਿਠੀਆਂ, ਰਬ ਨ ਪੁਜਨਿ ਤੁਧੁ ॥ ੨੭ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਿਵਾਤ=ਮਿਸਰੀ। ਮਾਖਿਉ=ਸ਼ਹਿਤ। ਮਾਂਝਾ= ਮਾਝ, ਮੱਝ ਦਾ। ਨ ਪੁਜਨਿ=ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀਆਂ, ਭਾਵ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਸ਼ਕਰ, ਖੰਡ, ਮਿਸਰੀ, ਸ਼ਹਿਦ, ਮੱਝ ਦਾ ਦੁੱਧ (ਆਦਿ) ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! (ਇਹ ਮਿਠੀਆਂ ਵਸਤਾਂ) ਤੇਰੀ (ਮਿਠਾਸ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀਆਂ (ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ।੨੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਚੀਜਾਂ ਮਿਠੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਆਤਮ-ਰਸ ਦੇ ਜਾਣੂੰ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਕਰ, ਖੰਡ, ਮਿਸਰੀ, ਗੁੜ ਨਾਲੋਂ ਰਬ ਦਾ ਨਾਮ ਬਹੁਤ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

੧. ਕੂਜਾ ਮੇਵਾ ਮੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਚਾਖਿਆ,
ਇਕੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਤੁਮਾਰਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੫੫

੨. ਸਭੇ ਵਸਤੂ ਕਉੜੀਆ, ਸਚੇ ਨਾਉ ਮਿਠਾ ॥
ਸਾਦੁ ਆਇਆ ਤਿਨ ਹਰਿ ਜਨਾਂ,
ਚਖਿ ਸਾਧੀ ਡਿਠਾ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੧

ਜਿਵੇਂ ਗੂੰਗੇ ਦੀ ਮਿਠਿਆਈ ਵਾਲਾ ਰਸ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਰਸ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਨਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਜਦੋਂ ੧੨ ਵਰ੍ਹੇ ਤਪ ਕਰਕੇ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਆਹ ਮਿਠੇ ਪਦਾਰਥ ਖਾ ਲੈ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਮਾਂ ! ਜੋ ਤੂੰ ਵਸਤਾਂ ਲੈ ਆਈ ਹੈਂ, ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਲਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਜੋ ਰਬ ਦੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ, ਲਾਵਣੁ ਮੇਰੀ ਭੁਖ ॥ ਜਿਨਾ ਖਾਧੀ ਚੋਪੜੀ, ਘਣੇ ਸਹਿਨਗੇ ਦੁਖ ॥੨੮॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਾਠ ਕੀ=ਲਕੜ ਵਰਗੀ (ਸੁਕੀ ਹੋਈ)। ਲਾਵਣੁ=ਸਬਜ਼ੀ, ਸਲੂਣਾ। ਘਣੇ=ਬਹੁਤ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੇਰੀ ਰੋਟੀ ਕਾਠ (ਵਰਗੀ ਸਖਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਮੇਰਾ ਸਲੂਣਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛਡ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖੁੱਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ) ਚਿਕਨੀ ਚੋਪੜੀ (ਰੋਟੀ) ਖਾਧੀ ਹੈ (ਉਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਸਹਾਰਨਗੇ ।੨੮।

ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਖਾਇ ਕੈ, ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਉ॥ ਫਰੀਦਾ, ਦੇਖਿ ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ, ਨਾ ਤਰਸਾਏ ਜੀਉ॥੨੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ=ਰੁਖੀ ਤੇ ਸੁਕੀ। ਦੇਖਿ=ਵੇਖ ਕੇ। ਤਰਸਾਏ ਜੀਉ=ਚਿਤ ਨੂੰ ਤਰਸਾ ਨਾਹ ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਨਾ ਕਰ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਰੁਖੀ ਤੇ ਸੁਕੀ ਹੋਈ (ਰੋਟੀ) ਖਾ ਕੇ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲੈ (ਪਰ) ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ (ਰੋਟੀ) ਵੇਖ ਕੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਤਰਸਾ ਨਾ, (ਭਾਵ ਦੁੱਖੀ ਨਾ ਕਰ)।੨੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

੨੮ ਨੰਬਰ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਈ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬਾਰੇ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਕਾਠ ਦੀ ਰੋਟੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਉਹ ਰੋਟੀ ਪਾਕ ਪਟਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਕਪੜੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਰੋਟੀ ਉਤੇ ਚਕ ਮਾਰਨ ਦਾ ਚਿੰਨ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਬਨਾਵਟੀ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਮੇਡਾਂ ਹਨ।

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਜੀਵ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਫ਼ ਸੰਕੇਤ ਹੈ:-

ੳ. ਅੰਨੁ ਨ ਖਾਹਿ, ਦੇਹੀ ਦੁਖੁ ਦੀਜੈ ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨਹੀ ਥੀਜੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੦੫

ਅ. ਛੋਡਹਿ ਅੰਨੁ ਕਰਹਿ ਪਾਖੰਡ ॥
ਨਾ ਸੋਹਾਗਨਿ ਨਾ ਓਹਿ ਰੰਡ॥
ਜਗ ਮਹਿ ਬਕਤੇ ਦੂਧਾਧਾਰੀ॥
ਗੁਪਤੀ ਖਾਵਹਿ, ਵਟਿਕਾ ਸਾਰੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੭੩

'ਕਾਠ ਕੀ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਸੁਕੀ ਹੈ। ਲਕੜ ਦੀ ਵੀ ਕਦੇ ਰੋਟੀ ਕਿਸੇ ਖਾਧੀ ਹੈ? ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਕਾਠ ਵਰਗੀ ਸੁਕੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਰੋਟੀ ਚੋਪੜੀ ਨਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸੁਕ ਕੇ ਕਾਠ ਵਰਗੀ ਸਖਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਲਚਕਦਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਅਮਕਾ ਮਨੁੱਖ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਸੁਕ ਕੇ ਕਾਠ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁਕ ਕੇ ਤੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ ਮਾਸ ਵੀ ਕਦੇ ਕਾਠ ਜਾਂ ਤੀਲਾ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕਾਠ ਕੀ' ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਵਰਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁੱਕੀ ਤੇ ਸਖਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਜੋ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਨਾਮਰਸੀਏ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਕਮਾਈ ਰੁਖੀ ਤੇ ਸੁਕੀ ਰੋਟੀ, ਪਰਾਈ ਘਿਉ ਨਾਲ ਚੋਪੜੀ ਰੋਟੀ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਬਰ ਹੈ, ਸੰਤੋਖ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਸੁਆਦ ਦਾ ਚਸਕਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਚਸਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਲੋਕ ਤੋਂ ਸਾਦਾ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

੧. ਬਹੁ ਸਾਦਹੁ ਦੂਖੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਵੈ ॥
ਭੋਗਹੁ ਰੋਗ ਸੁ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਵੈ ॥
ਹਰਖਹੁ ਸੋਗੁ ਨ ਮਿਟਈ ਕਬਹੂ,
ਵਿਣੁ ਭਾਣੇ ਭਰਮਾਇਦਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੩੪

੨. ਸਾਦ ਕੀਤੇ ਦੁਖ ਪਰਫੁੜੇ, ਪੂਰਬਿ ਲਿਖੇ ਮਾਇ ॥
ਸੁਖ ਥੋੜੇ ਦੁਖ ਅਗਲੇ, ਦੂਖੇ ਦੂਖਿ ਵਿਹਾਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੮੯

ਅਜੁ ਨ ਸੁਤੀ ਕੰਤ ਸਿਉ, ਅੰਗੁ ਮੁੜੇ ਮੁੜਿ ਜਾਇ॥ ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਡੋਹਾਗਣੀ, ਤੁਮ ਕਿਉ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ ॥੩੦॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਕਿਉਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਿਉ=ਨਾਲ। ਕੰਤ=ਪਤੀ। ਅੰਗ ਮੁੜੇ ਮੁੜਿ ਜਾਇ=ਅੰਗ ਟੁਟਦੇ ਹਨ। ਡੋਹਾਗਣੀ=ਪਤੀ ਤੋਂ ਛੁਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ।

ਅਰਥ: (ਮੈਂ) ਅਜ ਪਤੀ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਤੀ, (ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਰੇਕ) ਅੰਗ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਭਾਵ ਟੁਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਤੁਸੀਂ) ਪਤੀ ਤੋਂ ਛੁਟੜ (ਡੋਹਾਗਣਾਂ) ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਤ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ?।੩੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਸ਼ਾਹ ਅਸ਼ਰਫ ਨਾਮ ਮਸਤ ਫਕੀਰ ਨੇ ਨਮਾਜ਼ ਨਾ ਪੜ੍ਹਤਾ ਦੇਖਕੇ ਅਪਨੀ ਨਮਾਜ ਪਢਨ ਕੀ ਬਡਿਆਈ ਫਰੀਦ ਸੂਚਨ ਕਰੇ॥"

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਜਾਂ ਅਵੇਸਲੇਪਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਗਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨੋਂ ਨਹੀ ਰਹਿ ਸਕੇ।

'ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤਾਂ ਕਲਜੁਗੁ ਹੋਤਾ' ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆਂ, ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦਰਦ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਛੁਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੁਲ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਅਭਿਆਸੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਪਲ ਭਰ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਕਿਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਜੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਖੁੰਝ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛ ਵੇਖੋ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਬੇਪਰਵਾਹ ਭਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਗੁਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਾਹੁਰੈ ਢੋਈ ਨ ਲਹੈ, ਪੇਈਐ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ ਪਿਰੁ ਵਾਤੜੀ ਨ ਪੁਛਈ, ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਉ ॥੩੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਥਾਉਂ, ਨਾਉਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਹੁਰੈ=ਸਾਹੁਰੇ (ਘਰ) ਵਿਚ। ਢੋਈ=ਆਸਰਾ। ਨਾ ਲਹੈ=ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਪੇਈਐ=ਪੇਕੇ (ਘਰ) ਵਿਚ। ਥਾਉ= ਟਿਕਾਣਾ। ਪਿਰੁ=ਪਤੀ। ਵਾਤੜੀ=ਵਾਤ, ਖਬਰ ਸਾਰ। ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਉ=ਚੰਗਾ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਮ ਹੈ?।

ਅਰਥ: (ਜਿਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ) ਸਾਹੁਰੇ (ਘਰ) ਵਿਚ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਨਾ ਪੇਕੇ (ਘਰ) ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ (ਮਿਲਦਾ) ਹੈ, ਪਤੀ (ਉਸ ਦੀ) ਖਬਰ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਚੰਗਾ (ਉਸ ਦਾ) ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਾਂ ਹੈ (ਇਹ ਤਾਂ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ)।੩੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਅੰਗ ਹੈ ਜਿਸ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪੇਕੇ ਘਰ ਭਾਵ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੰਤ-ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਭਾਵ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਰ ਖ਼ਬਰ ਪੁਛਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਇਹ ਚੰਗੀ ਸੋਹਾਗਣਿ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਪਈ ਕਹਾਏ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਜੇ ਕੋ ਨਾਉ ਧਰਾਏ ਵਡਾ, ਸਾਦ ਕਰੇ ਮਨਿ ਭਾਣੇ ॥
ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ, ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ ॥
ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵੈ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ, ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ॥
[ਪੰਨਾ ੩੬੦

ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕੋਇ ਨ ਪਾਵੈ ॥
ਜੇ ਕੋ ਵਡਾ ਕਹਾਇ, ਵਡਾਈ ਖਾਵੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੨੫

ਸੋ, ਕੇਵਲ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਉਂ ਰਖਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੁਹਾਗਣਿ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਹਾਗਣਿ ਵਾਲੇ ਲਛਣ ਹੋਣ ਤਾਂ

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸੁਤੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਹਾਗਣਿ ਆਖਦਾ ਹੈ।

ਸਾਹੁਰੈ ਪੇਈਐ ਕੰਤ ਕੀ, ਕੰਤੁ ਅਗੰਮੁ ਅਥਾਹੁ ॥
ਨਾਨਕ, ਸੋ ਸੋਹਾਗਣੀ, ਜੁ ਭਾਵੈ ਬੇਪਰਵਾਹ ॥੩੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਹੁਰੈ=ਸਹੁਰੇ (ਘਰ) ਵਿਚ। ਪੇਈਐ=ਪੇਕੇ (ਘਰ) ਵਿਚ। ਕੰਤ ਕੀ=ਪਤੀ, ਖਸਮ ਦੀ (ਬਣਦੀ ਹੈ)। ਅਗੰਮੁ=ਅਪਹੁੰਚ। ਅਥਾਹੁ=ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ। ਭਾਵੈ=ਚੰਗੀ, ਪਿਆਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ) ਸਾਹੁਰੇ ਤੇ ਪੇਕੇ (ਉਸ) ਪਤੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ (ਬਣੀ ਹੈ), ਜੋ ਅਹਪੁੰਚ ਤੇ ਅਗਾਧ ਹੈ, ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਉਹ ਸੁਹਾਗਣਿ ਹੈ ਜੋ (ਉਸ) ਬੇਪਰਵਾਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਪਿਆਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ।੩੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ: ੩ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ਹੇਠ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਇਉਂ ਆਇਆ ਹੈ:-

ਮ: ੧ ॥ ਸਸੁਰੈ ਪੇਈਐ ਕੰਤ ਕੀ, ਕੰਤੁ ਅਗੰਮੁ ਅਥਾਹੁ ॥
ਨਾਨਕ, ਧੰਨੁ ਸੋੁਹਾਗਣੀ, ਜੋ ਭਾਵਹਿ ਵੇਪਰਵਾਹ॥
[ਪੰਨਾ ੧੦੮੮

ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਸੁਹਾਗਣੀ ਦੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਹੁਰੇ ਪੇਕੇ ਪਤਿ (ਇਜ਼ਤ) ਹੈ। ਪਤੀ ਦੀ ਬਣਨ ਵਾਲੀ, ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਹਾਗਣਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੇਕੇ ਸਹੁਰੇ ਭਾਵ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਗਲ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗ ਜਾਣ ਦੀ ਹੈ। ਕਿਤਨਾ ਪਾਠ ਕਰੇ, ਨੇਮ ਕਰੇ, ਗਲ ਪਰਵਾਣ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਪਤੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕਰਕੇ ਸੁਹਾਗਣਿ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਤੀ ਧੋਤੀ ਸੰਬਹੀ, ਸੁਤੀ ਆਇ ਨਚਿੰਦੁ॥
ਫਰੀਦਾ, ਰਹੀ ਸੁ ਬੇੜੀ ਹਿੰਞੁ ਦੀ, ਗਈ ਕਥੂਰੀ ਗੰਧੁ॥੩੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਾਤੀ ਧੋਤੀ=ਨ੍ਹਾਤੀ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਨ ਕੀਤਾ। ਸੰਬਹੀ=ਤਿਆਰ ਹੋਈ, ਸਜੀ। ਸੁਤੀ=ਸੌਂ ਗਈ। ਆਇ ਨਚਿੰਦੁ= ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਕੇ। ਬੇੜੀ=ਲਿਬੜੀ ਹੋਈ। ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ। ਗੰਧ=ਸੁਗੰਧੀ, ਖੁਸ਼ਬੂ।

ਅਰਥ: (ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਨ੍ਹਾ ਧੋ ਕੇ (ਪਤੀ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ) ਤਿਆਰ ਹੋਈ (ਪਰ) ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਸੌਂ ਗਈ। ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਉਸ ਦੀ ਕਸਤੂਰੀ ਵਾਲੀ ਸੁਗੰਧੀ (ਚਲੀ) ਗਈ ਭਾਵ ਉਡ ਗਈ, ਉਹ ਹਿੰਙ ਦੀ (ਬੋ ਹੀ) ਭਰੀ ਹੋਈ ਰਹਿ ਗਈ।੩੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਹਾਰ੍ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਸੌਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਲੋੜ ਤਾਂ ਸੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ, ਸਿਮਰਨ-ਸੁਗੰਧੀ ਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣਦੀ ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਹਿੰਙ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੈ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਸਤੂਰੀ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ 'ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੈ ਨਿਹਕਰਮ' ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜਗਿਆਸੂ ਕੇਵਲ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਤਾ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਸ਼ੁੱਧ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਨੋ ਜਪ, ਤਪ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹੰਗਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਲੇ ਹਿੰਙ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਗਿਆਤ ਰੂਪੀ ਸੁਗੰਧੀ ਉਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜੋਬਨ ਜਾਂਦੇ ਨਾ ਡਰਾਂ, ਜੇ ਸਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਜਾਇ ॥

ਫਰੀਦਾ, ਕਿਤੀ ਜੋਬਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਿਨੁ, ਸੁਕਿ ਗਏ ਕੁਮਲਾਇ ॥੩੪॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜੋਬਨ=ਜੁਆਨੀ। ਸਹ ਪ੍ਰੀਤਿ=ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ। ਕਿਤੀ=ਕਿਤਨੇ ਹੀ। ਕੁਮਲਾਇ=ਕੁਮਲਾ ਕੇ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ !) ਜੇ (ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ) ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾ ਜਾਏ ਤਾਂ (ਮੈਂ) ਜੁਆਨੀ ਦੀ (ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ। ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਨਗਿਣਤ ਜੋਬਨ ਕੁਮਲਾ ਕੇ ਸੁਕ ਗਏ ਹਨ।੩੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਦੋਂ ਜੁਆਨੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੁਢੇਪਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁਆਨੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਗਤ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋਬਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਰੋਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਸਤੂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਦਾ ਜੁਆਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕਦੇ ਬੁਢਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਤਨੇ ਜੋਬਨ (ਅਨੇਕਾਂ ਜਗਿਆਸੂ) ਸੁਕ ਗਏ, ਭਾਵ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ। ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੁਆਨੀ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੁਮਲਾਂਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਚਿੰਤ ਖਟੋਲਾ ਵਾਣੁ ਦੁਖੁ, ਬਿਰਹ ਵਿਛਾਵਣ ਲੇਫੁ॥ ਏਹੁ ਹਮਾਰਾ ਜੀਵਣਾ, ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਸਚੇ ਵੇਖੁ॥੩੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਚਿੰਤ=ਗ਼ੰਮ। ਖਟੋਲਾ=ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੰਜੀ। ਬਿਰਹ= ਵਿਛੋੜਾ। ਲੇਫੁ=ਤੁਲਾਈ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਚਿੰਤਾ ਰੂਪੀ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੰਜਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਦੁਖ ਰੂਪੀ ਵਾਣ (ਲਗਾ ਹੋਇਆ) ਹੈ

ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਲੇਫ (ਉਸ ਮੰਜੇ ਤੇ) ਵਿਛਾਇਆ ਹੈ। ਹੇ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ ! (ਇਸ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਏ ਦੁਖਿਆਰੇ ਦਾ) ਇਹ ਜੀਵਣਾ ਵੇਖ (ਭਾਵ ਸਾਡੇ ਹਾਲ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ)।੩੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਦੁਖ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਿਰਹੁ ਵਾਲੇ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਵੈਦ, ਹਕੀਮ, ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਤਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:-

ਵੈਦਾ ਵੈਦੁ ਸੁਵੈਦੁ ਤੂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਗੁ ਪਛਾਣੁ ॥
ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲੋੜ ਲਹੁ, ਜਿਤੁ ਵੰਞੈ ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ ॥

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਾਇਕ ਭੋਗ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਮਿਲੇਗਾ। ਪਰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਗੇ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਰੋਇਆ ਹੈ:-

ਏਹੁ ਹਮਾਰਾ ਜੀਵਣਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਸਚੇ ਵੇਖੁ ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਵੀ ਕਸੀਸ ਵੱਟ ਕੇ ਸਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਬਿਰਹਾ ਬਿਰਹਾ ਆਖੀਐ, ਬਿਰਹਾ ਤੂ ਸੁਲਤਾਨੁ॥
ਫਰੀਦਾ, ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਬਿਰਹੁ ਨ ਊਪਜੈ, ਸੋ ਤਨੁ ਜਾਣੁ ਮਸਾਨੁ ॥ ੩੬ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਿਰਹਾ=ਵਿਛੋੜਾ। ਸੁਲਤਾਨੁ=ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਜਿਤੁ ਤਨਿ=ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਬਿਰਹੁ=ਵਿਛੋੜਾ। ਨ ਊਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮਸਾਨੁ=ਮੁਰਦੇ ਸਾੜਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ।

ਅਰਥ : ਵਿਛੋੜਾ ਵਿਛੋੜਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਹੇ ਵਿਛੋੜੇ ! ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨ (ਭਾਵ ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਹੈਂ। ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ

ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀ ਜਾਣੋ।੩੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਵਾਕਈ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜ ਬੜੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਵਿਛੋੜਾ ਸੁਣੇ ਡੁਖੁ, ਵਿਣੁ ਡਿਠੇ ਮਰਿਓਦਿ ॥
ਬਾਝੁ ਪਿਆਰੇ ਆਪਣੇ, ਬਿਰਹੀ ਨ ਧੀਰੋਦਿ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੦੦

ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਿਥੋਂ ਨਸੀਬ ਹੋਣਾ ਹੈ? ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਬੀਆਬਾਨ ਅਥਵਾ ਮਸਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਣੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਮੁਰਦਾਘਾਟ ਹੀ ਹੈ।

ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦਸੀ ਹੈ:-

੧. ਜੀਵਨਾ ਸਫਲ ਜੀਵਨ,
ਸੁਨਿ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਸਦ ਜੀਵਨਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੧੯

੨. ਗੁਣ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਧੰਨਿ ਤੇ ਜਨ,
ਜਿਨੀ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਇਆ॥
ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਭਇਆ ਤਿਨ ਕਾ,
ਜਿਨੀ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੯੨੭

੩. ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਤਿਸ ਕਾ ਜਗ ਭੀਤਰਿ,
ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਨਾਉ ਜਾਪੇ॥
ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਤਿਸ ਕੇ ਪੂਰਨ,
ਜਿਸ ਦਇਆ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ॥ [ਪੰਨਾ ੭੫੦

ਸੋ, ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਏ ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾ, ਧਰੀਆਂ ਖੰਡੁ ਲਿਵਾੜਿ॥ ਇਕਿ ਰਾਹੇਦੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਇਕਿ ਰਾਧੀ ਗਏ ਉਜਾੜਿ ॥੩੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਗੰਦਲਾਂ, ਰਾਹੇਂਦੇ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਵਿਸੁ=ਜ਼ਹਿਰ। ਗੰਦਲਾ=ਨਵੀਂ ਨਿਕਲੀ ਲਗਰ (ਸ਼ਾਖ) ਭਾਵ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ। ਧਰੀਆਂ=ਰਖੀਆਂ ਹਨ। ਖੰਡੁ ਲਿਵਾੜਿ=ਖੰਡ ਲਿਬੇੜ ਕੇ। ਇਕਿ=ਕਈ। ਰਾਹੇਦੇ=ਬੀਜਦੇ। ਰਹਿ ਗਏ=ਮਰ ਗਏ। ਰਾਧੀ=ਬੀਜੀ ਹੋਈ। ਉਜਾੜਿ=ਉਜਾੜ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ) ਗੰਦਲਾਂ ਖੰਡ ਲਿਬੇੜ ਕੇ ਰਖੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜ਼ਹਿਰ (ਸਮਾਨ) ਹਨ। ਕਈ ਬੀਜਦੇ ਹੋਏ ਮਰ ਗਏ ਤੇ ਕਈ ਬੀਜੀ ਹੋਈ ਉਜਾੜ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।੩੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਵੈਰਾਗਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੰਦਲਾਂ ਭਾਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਖੰਡ ਗਲੇਫੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਿੱਠੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਨਾਲ ਲਪੇਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਮੈਥੁਨ ਮਾਰਗੀ ਹਨ। ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਖਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੰਤਾਨ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗੀ। ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਓਹ ਪਰਮਾਰਥ ਪਾਸਿਓਂ ਰਹਿ ਗਏ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਖੇਤੀ ਉਜਾੜ ਗਏ।

ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਗੰਦਲਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿਆ ਹੈ। ਲਵੀ ਸੋਹਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਲਵੀ ਗੰਦਲ ਤੇ 'ਕੁਆਰ ਗੰਦਲ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਸੋ ਕਿਉ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ, ਜਿਤੁ ਜੰਮਹਿ ਰਾਜਾਨੁ॥" ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਪਦਾਰਥ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ' ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ 'ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਰੀ ਤੇ ਹਰਿ ਚੇਰੀ' ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਕਬੀਰ, ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਰੀ ਕਿਉ ਨਿੰਦੀਐ,
ਕਿਉ ਹਰਿ ਚੇਰੀ ਕੌ ਮਾਨੁ॥
ਓਹੁ ਮਾਂਗ ਸਵਾਰੈ ਬਿਖੈ ਕਉ,
ਓਹੁ ਸਿਮਰੈ ਹਰਿਨਾਮੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੩

ਸੋ "ਰੂਪੈ ਕਾਮੈ ਦੋਸਤੀ" ਵਾਲੀ ਤੱਤ ਗਲ ਨੂੰ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ' ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਜੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉਲਟ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਹੋਈ? ਅਸਲ ਵਿਚ, ਇਹ ਪਰ-ਪੁਰਖ ਗਾਮੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿਚੀ ਹੈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਕਾਮਨਾ ਅਧੀਨ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਹਿ ਪ੍ਰਬੀਨ
ਏਕ ਭਾਵਨਾ ਬਿਹੀਨ ਕੈਸੇ ਭੇਟੈ ਪਰਲੋਕ ਸੋਂ ॥੧੦॥੮੦॥

ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ (ਜੀਵ) ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਸ ਹੈ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਚਤੁਰ ਹੈ (ਅਤੇ) ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਹੀਣ ਹੈ, (ਉਹ) ਪਰਲੋਕ (ਭਾਵ ਸਚਖੰਡ) ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੋ, ਇਥੇ 'ਵਿਸ ਗੰਦਲਾ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪਰ-ਪੁਰਖ ਗਾਮੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ। ਪਰ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਗਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹਸ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ 'ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਰੂਹਾਂ ਸੋਹਾਗਣਾਂ ਭਾਗਣਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਨਾਨਕ ਸੋਭਾਵੰਤੀਆਂ ਸੋਹਾਗਣੀ,
ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਕਰੇਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੮

ਫਰੀਦਾ, ਚਾਰਿ ਗਵਾਇਆ ਹੰਢਿ ਕੈ, ਚਾਰਿ ਗਵਾਇਆ ਸੰਮਿ ॥ ਲੇਖਾ ਰਬੁ ਮੰਗੇਸੀਆ, ਤੂ ਆਂਹੋ ਕੇਰ੍ਹੇ ਕੰਮਿ ॥ ੩੮ ॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਚਾਰਿ ਗਵਾਇਆ=ਚਾਰ (ਪਹਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਦਿਨ)। ਗਵਾਇਆ=(ਵਿਅਰਥ) ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿਤਾ। ਹੰਢਿ ਕੈ=ਫਿਰ ਫਿਰ ਕੇ। ਸੰਮਿ=ਸੌਂ ਕੇ। ਮੰਗੇਸੀਆ=ਮੰਗੇਗਾ। ਆਂਹੋ ਕੇਰ੍ਹੇ ਕੰਮਿ= ਕਿਸ ਕੰਮ (ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਆਇਆ ਹੈਂ?

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ !) ਚਾਰ (ਪਹਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਤੂੰ) ਫਿਰ ਟੁਰ ਕੇ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਚਾਰ (ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੂੰ) ਸੌਂ ਕੇ ਗਵਾ ਦਿਤਾ। (ਜਦੋਂ ਰਬ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ) ਲੇਖਾ ਮੰਗੇਗਾ ਤੂੰ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈਂ ਤਾਂ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਂਗਾ?)।੩੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਾੜਨ ਹਿਤ ਇਹ ਪੁਛ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਾਂ ਖਾ ਪੀ ਕੇ, ਫਿਰ ਟੁਰ ਕੇ ਗੁਲਸ਼ਰੇ ਉਡਾ ਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੌਂ ਸੌਂ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿਤੀ। ਤੈਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈਂ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਹਲੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਇਹੀ ਸੋ੍ਤ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਰੈਣਿ ਗਵਾਈ ਸੋਇ ਕੈ, ਦਿਵਸੁ ਗਵਾਇਆ ਖਾਇ,
ਹੀਰੇ ਜੈਸਾ ਜਨਮੁ ਹੈ, ਕਉਡੀ ਬਦਲੇ ਜਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੫੬

ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਤਾਂ ਭਜਨ-ਬੰਦਗੀ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ''ਬੰਦਾ ਪੈਦਾ ਸ਼ੁਦ ਬਰਾਏ ਬੰਦਗੀ'' ਪਰ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁਖ ਨੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸੌਣ ਵਿਚ ਹੀ ਅਹਿਲਾ ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿਤਾ।

ਫਰੀਦਾ, ਦਰਿ ਦਰਵਾਜੈ ਜਾਇ ਕੈ, ਕਿਉ ਡਿਠੋ ਘੜੀਆਲੁ ॥ ਏਹੁ ਨਿਦੋਸਾ ਮਾਰੀਐ, ਹਮ ਦੋਸਾਂ ਦਾ ਕਿਆ ਹਾਲੁ ॥੩੯॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਦਰਿ ਦਰਵਾਜੈ=ਦਰਵਾਜੇ ਵਿਚ। ਜਾਇ ਕੇ=ਜਾ

ਕੇ। ਕਿਉ ਡਿਠੋ=ਕੀ ਡਿੱਠਾ?। ਘੜੀਆਲ=ਘੜਿਆਲ ਦਾ (ਹਾਲ)। ਨਿਦੋਸਾ= ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇਦੋਸ਼ਾ। ਮਾਰੀਐ=ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਸਾਂ=ਦੋਸ਼ੀਆਂ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਤੂੰ ਘੜੀਆਲ ਦਾ ਕੀ (ਹਾਲ) ਵੇਖਿਆ ਹੈ? ਇਸ ਬੇਦੋਸ਼ੇ (ਘੜਿਆਲ) ਨੂੰ ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ?।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਣ, ਬੜੇ ਚੌਕੰਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਘੜੀਆਲ ਨੂੰ ਵਜਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਝਟ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਘਟਾਇਆ। ਵੇਖੋ ਇਹ ਜੜ੍ਹ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਬੇਦੋਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਚੇਤੰਨ ਜੀਵ ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਿਤਨੇ ਗੁਨਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ?

ਘੜੀਏ ਘੜੀਏ ਮਾਰੀਐ, ਪਹਰੀ ਲਹੈ ਸਜਾਇ ॥ ਸੋਹੇੜਾ ਘੜੀਆਲ ਜਿਉ, ਡੁਖੀ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ ॥੪੦॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਪਹਰੀਂ, ਜਿਉਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਘੜੀਏ ਘੜੀਏ=ਘੜੀ ਘੜੀ ਮਗਰੋਂ। ਮਾਰੀਐ=ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਰੀ=ਹਰੇਕ ਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ। ਲਹੈ ਸਜਾਇ=ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ=ਉਹ। ਹੇੜਾ=ਸਰੀਰ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਡੁਖੀ=ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ। ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ=ਰਾਤ ਬੀਤਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਘੜਿਆਲ ਨੂੰ ਤਾਂ) ਘੜੀ ਘੜੀ ਮਗਰੋਂ ਮਾਰ ਪੈਂਦੀਂ ਹੈ (ਅਤੇ ਹਰੇਕ) ਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ (ਇਹ) ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਘੜੀਆਲ (ਜੋ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ) ਰਾਤ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬੀਤਦੀ ਹੈ।੪੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਘੜੀਆਲ ਦੀ ਹਰੇਕ ਘੜੀ ਤੇ ਹਰੇਕ ਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ ਸਟ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਨੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਘੜਿਆਲ ਜੋ ਬੇਦੋਸ਼ਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਦੋਸ਼ਾਂ ਸਹਿਤ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਘੜਿਆਲ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਜੀਵਨ ਰੂਪੀ ਰਾਤਿ ਨਿਰੋਲ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਦੋਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ?

ਬੁਢਾ ਹੋਆ ਸੇਖ ਫਰੀਦੁ, ਕੰਬਣਿ ਲਗੀ ਦੇਹ ॥ ਜੇ ਸਉ ਵਰ੍ਹਿਆ ਜੀਵਣਾ, ਭੀ ਤਨੁ ਹੋਸੀ ਖੇਹ॥੪੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੇਹ=ਸਰੀਰ। ਸਉ ਵਰ੍ਹਿਆ=ਸੈਂਕੜੇ ਵਰ੍ਹੇ। ਭੀ=ਫਿਰ ਵੀ। ਤਨੁ=ਸਰੀਰ। ਹੋਸੀ ਖੇਹ=ਮਿਟੀ ਹੋਵੇਗਾ। (ਉਚਾਰਨ- ਵਰ੍ਹਿਆਂ)

ਅਰਥ: ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ (ਇਸ ਦੀ) ਦੇਹ ਕੰਬਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ। (ਪਰ ਇਕ ਗਲ ਪਕੀ ਸਮਝੋ) ਜੇ ਸਉ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤਕ ਜੀਵਣਾ (ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵੀ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।੪੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਜਾਵੇ:-

ਨਹ ਬਾਰਿਕ ਨਹ ਜੋਬਨੈ, ਨਹ ਬਿਰਧੀ ਕਛੁ ਬੰਧ ॥
ਓਹ ਬੇਰਾ ਨਹ ਬੂਝੀਐ, ਜਉ ਆਇ ਪਰੈ ਜਮ ਫੰਧੁ॥
[ਪੰਨਾ ੨੫੪

ਜੇ ਬਾਲਪਨ ਗਿਆ, ਜੁਆਨੀ ਆ ਗਈ, ਜੁਆਨੀ ਗਈ, ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਗਿਆ, ਬੁਢੇਪੇ ਵੇਲੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੰਬਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗਲ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ ਰਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਨਾਹ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ

ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਆਖ਼ਰ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੇ ਬਿਨਸਣਾ ਹੀ ਹੈ:-

ਰਾਮ ਨ ਜਪਹੁ ਕਵਨ ਭ੍ਰਮ ਭੂਲੇ, ਤੁਮ ਤੇ ਕਾਲੁ ਨ ਦੂਰੇ ॥
ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਇਹ ਤਨੁ ਰਾਖਹੁ,
ਰਹੈ ਅਵਸਥਾ ਪੂਰੇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੨੪

ਫਰੀਦਾ, ਬਾਰਿ ਪਰਾਇਐ ਬੈਸਣਾ, ਸਾਂਈ ਮੁਝੈ ਨ ਦੇਹਿ॥ ਜੇ ਤੂ ਏਵੈ ਰਖਸੀ, ਜੀਉ ਸਰੀਰਹੁ ਲੇਹਿ॥੪੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਰੀਰਹੁੰ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਾਰਿ ਪਰਾਇਐ=ਪਰਾਏ ਬੂਹੇ ਤੇ। ਬੈਸਣਾ= ਬੈਠਣਾ। ਸਾਈ=ਹੇ ਮਾਲਕ!। ਏਵੈ=ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਜੀਉ=ਜਿੰਦ ਨੂੰ। ਸਰੀਰਹੁ ਲੇਹਿ=ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਲੈ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਈਂ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਹੇ ਮਾਲਕ ! ਮੈਨੂੰ ਪਰਾਏ ਬੂਹੇ ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਨਾ ਦੇਈਂ। ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਮੇਰੇ) ਸਰੀਰ ਚੋਂ (ਆਪਣੀ ਪਾਈ) ਜਿੰਦ ਕੱਢ ਲੈ।੪੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

'ਬਾਰਿ ਪਰਾਇਐ ਬੈਸਣਾ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਰਾਏ ਬੂਹੇ ਤੇ ਬੈਠਣਾ, ਅਥਵਾ ਪਰਾਏ ਆਸਰੇ ਤੇ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਖਸਮ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਬਣਨ ਨਾਲੋਂ ਮੌਤ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਇਹ ਅਣੱਖ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਾਏ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਜਾ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਊਚਾ ਹੋਈ॥
ਸੋ ਜਨੁ ਪਰ ਘਰ ਜਾਤ ਨ ਸੋਹੀ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੦

ਰਬੀ ਭਗਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਸ ਟੇਕ

ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ:-

ਏਕ ਟੇਕ ਗੋਵਿੰਦ ਕੀ, ਤਿਆਗੀ ਅਨ ਆਸ ॥
ਸਭ ਊਪਰਿ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੁ, ਪੂਰਨ ਗੁਣਤਾਸ ॥੧॥
ਜਨ ਕਾ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰ ਹੈ, ਪ੍ਰਭ ਸਰਣੀ ਪਾਹਿ ॥
ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਆਸਰਾ ਸੰਤਨ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

[ਪੰਨਾ ੮੧੨

ਇਸ ਸਲੋਕ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸਾਖੀ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕੰਬਦੇ ਕੰਬਦੇ ਇਕ ਭਠਿਆਰਨ ਦੀ ਭੱਠੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਤੇ ਅੱਗ ਸੇਕਣ ਲਗ ਪਏ। ਉਥੇ ਹੀ ਆਪ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਆਪ ਸਮਾਧੀ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਭਠਿਆਰਨ ਨੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਆਖਿਆ ਭਾਈ ! ਭੱਠੀ ਹੇਠ ਅਗ ਬਾਲ ਪਰ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨਾ ਬੋਲੇ। ਉਸ ਨੇ ਦਾਣੇ ਭੁੰਨਣ ਵਾਲਾ ਝਾੜੂ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਗੁਲੂ ਜੇਹਾ ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਬਾਲਦਾ। ਤਾਂ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰਿਆ। 'ਬਾਰਿ ਪਰਾਇਐ ਬੈਸਣਾ' ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਜਮਾਂ ਦਾ ਬਾਰ ਹੈ।'

ਅਜਿਹੀ ਮਨ੍ਘੜਤ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸਲੋਕ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕਥਾ ਕਰਨੀ ਮਨਮਤਿ ਹੈ। ਗਲ਼ ਤਾਂ ਪਰ-ਅਧੀਨਤਾ ਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਰਬੀ-ਭਗਤ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਓਹ "ਘਰਿ ਘਰਿ ਹੰਢੈ ਮੰਗਦਾ, ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਧ੍ਰਿਗੁ ਵੇਸ" ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਲਾਹਨਤ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਕੰਧਿ ਕੁਹਾੜਾ ਸਿਰਿ ਘੜਾ, ਵਣਿ ਕੈ ਸਰੁ ਲੋਹਾਰੁ ॥
ਫਰੀਦਾ, ਹਉ ਲੋੜੀ ਸਹੁ ਆਪਣਾ, ਤੂ ਲੋੜਹਿ ਅੰਗਿਆਰ ॥੪੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਹਉਂ, ਲੋੜੀਂ, ਲੋੜਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੰਧਿ=ਕੰਧੇ, ਮੋਢੇ ਉਤੇ। ਸਿਰਿ=ਸਿਰ ਉਤੇ। ਵਣਿ ਕੈ ਸਰੁ=ਵਣੀ ਦੇ ਛਪੜ ਨੂੰ। ਹਉ=ਮੈਂ। ਲੋੜੀ=ਲੋੜਦਾ, ਲਭਦਾ ਹਾਂ। ਸਹੁ=ਖਸਮ। ਅੰਗਿਆਰੁ=ਅੰਗਾਰ, ਕੋਲੇ।

ਅਰਥ: ਮੋਢੇ ਤੇ ਕੁਹਾੜਾ, ਸਿਰ ਉਤੇ ਘੜਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਲੁਹਾਰ ਵਣੀ ਦੇ ਛਪੜ ਨੂੰ (ਆ ਰਿਹਾ, ਵੇਖ ਕੇ) ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਬੋਲੇ ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਮੋਢੇ ਤੇ ਕੁਹਾੜਾ, ਸਿਰ ਤੇ ਘੜਾ ਚੁਕ ਕੇ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈਂ। (ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਕੋਲੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ) ਅੰਗਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।੪੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਸਤੂ, ਕੋਈ ਸਥਾਨ, ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ, ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਹੁ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਿਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਗਿਆਸੂ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ ਲਕੜਾਂ ਵਢਣ ਵਾਲਾ ਲੁਹਾਰ ਜੋ ਸੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਠੱਕ ਠੱਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਰੌਲਾ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਂਦਾ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸਦੀਵੀ ਇਕਾਂਤ ਲੋੜਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਇਕਨਾ ਆਟਾ ਅਗਲਾ, ਇਕਨਾ ਨਾਹੀ ਲੋਣੁ ॥ ਅਗੈ ਗਏ ਸਿੰਞਾਪਸਨਿ, ਚੋਟਾਂ ਖਾਸੀ ਕਉਣੁ ॥ ੪੪ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਇਕਨਾ=ਕਈਆਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਪਾਸ। ਅਗਲਾ= ਬਹੁਤਾ। ਲੋਣੁ=ਲੂਣ (ਆਟੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਜਿਤਨਾ ਭਾਵ ਥੋੜਾ)। ਅਗੈ=ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ। ਸਿੰਞਾਪਸਨਿ=ਪਛਾਣੇ ਜਾਣਗੇ। ਚੋਟਾਂ=ਸੱਟਾਂ। ਖਾਸੀ=ਖਾਏਗਾ, ਸਹਾਰੇਗਾ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕਈਆਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ)

ਪਾਸ ਆਟਾ ਬਹੁਤ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਪਰ) ਕਈਆਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ ਪਾਸ ਆਟੇ ਵਿਚ) ਲੂਣ (ਜਿਤਨਾ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ)। (ਪਰ ਓਹ) ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣਗੇ (ਕਿ ਉਥੇ) ਕੌਣ ਚੋਟਾਂ ਖਾਵੇਗਾ? (ਭਾਵ ਕੌਣ ਸਜ਼ਾ ਭੋਗੇਗਾ, ਬਹੁਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲਾ)?।੪੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਨ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਧਨਵਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਸੁਖੀ ਹੈ ਜਾਂ ਥੋੜੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਲੋਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਪਾਪ ਹੀ ਵਿਹਾਝਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗਰੀਬ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਪਾਸ ਥੋੜੇ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਰਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸੱਟਾਂ ਕੌਣ ਖਾਵੇਗਾ- ਬਹੁਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਥੋੜੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲਾ?

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤਾਂ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਈਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਾਸਿ ਦਮਾਮੇ ਛਤੁ ਸਿਰਿ, ਭੇਰੀ ਸਡੋ ਰਡ ॥
ਜਾਇ ਸੁਤੇ ਜੀਰਾਣ ਮਹਿ, ਥੀਏ ਅਤੀਮਾ ਗਡ॥੪੫॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਪਾਸਿ=(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪਾਸ। ਦਮਾਮੇ=ਧੌਂਸੇ, ਨਗਾਰੇ। ਛਤੁ ਸਿਰਿ=ਸਿਰ ਉਤੇ ਛੱਤਰ (ਝੁਲਦੇ ਸਨ)।

ਭੇਰੀ=ਤੂਤਣੀਆਂ। ਸਡੋ ਰਡ=(ਭਟ) ਛੰਦ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜੀਰਾਣ ਮਹਿ=ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ। ਥੀਏ=ਹੋ ਗਏ। ਅਤੀਮਾ=ਯਤੀਮਾਂ ਵਾਂਗ। ਗਡ=ਦੱਬੇ ਗਏ।

ਅਰਥ : (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ) ਪਾਸ ਧੌਂਸੇ (ਵਜਦੇ ਸਨ) ਸਿਰ ਉਤੇ ਛੱਤਰ (ਝੁਲਦੇ ਸਨ), ਤੂਤੀਆਂ (ਵਜਦੀਆਂ ਸਨ), ਭਟ ਉਸਤਤੀ ਦੇ ਛੰਦ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ, (ਉਹ ਵੀ ਆਖਰ) ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਸੁਤੇ ਤੇ (ਪਹਿਲੇ) ਯਤੀਮਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੇ (ਭਾਵ ਦੱਬੇ ਗਏ)।੪੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ, ਸਿਪਾਹ ਸਲਾਰ, ਆਦਿ ਸੁਖ ਭੋਗਦੇ ਭੋਗਦੇ ਮਰ ਗਏ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਬੇ ਗਏ ਜਿਥੇ ਅਗੇ ਕਈ ਯਤੀਮ ਦਬੇ ਪਏ ਸਨ। ਭਾਵ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੀ ਹੈਂਕੜ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਰੀ ਜਾਣ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁਖ ਯਤੀਮਾਂ ਵਾਂਗ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਵਨ ਦੀ ਚੌਦਾਂ ਮੰਜ਼ਲੀ ਅਟਾਰੀ ਸੀ, ਓਹ ਕਿਥੇ ਗਿਆ?:-

ਜਿਨਿ ਗੜ ਕੋਟ ਕੀਏ ਕੰਚਨ ਕੇ,
ਛਡਿ ਗਇਆ ਸੋ, ਰਾਵਨੁ ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੦੪

ਫਰੀਦਾ, ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ, ਉਸਾਰੇਦੇ ਭੀ ਗਏ॥
ਕੂੜਾ ਸਉਦਾ ਕਰਿ ਗਏ, ਗੋਰੀ ਆਇ ਪਏ ॥੪੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮੰਡਪ=ਮਹਿਲ। ਮਾੜੀਆ=ਹਵੇਲੀਆਂ। ਉਸਾਰੇਦੇ=ਉਸਾਰਨ (ਬਣਾਨ) ਵਾਲੇ। ਗਏ=(ਮਰ) ਗਏ। ਗੋਰੀ= ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ। (ਉਚਾਰਨ- ਮਾੜੀਆਂ, ਉਸਾਰੇਂਦੇ, ਗੋਰੀਂ)।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਘਰ ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ ਉਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਭੀ ਮਰ ਗਏ। (ਉਹ) ਝੂਠਾ ਸਉਦਾ ਕਰ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਚੋਂ ਚਲੇ) ਗਏ (ਅਤੇ) ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਏ।੪੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ:-

ਪ੍ਰਾਣੀ, ਤੂੰ ਆਇਆ ਲਾਹਾ ਲੈਣਿ ॥
ਲਗਾ ਕਿਤੁ ਕੁਫਕੜੇ, ਸਭ ਮੁਕਦੀ ਚਲੀ ਰੈਣਿ॥ [ਪੰਨਾ ੪੩

ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਭਰ ਮਹਿਲ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਸਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕੋਠੀ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੋਠੀਆਂ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੀ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੂੜਾ ਸੌਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੰਮ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਨਾਹ, ਕੋਠੇ ਮੰਡਪਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚਿਤ ਲਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਲਿਆ:-

ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ, ਲਗਿ ਪਏ ਗਵਾਰੀ ॥
ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਤਿਸਹਿ ਨ ਜਾਣਨੀ, ਮਨਮੁਖਿ ਗੁਬਾਰੀ॥
[ਪੰਨਾ ੭੯੮

ਆਓ, ਸਚਾ ਸੌਦਾ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ:-

ਸਚਾ ਸਉਦਾ ਹਰਿਨਾਮੁ ਹੈ, ਸਚਾ ਵਾਪਾਰਾ ਰਾਮ॥
ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿਨਾਮੁ ਵਣਜੀਐ,
ਅਤਿ ਮੋਲੁ ਅਫਾਰਾ ਰਾਮ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੭੦

ਫਰੀਦਾ, ਖਿੰਥੜਿ ਮੇਖਾ ਅਗਲੀਆ, ਜਿੰਦੁ ਨ ਕਾਈ ਮੇਖ ॥ ਵਾਰੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ, ਚਲੇ ਮਸਾਇਕ ਸੇਖ ॥ ੪੭ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੇਖਾਂ, ਅਗਲੀਆਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਖਿੰਥੜਿ=ਗੋਦੜੀ। ਮੇਖਾ=ਕਿਲ ਭਾਵ ਟਾਕੀਆਂ, ਤ੍ਰੋਪੇ। ਅਗਲੀਆ=ਬਹੁਤੀਆਂ। ਮਸਾਇਕ=ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ

ਟਾਕੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਟਾਕੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ (ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਨੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ) ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ੇਖ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਕੂਚ ਕਰ ਗਏ ਹਨ।੪੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੋਦੜੀ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਟਾਕੀਆਂ ਲਗਣ ਕਾਰਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਫਟਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿੰਦ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟਾਕੀ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਵਡੇ ਵਡੇ ਸ਼ੇਖ ਤੇ ਪੀਰ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਗੋਦੜੀ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਗਏ। ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮੇਖ ਲਗੀ ਹੋਈ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾੜੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਸ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਦੁਹੁ ਦੀਵੀ ਬਲੰਦਿਆ, ਮਲਕੁ ਬਹਿਠਾ ਆਇ ॥ ਗੜੁ ਲੀਤਾ ਘਟੁ ਲੁਟਿਆ, ਦੀਵੜੇ ਗਇਆ ਬੁਝਾਇ ॥੪੮॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਦੁਹੁਂ, ਦੀਵੀਂ, ਬਲੰਦਿਆਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੁਹੁ ਦੀਵੀ ਬਲੰਦਿਆ=ਦੋਨਾਂ ਦੀਵਿਆਂ ਦੇ ਬਲਦਿਆਂ, ਜਾਗਦਿਆਂ ਭਾਵ ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ। ਮਲਕੁ= ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ। ਗੜੁ=(ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ) ਕਿਲ੍ਹਾ। ਲੀਤਾ=ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ) ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਆ ਬੈਠਾ। (ਉਸ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ) ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਤੇ (ਕਬਜ਼ਾ) ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਘਟ (ਹਿਰਦਾ) ਲੁਟ ਲਿਆ (ਫਿਰ ਅੱਖਾਂ ਦੇ

ਦੋਵੇਂ) ਦੀਵੇ ਬੁਝਾ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।੪੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਜਾਗਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੋਹਾਂ ਅਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵੇਖਦੇ ਹੋਣ ਫਿਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਦਿਹੁ ਦੀਵੀ ਚੋਰ ਆ ਪੈਣ, ਇਸ ਦਾ ਘਰ ਲੁਟ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ, ਦੀਵੇ ਬੁਝਾ ਜਾਣ, ਹਨੇਰਾ ਕਰ ਜਾਣ, ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਐ ਜੀਵ ! ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਸਭ ਦੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਜਮਦੂਤ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਕਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਵੇਲਾ ਈ, ਨਾਮ ਜਪ ਲੈ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਤੇ ਪਛਤਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ:-

ਜਮ ਕੋ ਡੰਡ ਪਰਿਓ ਸਿਰ ਊਪਰਿ,
ਤਬ ਸੋਵਤ ਤੈ ਜਾਗਿਓ ॥
ਕਹਾ ਹੋਤ ਅਬ ਕੇ ਪਛੁਤਾਏ,
ਛੂਟਤ ਨਾਹਿਨ ਭਾਗਿਓ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੦੮

ਫਰੀਦਾ, ਵੇਖੁ ਕਪਾਹੈ ਜਿ ਥੀਆ, ਜਿ ਸਿਰਿ ਥੀਆ ਤਿਲਾਹ ॥ ਕਮਾਦੈ ਅਰ ਕਾਗਦੈ, ਕੁੰਨੇ ਕੋਇਲਿਆਹ॥ ਮੰਦੇ ਅਮਲ ਕਰੇਦਿਆ, ਏਹ ਸਜਾਇ ਤਿਨਾਹ॥੪੯॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਤਿਲਾਂਹ, ਕੋਇਲਿਆਂਹ, ਕਰੇਂਦਿਆਂ, ਤਿਨਾਂਹ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਪਾਹੈ=ਕਪਾਹ ਨਾਲ। ਜਿ ਥੀਆ=ਜਿਹੜਾ ਹੋਇਆ। ਸਿਰਿ=ਸਿਰ ਉਤੇ। ਤਿਲਾਹ=ਤਿਲਾਂ ਦੇ। ਕਮਾਦੈ= ਕਮਾਦ (ਗੰਨੇ) ਨਾਲ। ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਕਾਗਦੈ=ਕਾਗਜ਼ ਨਾਲ। ਕੁੰਨੇ=ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਹਾਂਡੀ ਨਾਲ। ਕੋਇਲਿਆਹ=ਕੋਲਿਆਂ ਨਾਲ। ਮੰਦੇ ਅਮਲ=ਭੈੜੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ। ਕਰੇਦਿਆ=ਕਰਦਿਆਂ। ਸਜਾਇ= ਸਜ਼ਾ। ਤਿਨਾਹ=ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ) ਵੇਖ ਜੋ

(ਕੁਝ) ਕਪਾਹ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਤਿਲਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਕਮਾਦ, ਕਾਗਜ਼, ਹਾਂਡੀ ਤੇ ਕੋਇਲਿਆਂ (ਨਾਲ ਹੋਇਆ) ਹੈ, ਇਹ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮੰਦੇ ਕਰਮ (ਭੈੜੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ) ਕਰਦੇ ਹਨ।੪੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭੈੜੇ ਨਿਖਿਧ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਕਾਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਪਾਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਲ ਵੇਖੋ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਪਾਹ ਨੂੰ ਸੋਟੀਆਂ ਨਾਲ ਝਾੜਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਪਿੰਜਣ ਲਈ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਚਰਖੇ ਤੇ ਕਤਦੇ ਹਨ, ਕਪੜੇ ਬਣਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਧੋਬੀ ਖੁੰਬ਼ ਕਰਨ ਹੇਤ ਭੱਠੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਦਰਜ਼ੀ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਕਟਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਸੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਤਿਲਾਂ ਦਾ ਹੈ ਤਿਲ ਕਿਵੇਂ ਮੋਹਲੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਘਾਣੀ ਵਿਚ ਪੀੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਣੀ ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਗਾਲ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੰਨੇ, ਹਾਂਡੀਆਂ ਬਣਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿੱਟੀ ਗੁੱਧੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਚੱਕ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਚੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਅਗ ਉਪਰ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਕੋਇਲੇ ਭੀ ਪਹਿਲਾਂ ਲਕੜਾਂ ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ ਸਾੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਨੂੰ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਹਿਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਭੈ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਜਾਗੇ।

ਫਰੀਦਾ, ਕੰਨਿ ਮੁਸਲਾ ਸੂਫੁ ਗਲਿ, ਦਿਲਿ ਕਾਤੀ ਗੁੜੁ ਵਾਤਿ ॥ ਬਾਹਰਿ ਦਿਸੈ ਚਾਨਣਾ, ਦਿਲਿ ਅੰਧਿਆਰੀ ਰਾਤਿ ॥ ੫੦ ॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਕੰਨਿ=ਕੰਧ (ਮੋਢੇ) ਉਤੇ। ਮੁਸਲਾ=ਮੁਸੱਲਾ (ਆਸਣ ਜੋ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਸੂਫੁ=ਕਾਲੀ ਕਫ਼ਨੀ। ਗਲਿ=ਗਲ ਵਿਚ। ਦਿਲਿ=ਦਿਲ ਵਿਚ।

ਕਾਤੀ=ਕੈਂਚੀ। ਗੁੜੁ ਵਾਤਿ=ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੁੜ (ਮਿਠਾਸ ਭਾਵ ਮਿਠਾ ਬੋਲ)।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ- ਹੇ ਪਖੰਡੀ ਮਨੁੱਖ! ਤੇਰੇ) ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਮੁਸੱਲਾ ਹੈ, ਗਲ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਕਫ਼ਨੀ (ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ) ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੈਂਚੀ (ਅਤੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਗੁੜ (ਵਾਂਗ ਮਿੱਠਾਸ ਹੈ)। ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਚਾਨਣ ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਫਕੀਰੀ ਲਿਬਾਸ ਹੈ, ਪਰ) ਦਿਲ ਵਿਚ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ (ਪਈ ਹੋਈ) ਹੈ।੫੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭੇਖੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੋਲ ਮਿਸ਼ਰੀ ਵਰਗਾ ਮਿੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ 'ਪਰਦਰਬ ਹਿਰਨ ਕੀ ਬਾਨੀ' ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰੋਂ ਲਿਸ਼ਕਿਆ ਪੁਸ਼ਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਕੋਲ 'ਦੋਇ ਧੋਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕਪਾਟੰ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੋਵੇ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਪਾਸ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਮਾਨੋ ਖੀਸਾ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਕੈਂਚੀ ਵਸਦੀ ਹੈ। ਮੂੰਹੋਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਈਰਖਾ ਕਰਨੀ, ਇਹੋ ਹੀ '... ਦਿਲਿ ਅੰਧਿਆਰੀ ਰਾਤਿ' ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਰਤੀ ਰਤੁ ਨ ਨਿਕਲੈ, ਜੇ ਤਨੁ ਚੀਰੈ ਕੋਇ ॥ ਜੋ ਤਨ ਰਤੇ ਰਬ ਸਿਉ, ਤਿਨ ਤਨਿ ਰਤੁ ਨ ਹੋਇ ॥ ੫੧ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰਤੀ=ਰਤੀ ਭਰ। ਰਤੁ=ਲਹੂ, ਖ਼ੂਨ। ਚੀਰੈ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਚੀਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੇ। ਤਨੁ=ਸਰੀਰ। ਰਬ ਸਿਉ= ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ। ਤਿਨ ਤਨਿ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੇ ਕੋਈ (ਤਪੱਸਵੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ (ਉਸ ਵਿਚੋਂ) ਰਤੀ ਭਰ ਭੀ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇਗਾ (ਕਿਉਂਕਿ) ਜਿਹੜੇ ਸਰੀਰ ਪਰਮਾਤਮਾ

ਨਾਲ਼ ਰਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਮ:੩ ਵਿਚ ਵੇਖੋ)।੫੧।

ਮ: ੩ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਸਭੋ ਰਤੁ ਹੈ, ਰਤੁ ਬਿਨੁ ਤੰਨੁ ਨ ਹੋਇ ॥ ਜੋ ਸਹ ਰਤੇ ਆਪਣੇ, ਤਿਤੁ ਤਨਿ ਲੋਭੁ ਰਤੁ ਨ ਹੋਇ ॥ ਭੈ ਪਇਐ ਤਨੁ ਖੀਣੁ ਹੋਇ, ਲੋਭੁ ਰਤੁ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ॥ ਜਿਉ ਬੈਸੰਤਰਿ ਧਾਤੁ ਸੁਧੁ ਹੋਇ, ਤਿਉ ਹਰਿ ਕਾ ਭਉ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇ ॥ ਨਾਨਕ, ਤੇ ਜਨ ਸੋਹਣੇ, ਜਿ ਰਤੇ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਇ ॥੫੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜਿਉਂ,ਤਿਉਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੈ ਪਇਐ=ਡਰ ਪੈਣ ਨਾਲ। ਖੀਣੁ=ਲਿਸਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ। ਜਾਇ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੈਸੰਤਰਿ=ਅੱਗ ਵਿਚ। ਸੁਧੁ=ਨਿਰਮਲ, ਪਵਿੱਤਰ। ਜਿ=ਜਿਹੜੇ। ਰੰਗੁ=ਪ੍ਰੇਮ।੫੨।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ !) ਇਹ ਸਰੀਰ ਸਾਰਾ ਲਹੂ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਲਹੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਰੀਰ (ਕਾਇਮ) ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। (ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ) ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਚ' ਲੋਭ ਰੂਪੀ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ) ਡਰ ਪੈਣ ਨਾਲ ਤਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਲੋਭ ਰਤ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਧਾਤ ਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਉ ਖੋਟੀ ਮਤ ਵਾਲੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਹ ਸੇਵਕ ਜਨ ਸੋਹਣੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ) ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹਰੀ ਨੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ ਲਾਇਆ ਹੈ।੫੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੱਠ ਮਾਰਗੀ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ

ਸਨ, ਬੈਰਾਗੀ ਜੀਉੜੇ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਦਸ਼ਾ ਅਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੀਰੇ ਤਾਂ ਰਤੀ ਭਰ ਲਹੂ ਨਾ ਨਿਕਲੇ।

ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਰਿਖੀ ਦੇ ਬਨ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਜੁੱਗ ਲੰਘ ਗਏ, ਇਕ ਦਿਨ ਰਿਖੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੰਡਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਚੋਂ ਲਹੂ ਨ ਨਿਕਲਿਆ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲਿਆ, ਰਿਖੀ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਚਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣਾ ਤਨ ਚੀਰ ਕੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਵਿਖਾਈ ਹੈ?, ਇਹ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰਤੀ ਨਾਲ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਦੁਰਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਵਿਕਾਰ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਰੱਤ ਤੇ ਲੋਭ ਰੱਤ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਹੈ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੀਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਚੋਂ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਲਹੂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਤ ਹੈ, ਰੱਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਨਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੱਤ ਵੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਕ ਤੱਤ ਹੈ। ਹਾਂ, ਰੱਤ ਰੱਤ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਇਕ ਲੋਭ-ਰੱਤ ਹੈ, ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਬਣੀ ਨਿਰਮਲ-ਰੱਤ ਹੈ। ਲੋਭ-ਰੱਤ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਲੋਭ-ਰਹਿਤ ਰੱਤ' ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਤਸ਼ ਕਰਣ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰੱਤ ਨਾਲ ਪਲਦਾ ਹੈ। ਲੋਭ ਵਾਲੀ ਰਤ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਾਲਦੀ ਹੈ। ਲੋਭੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

੧. **ਜਿਉ ਕੂਕਰੁ ਹਰਕਾਇਆ, ਧਾਵੈ ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ ॥**
ਲੋਭੀ ਜੰਤੁ ਨ ਜਾਣਈ, ਭਖੁ ਅਭਖੁ ਸਭ ਖਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੫੦

੨. **ਲੋਭੀ ਕਾ ਵੇਸਾਹੁ ਨ ਕੀਜੈ, ਜੇਕਾ ਪਾਰਿ ਵਸਾਇ ॥**
ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਤਿਥੈ ਧੁਹੈ, ਜਿਥੈ ਹਥੁ ਨ ਪਾਇ ॥
ਮਨਮੁਖ ਸੇਤੀ ਸੰਗੁ ਕਰੇ, ਮੁਹਿ ਕਾਲਖ ਦਾਗੁ ਲਗਾਇ॥

ਮੁਹ ਕਾਲੇ ਤਿਨ ਲੋਭੀਆਂ, ਜਾਸਨਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇ॥
[ਪੰਨਾ ੧੪੧੭

ਫਰੀਦਾ, ਸੋਈ ਸਰਵਰੁ ਢੂਢਿ ਲਹੁ, ਜਿਥਹੁ ਲਭੀ ਵਥੁ ॥ ਛਪੜਿ ਢੂਢੈ ਕਿਆ ਹੋਵੈ, ਚਿਕੜਿ ਡੁਬੈ ਹਥੁ ॥ ੫੩ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਜਿਥਹੁੰ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਰਵਰੁ=ਸਰੋਵਰ, ਡਿੰਗਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵ਼ਿਚ ਸਰਵਰ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ। ਢੂਢਿ ਲਹੁ=ਭਾਲ ਲਵੋ, ਲਭ ਲਵੋ। ਵਥੁ=ਵਸਤੂ, ਚੀਜ਼। ਛਪੜਿ=ਛਪੜ ਵਿਚ। ਚਿਕੜਿ=ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ !) ਓਹ ਸਮੁੰਦਰ ਭਾਲ ਲਵੋ ਜਿਥੋਂ (ਕੀਮਤੀ ਆਤਮ) ਵਸਤੂ ਲਭ ਜਾਏ। ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਢੂੰਢਿਆਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਥੇ ਤਾਂ) ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਹੀ ਹੱਥ ਡੁਬਦਾ ਹੈ।੫੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਭਾਵ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਸਤੂ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਵੇ ਪਰ ਓਹ ਭੇਖਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਫਿਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੇ ਤੂੰ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਛਕ ਹੈਂ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦਾਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਜਾਓ, ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਸਖਣਿਆਂ, ਦੰਭੀਆਂ ਅਥਵਾ ਮਸੀਤਾਂ ਤੇ ਠਾਕੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਪਾਸ ਕੀ ਰਖਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਗਿਆਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੈ। ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਹੋਰ ਉਪਾਵ ਕਰਨੇ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਹਥ ਭਰਨ ਤੋਂ ਅਤੇ ਪਾਪੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਸੋ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ

ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਭੇਖੀਆਂ ਪਿਛੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਭਟਕਣਾ ਹੀ ਪਲੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਨੰਢੀ ਕੰਤੁ ਨ ਰਾਵਿਓ, ਵਡੀ ਥੀ ਮੁਈਆਸੁ ॥ ਧਨ ਕੂਕੇਂਦੀ ਗੋਰ ਮੇਂ, ਤੈ ਸਹ ਨਾ ਮਿਲੀਆਸੁ ॥੫੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨੰਢੀ=ਜੁਆਨ। ਕੰਤੁ=ਪਤੀ, ਖਸਮ। ਨ ਰਾਵਿਓ=ਨਾ ਭੋਗਿਆ, ਮਾਣਿਆ। ਵਡੀ ਥੀ=ਵਡੀ (ਬੁਢੀ) ਹੋ ਕੇ। ਮਈਆਸੁ=ਮਰ ਗਈ। ਧਨ=ਇਸਤ੍ਰੀ। ਕੂਕੇਦੀ=ਰੋਂਦੀ ਹੈ। ਗੋਰ ਮੇਂ=ਕਬਰ ਵਿਚ। ਤੈ=ਤੈਨੂੰ। ਸਹ=ਹੇ ਪਤੀ!। ਨਾ ਮਿਲੀਆਸੁ=ਨਾ ਮਿਲੀ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ) ਜੁਆਨ (ਜੀਵ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਪਤੀ ਦਾ (ਰੰਗ) ਨ ਮਾਣਿਆ (ਭਾਵ ਪੰਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਮਰਿਆ) ਵਡੀ (ਬੁਢੀ) ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਗਈ। (ਫਿਰ ਉਹ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਬਰ ਵਿਚ ਰੋਂਦੀ (ਤੇ ਪਛਤਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਹੇ ਪਤੀ ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ (ਜੀਊਦਿਆਂ ਨੂੰ) ਕਿਉਂ ਨ ਮਿਲੀ।੫੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਿਛੇ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੧੨ ਵਿਚ 'ਕਾਲੀ ਜਿਨੀ ਨ ਰਾਵਿਆ, ਧਉਲੀ ਰਾਵੈ ਕੋਇ' ਦੀ ਗਲ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੀਚਾਰ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿਤਾ ਸੀ "ਫਰੀਦਾ ਕਾਲੀ ਧਉਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹੈ . . ."। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਇਸ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ, ਬੁਢੇਪਾ ਆਣ ਉਤੇ ਉਹ ਰਸ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੀ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਨਢੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਬੁਢੀ ਹੋਵੇ, ਨਿਰ-ਅਭਿਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਸਿਰੁ ਪਲਿਆ ਦਾੜੀ ਪਲੀ, ਮੁਛਾਂ ਭੀ ਪਲੀਆਂ ॥ ਰੇ ਮਨ ਗਹਿਲੇ ਬਾਵਲੇ, ਮਾਣਹਿ ਕਿਆ ਰਲੀਆਂ ॥੫੫॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਪਲਿਆ=ਪਲ ਗਿਆ ਭਾਵ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਲੀ=ਪਲ ਗਈ, ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ। ਗਹਿਲੇ=ਗਾਫ਼ਲ। ਬਾਵਲੇ= ਕਮਲੇ, ਸ਼ੁਦਾਈ। ਮਾਣਹਿ ਕਿਆ ਰਲੀਆ=ਕੀ ਖੁੱਸ਼ੀਆਂ ਮੰਨਾਂਦਾ ਹੈਂ?।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਿਰ ਪਲ ਗਿਆ ਭਾਵ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਦਾੜੀ ਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਭੀ ਪਲ ਗਈਆਂ ਭਾਵ ਚਿੱਟੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਹੇ ਗਾਫ਼ਲ ਤੇ ਸ਼ੁਦਾਈ ਮਨ ! ਤੂੰ ਕੀ ਖੁੱਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?।੫੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਗਾਫ਼ਲ ਮਨ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਿਰ, ਦਾੜੀ, ਮੁੱਛਾਂ ਚਿਟੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਹਿਣ, ਬਹਿਣ, ਸਹਿਣ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਮਰ ਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਮੌਤ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਕਮਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖੁੱਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਫਰੀਦਾ, ਕੋਠੇ ਧੁਕਣੁ ਕੇਤੜਾ, ਪਿਰ ਨੀਦੜੀ ਨਿਵਾਰਿ ॥ ਜੋ ਦਿਹ ਲਧੇ ਗਾਣਵੇ, ਗਏ ਵਿਲਾੜਿ ਵਿਲਾੜਿ ॥੫੬॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਨੀਂਦੜੀ, ਦਿਹਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਧੁਕਣੁ=ਦੌੜ। ਕੇਤੜਾ=ਕਿਤਨਾ ਕੁ, ਕਿਥੋਂ

ਤਕ। ਪਿਰ ਨੀਦੜੀ=ਪਤੀ ਵਲੋਂ ਜੋ ਨੀਂਦ ਹੈ। ਨਿਵਾਰਿ=ਦੂਰ ਕਰ। ਜੋ ਦੇਹ=ਜਿਹੜੇ ਦਿਨ। ਲਧੇ=ਮਿਲੇ ਸਨ। ਗੇਣਵੇ=ਗਿਣਤੀ ਦੇ, ਭਾਵ ਥੋੜੇ। ਗਏ ਵਿਲਾੜਿ ਵਿਲਾੜਿ=ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ (ਭਾਵ ਛੇਤੀ ਨਾਲ) ਬੀਤ ਗਏ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ ! ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਦੌੜ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ (ਵਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਸ ਵੀਹ ਕਦਮ)। ਪਤੀ ਵਲੋਂ ਨੀਂਦ ਦੂਰ ਕਰ (ਭਾਵ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ ਕਿਉਂਕਿ ਉਮਰ ਰੂਪ) ਜਿਹੜੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਦਿਨ (ਤੈਨੂੰ) ਮਿਲੇ ਸਨ (ਉਹ ਦਿਨ) ਦੌੜ ਦੌੜ ਕੇ (ਭਾਵ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਬੀਤ) ਗਏ।੫੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਦੌੜ ਦੀ ਹਦ ਉਸ ਦੇ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੱਕ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਅਨੰਦ ਭੋਗ ਸਕੀਦਾ ਹੈ? ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮਿਲੇ ਹਨ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਬੀਤ ਜਾਣਗੇ ਅੰਤ ਕਾਲ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੋ, ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਦੂਰ ਕਰ। ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁਕ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਹੋਸ਼ ਕਰ, ਜਾਗ ਪਉ।

ਫਰੀਦਾ, ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ, ਏਤੁ ਨ ਲਾਏ ਚਿਤੁ॥ ਮਿਟੀ ਪਈ ਅਤੋਲਵੀ, ਕੋਇ ਨ ਹੋਸੀ ਮਿਤੁ ॥੫੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮਾੜੀਆਂ, ਅਤੋਲਵੀਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕੋਠੇ=ਘਰ। ਮੰਡਪ=ਮਹਿਲ। ਮਾੜੀਆ= ਹਵੇਲੀਆਂ। ਏਤ=ਇਨਾਂ ਨਾਲ। ਅਤੋਲਵੀ=ਅਮਿਣਵੀ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੂੰ) ਘਰ ਤੇ ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਿਤ-ਚਿਤ ਨਾ ਲਾ। (ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ

ਤੇਰੀ ਕਬਰ ਉਤੇ) ਅਮਿਣਵੀ ਮਿਟੀ ਪਏਗੀ (ਇਹਨਾਂ ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਚੋਂ) ਕੋਈ ਵੀ ਤੇਰਾ ਮਿਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ।੫੭।

ਫਰੀਦਾ, ਮੰਡਪ ਮਾਲੁ ਨ ਲਾਇ, ਮਰਗ ਸਤਾਣੀ ਚਿਤਿ ਧਰਿ ॥ ਸਾਈ ਜਾਇ ਸਮਾਲਿ, ਜਿਥੈ ਹੀ ਤਉ ਵੰਞਣਾ ॥੫੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਾਲੁ=ਧਨ ਪਦਾਰਥ। ਮਰਗ=ਮੌਤ। ਸਤਾਣੀ= ਬਲ ਵਾਲੀ। ਚਿਤਿ ਧਰਿ=ਚਿਤ ਵਿਚ (ਯਾਦ) ਰਖ। ਸਾਈ=ਓਹੀ, ਓਹ। ਜਾਇ=ਜਗ੍ਹਾ, ਥਾਂ। ਸਮਾਲਿ=ਯਾਦ ਰਖ। ਤਉ ਵੰਞਣਾ=ਤੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਹੇ ਮਨ !) ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ (ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਵਿਚ) ਨਾ ਟਿਕਾ, ਬਲਵਾਨ ਮੌਤ ਨੂੰ ਚਿਤ ਵਿਚ (ਯਾਦ) ਰਖ। ਓਹ ਥਾਂ ਯਾਦ ਰਖ ਜਿਥੇ ਤੂੰ (ਆਖਰ) ਜਾਣਾ ਹੈ।੫੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਘਰਾਂ, ਮਹਲ-ਮਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰਖਣਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਬਰ ਬਣੇਗੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲ ਮਿਲਖ ਵਿਚ ਚਿਤ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਇਆ ਤੇ ਮਹਲ੍ ਮਾੜੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਮ ਧਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ:-

ਸਾਥਿ ਨ ਚਾਲੈ ਬਿਨੁ ਭਜਨ, ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਛਾਰੁ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕਮਾਵਨਾ, ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਧਨੁ ਸਾਰੁ॥

[ਪੰਨਾ ੨੮੮

ਫਰੀਦਾ, ਜਿਨੀ ਕੰਮੀ ਨਾਹਿ ਗੁਣ, ਤੇ ਕੰਮੜੇ ਵਿਸਾਰਿ ॥ ਮਤੁ ਸਰਮਿੰਦਾ ਥੀਵਹੀ, ਸਾਂਈ ਦੈ ਦਰਬਾਰਿ ॥੫੯॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਨਾਹਿੰ, ਥੀਵਹੀਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਨੀ ਕੰਮੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ। ਨਾਹਿ ਗੁਣ=(ਕੋਈ) ਫ਼ਾਇਦਾ (ਲਾਭ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇ ਕੰਮੜੇ=ਓਹ ਕੰਮ। ਮਤੁ=ਮਤਾਂ। ਥੀਵਹੀ=ਹੋਵੇਂ। ਦਰਬਾਰਿ=ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮਨ !) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਆਤਮਿਕ) ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਤੂੰ) ਉਹ ਕੰਮ ਭੁਲਾ ਦੇ। ਮਤਾਂ (ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ) ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪਵੇ।੫੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਤਮਿਕ ਲਾਭ ਜਾਂ ਸੁਖ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਹੀ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਵਲ ਝਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵੇਲੇ ਆਲਸ ਕਰਦਾ ਹੈ:-

ਬੁਰੇ ਕਾਮ ਕਉ ਊਠਿ ਖਲੋਇਆ॥
ਨਾਮ ਕੀ ਬੇਲਾ ਪੈ ਪੈ ਸੋਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੩੮

ਫਰੀਦਾ, ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ, ਦਿਲ ਦੀ ਲਾਹਿ ਭਰਾਂਦਿ ॥ ਦਰਵੇਸਾਂ ਨੋ ਲੋੜੀਐ, ਰੁਖਾਂ ਦੀ ਜੀਰਾਂਦਿ ॥ ੬੦ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਹਿਬ ਦੀ=ਮਾਲਕ ਦੀ। ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ= ਨੌਕਰੀ, ਸੇਵਾ ਕਰ। ਲਾਹਿ ਭਰਾਂਦਿ=ਭਰਮ, ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਲਾਹ ਦੇ, ਦੂਰ

ਕਰ ਦੇ। ਦਰਵੇਸਾਂ ਨੋ=ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ। ਰੁਖਾਂ=ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਰਗੀ। ਜੀਰਾਂਦਿ=ਧੀਰਜ, ਜਿਗਰਾ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਮਨ!) ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ (ਅਤੇ) ਦਿਲ ਦੀ ਭਰਮ-ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇ, ਰਬੀ-ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੂੰ (ਸਦਾ ਹੀ) ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਰਗਾ ਧੀਰਜ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ।੬੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹੈ:-

ਪਹਿਲਾ- ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਦੂਜਾ- ਸੰਸੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ
ਤੀਜਾ- ਧੀਰਜ

ਸੇਵਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਰਤਿ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਰਗਾ ਧੀਰਜ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਬੇਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਟੇ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਫਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਬ੍ਰਿਛ, ਧੁੱਪ, ਛਾਂ, ਮੀਂਹ, ਝਖੜ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਹੀ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਧੁੱਪ ਤੇ ਤਿੱਖ ਸਭ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਕਾਲੇ ਮੈਡੇ ਕਪੜੇ ਕਾਲਾ ਮੈਡਾ ਵੇਸੁ ॥
ਗੁਨਹੀ ਭਰਿਆ ਮੈ ਫਿਰਾ, ਲੋਕੁ ਕਹੈ ਦਰਵੇਸੁ ॥੬੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੈਂਡੇ, ਮੈਂਡਾ, ਗੁਨਹੀਂ, ਫਿਰਾਂ।

ਫੁਟਕਲ: 'ਗੁਨਹੀ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਗੁਨ ਹੀ' ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ 'ਗੁਨਾਹ' ਤੋਂ 'ਗੁਨਹੀ' ਸ਼ਬਦ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਗੁਨਹੀ ਭਰਿਆ=ਗੁਨਾਹਵਾਂ (ਪਾਪਾਂ) ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਮੈ ਫਿਰਾ=ਮੈਂ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਦਰਵੇਸੁ= ਫ਼ਕੀਰ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ ! ਮੇਰੇ ਕਪੜੇ ਕਾਲੇ ਹਨ, ਮੇਰਾ (ਸਾਰਾ) ਵੇਸ ਹੀ ਕਾਲਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਮੈਂ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, (ਸਾਰਾ) ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਫਕੀਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।੬੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਖ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਸੂਫ਼ ਦੇ ਕਪੜੇ ਜਿਵੇਂ ਸੂਫੀ ਲੋਕ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਾਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਲੋਕ ਪਹਿਰਾਵਾ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਦਰਵੇਸ਼ (ਕਾਮਲ ਫ਼ਕੀਰ) ਹੈ।

ਬਿਨਾ ਰਬੀ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਾਉਣਾ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਚਿਟੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਕੁੜਤੇ, ਗੋਲ ਦਸਤਾਰ ਪਾ ਲਵੇ, ਹਥ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨੀ ਫੜ ਲਵੇ ਜਾਂ ਗਲ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਪਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਧਾਰੇ ਹਨ। ਯਾਦ ਰਖੋ ਕਿ ਭੇਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਆਤਮਿਕ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੋ, ਇਹ ਸੌਦਾ ਘਾਟੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੁਣ ਹੋਂਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਭੇਖ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

ਐਸੇ ਸੰਤ ਨ ਮੋਕਉ ਭਾਵਹਿ ॥
ਡਾਲਾ ਸਿਉ ਪੇਡਾ ਗਟਕਾਵਹਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੭੬

ਤਤੀ ਤੋਇ ਨ ਪਲਵੈ, ਜੇ ਜਲਿ ਟੂਬੀ ਦੇਇ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਜੋ ਡੋਹਾਗਣਿ ਰਬ ਦੀ, ਝੂਰੇਦੀ ਝੂਰੇਇ ॥੬੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਝੂਰੇਂਦੀ ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਤਤੀ=ਸੜੀ ਹੋਈ। ਤੋਇ=ਪਾਣੀ ਵਿਚ। ਨ

ਪਲਵੈ=ਨਹੀਂ ਪਲਦੀ, ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਲਿ=ਪਾਣੀ ਵਿਚ। ਟੁਬੀ=ਡੋਬਾ। ਡੋਹਾਗਣਿ=ਛੁਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਝੂਰੇਦੀ ਝੂਰੇਇ=ਸਦਾ ਝੂਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਸੜੀ ਹੋਈ (ਖੇਤੀ ਕਦੇ ਵੀ) ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਭਾਵੇਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡਬੋ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜੋ (ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਛੁਟੜ ਬਣੀ ਹੈ (ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ), ਸਦਾ ਝੂਰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।੬੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੜੀ ਖੇਤੀ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਹਰਾ ਭਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਭਾਵ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਾਪਾਂ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੌਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਔੜ ਕਰਕੇ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਕੁਮਲਾਈ ਖੇਤੀ, ਪਾਣੀ ਦਿਤਿਆਂ ਹਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੜੀ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਧੁਪ ਨਾਲ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਦਿਤਿਆਂ ਵੀ ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਨਾਮਹੀਣ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸੜੀ ਖੇਤੀ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇਵਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਖੰਡ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਾਂ ਕੁਆਰੀ ਤਾ ਚਾਉ, ਵੀਵਾਹੀ ਤਾਂ ਮਾਮਲੇ ॥
ਫਰੀਦਾ, ਏਹੋ ਪਛੋਤਾਉ, ਵਤਿ ਕੁਆਰੀ ਨ

ਥੀਐ ॥੬੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਵੀਵਾਹੀ=ਵਿਆਹੀ। ਮਾਮਲੇ=ਜੰਜਾਲ, ਕਜ਼ੀਏ। ਵਤਿ=ਫਿਰ। ਨ ਥੀਐ=ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਅਰਥ: ਜਦੋਂ (ਲੜਕੀ) ਕੁਆਰੀ ਸੀ ਤਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਵਿਆਹ (ਕਰਾਉਣ ਦਾ) ਚਾਉ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਤਾਂ (ਕਈ) ਜੰਜਾਲ (ਗਲ ਪੈ ਗਏ)। ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹੋ ਹੀ ਪਛਤਾਵਾ ਹੈ (ਕਿ ਉਹ) ਮੁੜ ਕੇ ਕੁਆਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। (ਉਹ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲਾ ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ)।੬੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕੀ ਜਦੋਂ ਕੁਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਲਈ ਚਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਿਆਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਸ ਕੁਆਰਪੁਣੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਸੀ।

ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਚਾਉ ਤੇ ਹੁਲਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਪ, ਤਪ, ਨੇਮ, ਸੰਜਮ, ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਔਖਿਆਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕਠਨਾਈ ਵਿਚ ਘਬਰਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪੋਦਾ ਲਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਰਖਣਾ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਚਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਘਾਲਾਂ ਘਾਲਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ

ਹਨ ਤਾਂ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਸਾਂ, ਇਹ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬਸ ਇਥੇ ਵੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਉਹੀ ਬਚਨ ਕਹਿਣੇ ਢੁਕਦੇ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਜਿਨਹੁ ਕਿਛੂ ਜਾਨਿਆ ਨਹੀ,
ਤਿਨ ਸੁਖ ਨੀਦ ਬਿਹਾਇ॥
ਹਮਹੁ ਜੁ ਬੂਝਾ ਬੂਝਨਾ, ਪੂਰੀ ਪਰੀ ਬਲਾਇ॥[ਪੰਨਾ ੧੩੭੪

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪੜ੍ਹ ਸਮਝ ਕੇ ਬੁਧੀਵਾਨ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਿਕਾਰ ਚਿਤਵਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਲੇ ਨਿਰਾ ਝੂਰਨ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੌਂ ਸਕਦਾ।

ਕਲਰ ਕੇਰੀ ਛਪੜੀ, ਆਇ ਉਲਥੇ ਹੰਝ ॥ ਚਿੰਜੂ ਬੋੜਨਿ ਨਾ ਪੀਵਹਿ, ਉਡਣ ਸੰਦੀ ਡੰਝ ॥੬੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਪੀਵਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਲਰ ਕੇਰੀ=ਕਲਰ ਦੀ। ਆਇ ਉਲਥੇ=ਆ ਲੱਥੇ, ਆ ਉਤਰੇ। ਹੰਝ=ਹੰਸ। ਚਿੰਜੂ=ਚੁੰਝਾਂ। ਬੋੜਨਿ=ਡੋਬਦੇ ਹਨ। ਨ ਪੀਵਹਿ=ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸੰਦੀ ਡੰਝ=ਤਾਂਘ, ਇਛਾ।

ਅਰਥ: (ਜਿਵੇਂ) ਕਲਰ ਦੀ ਛਪੜੀ ਉਤੇ ਹੰਸ ਆ ਉਤਰੇ। (ਹੰਸ) ਚੁੰਝਾਂ (ਛਪੜੀ ਵਿਚ) ਡੋਬਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਉਹ ਗੰਦਾਂ ਪਾਣੀ ਵੇਖ ਕੇ) ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ) ਉਡਣ ਦੀ ਇਛਾ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।੬੪।

ਹੰਸ ਉਡਰਿ ਕੋਧ੍ਰੈ ਪਇਆ, ਲੋਕੁ ਵਿਡਾਰਣਿ ਜਾਇ॥ ਗਹਿਲਾ ਲੋਕੁ ਨ ਜਾਣਦਾ, ਹੰਸੁ ਨ ਕੋਧ੍ਰਾ ਖਾਇ॥੬੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਉਡਰਿ=ਉਡ ਕੇ। ਕੋਧਰੈ=ਕੋਧਰੇ ਦੇ (ਖੇਤ) ਵਿਚ। ਵਿਡਾਰਣਿ=ਉਡਾਉਣ ਲਈ। ਗਹਿਲਾ=ਗਾਫ਼ਲ, ਕਮਲਾ।

ਅਰਥ: ਹੰਸ ਉਡ ਕੇ ਕੋਧਰੇ (ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ) ਜਾ ਬੈਠਾ, ਲੋਕ (ਉਸ ਨੂੰ) ਉਡਾਉਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਕਮਲਾ ਲੋਕ (ਇਹ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਹੰਸ (ਤਾਂ) ਕੋਧਰਾ ਖਾਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।੬੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੬੪ ਦਾ ਭਾਵਾਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੰਸ (ਸੰਤ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਿਕੜ ਤੋਂ ਅਛੋਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ।

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੬੫ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਈ ਲੋਕ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੰਤ ਪਖੰਡੀ ਹਨ, ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਨੂੰ ਭੇਖ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਲੁਟ ਕੇ ਖਾ ਗਏ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸੰਤ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਇਛੁਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਤਮ ਸੰਤ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਾਰ ਛੋੜ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਮਾਲ ਮਤਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ।

ਚਲਿ ਚਲਿ ਗਈਆਂ ਪੰਖੀਆਂ, ਜਿਨੀ ਵਸਾਏ ਤਲ॥ ਫਰੀਦਾ, ਸਰੁ ਭਰਿਆ ਭੀ ਚਲਸੀ, ਥਕੇ ਕਵਲ ਇਕਲ ॥੬੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪੰਖੀਆ=ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ। ਤਲ=ਤਲਾਬ, ਸਰੋਵਰ। ਸਰ=ਸਰੋਵਰ। ਚਲਸੀ=ਸੁਕ ਜਾਇਗਾ। ਥਕੇ=ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਕਵਲ=ਕੌਲ ਫੁਲ। ਇਕਲ=ਇਕੱਲੇ, ਇਕਾਂਤ।

ਅਰਥ: (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵ) ਪੰਛੀਆਂ (ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ) ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਸਾਏ (ਆਬਾਦ ਕੀਤੇ) ਓਹ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਸਿਰ) ਟੁਰ ਟੁਰ ਕੇ (ਤਲ ਤੋਂ ਚਲੀਆਂ) ਗਈਆਂ। ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ) ਸਰੋਵਰ (ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ) ਭਰਿਆ

ਹੋਇਆ ਹੈ (ਇਹ) ਭੀ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ ਭਾਵ ਸੁੱਕ ਜਾਵੇਗਾ, (ਜਾਣੋ, ਪਿੱਛੇ) ਇਕਲੇ ਕਉਲ ਫੁਲ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ।੬੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪੰਖੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਹਨ। ਇਸ ਜਗਤ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਇਹ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਲਾਂ, ਥਲਾਂ ਤੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਜੰਤ, ਸਰੋਵਰ ਆਦਿ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਕੱਲੇ (ਸੰਤ ਸਰੂਪ) ਕੰਵਲ ਹੀ ਥਿਰ ਰਹਿਣਗੇ ਜੋ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਸੰਗ ਹਨ। 'ਥਕੇ' ਪਦ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ 'ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਤੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ' ਪਰ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹਨ।

ਫਰੀਦਾ ਇਟ ਸਿਰਾਣੇ ਭੁਇ ਸਵਣੁ, ਕੀੜਾ ਲੜਿਓ ਮਾਸਿ ॥ ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ ਵਾਪਰੇ, ਇਕਤੁ ਪਇਆ ਪਾਸਿ ॥ ੬੭ ॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਭੁਇ ਸਵਣ=ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੌਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੀੜਾ=(ਕਾਲ ਰੂਪੀ) ਕੀੜਾ। ਮਾਸਿ=ਮਾਸ (ਸਰੀਰ) ਵਿੱਚ। ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ=ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਜੁਗ। ਵਾਪਰੇ=ਲੰਘ ਗਏ। ਇਕਤ ਪਇਆ ਪਾਸਿ=ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੀ (ਲੇਟੇ) ਪਇਆਂ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ) ਮਾਸ ਵਿੱਚ (ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਲ ਰੂਪੀ) ਕੀੜਾ ਲੜਿਆ (ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਉਣ ਨੂੰ) ਧਰਤੀ ਤੇ (ਭਾਵ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਲਿਟਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰ ਹੇਠ) ਇਟ ਦਾ ਸਿਰਹਾਣਾ (ਬਣਾ ਕੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ, ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ) ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਇਆਂ (ਭਾਵ ਲੇਟਿਆਂ, ਪੱਤਾ ਨਹੀਂ) ਕਿਤਨੇ ਜੁਗ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਏ ।੬੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਣੀ ਮਤ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਵਾਰੀ

ਮਰ ਕੇ ਫਿਰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹਾਲਤ ਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਵਰਨਣ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਕੀੜਾ' ਪਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਮਤਿ ਭੇਦ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸਿਉਂਕ, ਦੀਮਕ, ਸਰਪ, ਜਮਰੂਪੀ ਲੜਿਓ ਆਦਿ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਾਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਅਟਕਲ ਪਚੂ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਫਰੀਦਾ, ਭੰਨੀ ਘੜੀ ਸਵੰਨਵੀ, ਟੂਟੀ ਨਾਗਰ ਲਜੁ॥
ਅਜਰਾਈਲੁ ਫਰੇਸਤਾ, ਕੈ ਘਰਿ ਨਾਠੀ ਅਜੁ ॥੬੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੰਨੀ=(ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਘੜੀ) ਭਜ ਗਈ। ਸਵੰਨਵੀ=ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ, ਸੁੰਦਰ। ਨਾਗਰ=ਸੁੰਦਰ। ਲਜ=(ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ) ਰਸੀ। ਅਜਰਾਈਲੁ ਫ਼ਰੇਸਤਾ=ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ, ਜਮਰਾਜ। ਕੈ ਘਰਿ=ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ। ਨਾਠੀ=ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਦੇਹ ਰੂਪੀ) ਸੁੰਦਰ ਘੜੀ ਭਜ ਗਈ, (ਅਤੇ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ) ਸੁਹਣੀ ਰੱਸੀ ਟੁੱਟ ਗਈ, ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ (ਜਮਰਾਜ) ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ (ਬਣ ਕੇ ਆਵੇਗਾ ਭਾਵ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ) ।੬੮।

ਫਰੀਦਾ, ਭੰਨੀ ਘੜੀ ਸਵੰਨਵੀ, ਟੂਟੀ ਨਾਗਰ ਲਜੁ॥
ਜੋ ਸਜਣ ਭੁਇ ਭਾਰੁ ਥੇ, ਸੇ ਕਿਉ ਆਵਹਿ ਅਜੁ॥੬੯॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਵੰਨਵੀਂ, ਕਿਉਂ, ਆਵਹਿਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੰਨੀ=ਭਜ ਗਈ। ਘੜੀ=(ਦੇਹ ਰੂਪ) ਘੜੀ, ਮਟਕੀ। ਸਵੰਨਵੀ=ਸੋਹਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ। ਨਾਗਰ=ਸੁੰਦਰ। ਲਜੁ=(ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ) ਰੱਸੀ। ਭੁਇ ਭਾਰ=ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਭਾਰ (ਬਣੇ)

ਰਹੇ। ਸੇ=ਓਹ। ਕਿਉ ਆਵਹਿ ਅਜੁ=ਅਜ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ? (ਭਾਵ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ)।

ਅਰਥ: ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਸੋਹਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ (ਦੇਹ ਰੂਪੀ) ਘੜੀ ਟੁੱਟ ਗਈ, ਸੁੰਦਰ (ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ) ਰਸੀ ਵੀ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਜਿਹੜੇ ਸੱਜਣ (ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਕੇ) ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਭਾਰ (ਬੋਝ ਰੂਪ) ਹੋ ਗਏ ਉਹ (ਫਿਰ ਭਾਵ ਮੁੜ ਕੇ) ਅਜ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ? (ਅਰਥਾਤ ਮਰੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਕਿਵੇਂ ਛੇਤੀ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ?)।੬੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਪੰ. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਨੇ ਪਿਛੋਕੜ ਇਹ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

"ਏਕ ਨਬਾਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੀਆ ਹਮਾਰਾ ਮਕਾਨ ਜਲਦੀ ਬਨਵਾਓ। ਸਪਾਹੀ ਮਜਦੂਰੋਂ ਕੋ ਪਕੜਤੇ ਟੋਕਰੀ ਢੋਨੇ ਹੇਤ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਕੋ ਭੀ ਲੇ ਗਏ। ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਮਹਲ ਸੇ ਨਿਕਲ ਕੇ ਨਵਾਬ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੋ ਚਲਾ। ਮਰਨੇ ਮੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਥੀ ਉਸ ਦੀ ਓਰ ਦੇਖ ਕੇ ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕਹਾ।"

ਇਹਨਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਦੇਹੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭਜਨ ਕਰ ਲਵੋ, ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਫਰੀਦਾ, ਬੇਨਿਵਾਜਾ ਕੁਤਿਆ, ਏਹ ਨ ਭਲੀ ਰੀਤਿ॥ ਕਬਹੀ ਚਲਿ ਨ ਆਇਆ, ਪੰਜੇ ਵਖਤ ਮਸੀਤਿ ॥੭੦॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਬੇ ਨਿਵਾਜਾ=ਨਿਮਾਜ਼ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆ। ਕੁਤਿਆ=ਓਇ ਕੁਤਿਆ (ਕਮੀਨਿਆ)। ਭਲੀ=ਚੰਗੀ। ਰੀਤਿ= ਜੀਵਨ ਦੀ ਰੀਤੀ, ਤਰੀਕਾ, ਚਾਲ। ਕਬਹੀ=ਕਦੇ ਵੀ। ਚਲਿ= ਚਲ ਕੇ। ਪੰਜੇ ਵਖਤ=ਪੰਜੇ ਵੇਲੇ। ਮਸੀਤਿ=ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ) ਨਿਮਾਜ਼ਹੀਣ

ਕੁਤਿਆ (ਕਮੀਨਿਆ ! ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਇਹ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ, (ਤੂੰ) ਪੰਜ ਵੇਲੇ (ਨਿਮਾਜ਼ੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਕਦੇ ਵੀ ਟੁਰ ਕੇ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।੭੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਰ ਧਰਮ ਦੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਵਿਚ ਪੰਜ ਵੇਲੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਇਹ ਹਨ ਨਮਾਜ਼ੇ ਸੁਬਹਿ, ਨਮਾਜ਼ੇ ਪੇਸ਼ੀਨ, ਨਮਾਜ਼ੇ ਦੀਗਰ, ਨਮਾਜ਼ੇ ਸ਼ਾਮ ਤੇ ਨਮਾਜ਼ੇ ਖੁਫ਼ਤਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਉਂ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

ਪੰਜਿ ਨਿਵਾਜਾ ਵਖਤ ਪੰਜਿ, ਪੰਜਾ ਪੰਜੇ ਨਾਉ ॥
ਪਹਿਲਾ ਸਚੁ ਹਲਾਲ ਦੁਇ, ਤੀਜਾ ਖੈਰ ਖੁਦਾਇ ॥
ਚਉਥੀ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਮਨੁ, ਪੰਜਵੀ ਸਿਫਤਿ ਸਨਾਇ॥

[ਪੰਨਾ ੧੪੧

ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਪਰ ਸੂਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰ ਸਨ। ਸ਼ਰਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਸੂਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਈ ਨੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮਿਹਣਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਫ਼ੀ ਰਬੀ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰਲੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੀ ਪਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰਕੋਤ ਸਲੋਕ ਦਾ ਭਾਵ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ ਕਿ ਤੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ, ਤਪ ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿਤੀ, ਓਏ ਕੁਤਿਆ! ਤੂੰ ਕਦੇ ਰੱਬ ਦੀ ਇਬਾਦਤਗਾਹ ਭਾਵ ਮਸੀਤ ਅਥਵਾ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਰਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਲ ਮਨ ਦਾ ਰੁਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੋ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਨ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਪੰਜ

ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਨਿਬਾਹੁਣ। ਕਈ ਸਿਖ ਅਜਿਹੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਤਨੇਮ ਛੁੜਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹਾਨਾ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰੀ ਜਾਉ। ਇਹ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਜਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਆਪ ਨਿਤਨੇਮ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਕਰਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਸਿਖ ਕਿਵੇਂ ਨਿਤਨੇਮ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਜਿਹੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਹੀ ਅਖਉਤੀ ਸਾਧ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਖ਼ੁਦ ਨਿਤਨੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੋਧ ਵਲੋਂ ਕੋਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਦੰਭੀ ਸਾਧਾਂ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਉਠੁ ਫਰੀਦਾ ਉਜੂ ਸਾਜਿ, ਸੁਬਹ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਿ॥ ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਂਈ ਨਾ ਨਿਵੈ, ਸੋ ਸਿਰੁ ਕਪਿ ਉਤਾਰਿ॥੭੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਉਜੂ=ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨੇ ਵਾਂਗ ਹਥ ਪੈਰ ਧੋਣੇ। ਸਾਜਿ=ਕਰ। ਸੁਬਹ=ਸਵੇਰ ਦੀ। ਗੁਜਾਰ= ਅਦਾਅ ਕਰ, ਪੜ੍ਹ। ਜੋ ਸਿਰੁ=ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ। ਸਾਈ ਨ ਨਿਵੈ= ਸਾਈਂ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦਾ, ਨਮਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਪਿ=ਕੱਟ ਕੇ। ਉਤਾਰਿ=ਲਾਹ ਦੇ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ! (ਤੂੰ) ਉਠ ਉਜੂ ਕਰ (ਭਾਵ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋ ਕੇ) ਨਿਮਾਜ਼ ਅਦਾਅ ਕਰ। ਜਿਹੜਾ ਸਿਰ ਮਾਲਕ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਨਿਵਦਾ (ਝੁਕਦਾ) ਉਹ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਲਾਹ ਦੇ।੭੧।

ਜੋ ਸਿਰੁ ਸਾਈ ਨਾ ਨਿਵੈ, ਸੋ ਸਿਰੁ ਕੀਜੈ ਕਾਂਇ ॥ ਕੁੰਨੇ ਹੇਠਿ ਜਲਾਈਐ, ਬਾਲਣ ਸੰਦੈ ਥਾਇ ॥੭੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਕੀਜੈ ਕਾਂਇ=(ਉਸ ਦਾ) ਕੀ ਕਰੀਏ?। ਕੁੰਨੇ ਹੇਠਿ=ਹਾਂਡੀ ਹੇਠ (ਚੁਲੇ ਵਿਚ)। ਜਲਾਈਐ=ਸਾੜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਣ ਸੰਦੇ ਥਾਇ=ਬਾਲਣ ਦੇ ਥਾਂ।੭੨।

ਅਰਥ : ਜਿਹੜੇ ਸਿਰ (ਰਬ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਅਦਾਅ ਕਰਨ ਲਈ) ਨਹੀਂ ਨਿਵਦਾ, (ਉਸ ਸਿਰ ਦਾ) ਕੀ ਕਰੀਏ? (ਭਾਵ ਨਿਰਾਰਥ ਹੈ)। (ਉਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਿਰ ਨੂੰ) ਹਾਂਡੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬਾਲਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਾੜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।੭੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੭੧ ਤੇ ੭੨ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਕੀ ਕਰੜਾਈ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹੈ।

ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕ ਦੀਨ ਮੁਹਮੰਦੀ ਵਿਚ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਬੜਾ ਸੁਆਬ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਨਮਾਜ਼ ਪੜਨ ਪੜ੍ਹਾਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹਠ-ਕਰਮਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਕਲਵੱਤਰ ਹੇਠ ਸਿਰ ਕਟਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇਆ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੀਚਾਰ ਕਟੜਵਾਦੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਸਨ। 'ਸੋ ਸਿਰੁ ਕਪਿ ਉਤਾਰਿ' ਦਾ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਕਟਣੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਜਗਿਆਸੂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚੰਗਾ ਲਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪਲਟਾ ਆ ਗਿਆ:-

ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਚੂਕਾ,
ਸਤਿਗੁਰੂ ਭਲਾ ਭਾਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੧੮

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੭੨ ਤੋਂ ਇਹ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਉਸ ਸਿਰ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਸਿਰ ਸਾਈਂ ਅਗੇ

ਸਿਜਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। 'ਕੁੰਨੇ ਹੇਠਿ ਜਲਾਈਐ' ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾੜਨਾ ਵਰਜਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਸਾਈਂ ਅਗੇ ਨਾ ਨਿਵਣ ਵਾਲੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਸੱਚ ਮੁਚ ਕਟਣਾ ਤੇ ਕੁੰਨੇ ਹੇਠ ਬਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਲਾਹਨਤ ਪਾਈ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਕਿਥੈ ਤੈਡੇ ਮਾਪਿਆ, ਜਿਨੀ ਤੂ ਜਣਿਓਹਿ॥ ਤੈ ਪਾਸਹੁ ਓਇ ਲਦਿ ਗਏ, ਤੂੰ ਅਜੈ ਨ ਪਤੀਣੋਹਿ ॥੭੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜਣਿਓਹਿਂ, ਤੈਂ, ਪਾਸਹੁਂ, ਪਤੀਣੋਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਤੈਡੇ=ਤੇਰੇ। ਮਾਪਿਆ=ਮਾਪੇ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ। ਜਿਨੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ। ਤੂ ਜਣਿਓਹਿ=ਤੈਨੂੰ ਜਣਿਆ, ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਤੈ ਪਾਸਹੁ=ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ। ਓਇ=ਉਹ। ਲਦਿ ਗਏ=ਚਲੇ ਗਏ। ਨ ਪਤੀਣੋਹਿ=ਪਤੀਜਿਆ ਨਹੀਂ, ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਤੇਰੇ (ਆਪਣੇ) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕਿਥੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਸੀ?। ਓਹ (ਤੇਰੇ ਮਾਪੇ) ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ (ਕਦੋਂ ਦੇ) ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ (ਭਾਵ ਮਰ ਗਏ ਹਨ), ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਭੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ (ਕਿ ਤੂੰ ਭੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਚੋਂ ਚਲਾ ਜਾਣਾ ਹੈ)।੭੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਨਾਜ਼ਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਾਪੇ ਸੰਸਾਰ ਚੋਂ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਇਕਨਾ ਮਰਣੁ ਨ ਚਿਤਿ ਆਸ ਘਣੇਰਿਆ,

ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਨਿਤ, ਕਿਸੈ ਨ ਕੇਰਿਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੪੩

ਸੋ, ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਗਾਫਲ ਹੋ ਕੇ ਰਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਨਾ ਛੱਡ ਦੇਵੇ।

ਫਰੀਦਾ, ਮਨੁ ਮੈਦਾਨੁ ਕਰਿ ਟੋਏ ਟਿਬੇ ਲਾਹਿ ॥
ਅਗੈ ਮੂਲਿ ਨ ਆਵਸੀ, ਦੋਜਕ ਸੰਦੀ ਭਾਹਿ ॥੨੪॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਮੈਦਾਨੁ=ਪਧਰਾ। ਲਾਹਿ=ਲਾਹ ਕੇ, ਢਾਹ ਕੇ। ਅਗੈ=ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ। ਮੂਲਿ=ਉਕੀ ਹੀ। ਦੋਜਕ ਸੰਦੀ=ਨਰਕ ਦੀ। ਭਾਹਿ=ਅੱਗ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹੇ ਜੀਵ!) ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਢਾਹ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਧਰਾ ਕਰ। (ਫਿਰ) ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ (ਤੇਰੇ ਨੇੜੇ) ਉਕੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ।੨੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਟਿੱਬੇ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਉਚੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਟੋਏ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਡੂੰਘੀ, ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਭਾਵ ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲੀ ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਨੀਚਤਾਈ। ਮਨ ਵਿਚ ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਇਹ ਟੋਏ ਟਿਬੇ ਹੀ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਢਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ, ਨਰਕ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦਾ।

'ਟੋਏ ਟਿਬੇ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਨ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਵਾਧੂ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਜਬ ਲਗੁ ਜਾਨੈ ਮੁਝ ਤੇ ਕਛੁ ਹੋਇ ॥
ਤਬ ਇਸ ਕਉ ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥
ਜਬ ਇਹ ਜਾਨੈ ਮੈ ਕਿਛੁ ਕਰਤਾ ॥
ਤਬ ਲਗੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਮਹਿ ਫਿਰਤਾ ॥
ਜਬ ਧਾਰੈ ਕੋਊ ਬੈਰੀ ਮੀਤੁ ॥
ਤਬ ਲਗੁ ਨਿਹਚਲੁ ਨਾਹੀ ਚੀਤੁ ॥
ਜਬ ਲਗੁ ਮੋਹ ਮਗਨ ਸੰਗਿ ਮਾਇ ॥

ਜਿਥੇ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਹੋਣ ਉਥੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਡਿਗਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਖਾਲਕੁ ਖਲਕ ਮਹਿ, ਖਲਕ ਵਸੈ ਰਬ ਮਾਹਿ ॥ ਮੰਦਾ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ, ਜਾਂ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥੭੫॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮਹਿਂ, ਮਾਹਿਂ, ਨਾਹਿਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਖਾਲਕੁ=ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਖਲਕ ਮਹਿ=ਖਲਕਤ ਵਿਚ। ਮਾਹਿ=ਵਿਚ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਲਕਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸਾਰੀ) ਖਲਕਤ ਵਿਚ (ਵਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ) ਖਲਕਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ। ਮੰਦਾ ਕਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਆਖੀਏ ਜਦ ਕਿ ਉਸ (ਖਾਲਕ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਦੂਜਾ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।੭੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਭ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਬੀ ਜੋਤਿ ਵੇਖਣ ਨਾਲ, ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਚਾਣ ਨੀਵਾਣ ਦਾ ਭੇਦ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਖ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਾਂਗ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ, ਸਮ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਣਾ ਹੈ। ਸਮ ਅਵਸਥਾ ਸਾਈਂ ਦੀ ਸਮੀਪਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਿਰੁ ਕਪਣ ਤੇ ਕੁੰਨੇ ਹੇਠ ਜਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮ-ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ:-

ਕਵਨੁ ਨਰਕੁ, ਕਿਆ ਸੁਰਗੁ ਬਿਚਾਰਾ,
ਸੰਤਨ ਦੋਊ ਰਾਦੇ ॥

ਹਮ ਕਾਹੂ ਕੀ ਕਾਣਿ ਨ ਕਢਤੇ
ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੬੯

ਫਰੀਦਾ, ਜਿ ਦਿਹਿ ਨਾਲਾ ਕਪਿਆ, ਜੇ ਗਲੁ ਕਪਹਿ ਚੁਖ ॥ ਪਵਨਿ ਨ ਇਤੀ ਮਾਮਲੇ, ਸਹਾਂ ਨ ਇਤੀ ਦੁਖ ॥ ੭੬ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਦਿੰਹਿ, ਕਪਹਿੰ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿ ਦਿਹਿ=ਜਿਸ ਦਿਨ। ਨਾਲਾ=ਨਾੜੂ। ਕਪਿਆ= ਕਟਿਆ। ਜੇ ਗਲ ਕਪਹਿ ਚੁਖ=ਜੇ ਰਤਾ ਕੁ ਗਲਾ ਭੀ ਕਟ ਦੇਂਦੇ। ਇਤੀ=ਇਤਨੇ। ਮਾਮਲੇ=ਫਸਤੇ-ਝਗੜੇ। ਸਹਾਂ ਨ=ਮੈਂ ਸਹਾਰਦਾ ਨਾ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਸ ਦਿਨ (ਦਾਈ ਨੇ ਮੇਰਾ) ਨਾੜੂ ਕਟਿਆ ਸੀ ਜੇ ਰਤਾ ਕੁ ਮੇਰਾ ਗਲਾ ਵੀ ਕਟ ਦੇਂਦੀ (ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ) ਇਤਨੇ ਮਾਮਲੇ (ਦੁਨਿਆਵੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਵਖਤ) ਨਾ ਪੈਂਦੇ (ਅਤੇ) ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਇਤਨੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦਾ।੭੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਈ ਦਾਨੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨ ਅਖਰੀਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਲੋਕ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬੜੇ ਔਖੇ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਤਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਲਾਹ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ "ਹੋਹੁ ਸਭਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ" ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

ਨਾੜੂ ਦੀ ਥਾਂ ਗੱਲ ਕਟਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਤੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਮੁਰਸ਼ਦਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਔਖਿਆਈ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਐਵੇਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਦਸੀ ਜਾਣਾ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ।

ਚਬਣ ਚਲਣ ਰਤੰਨ, ਸੇ ਸੁਣੀਅਰ ਬਹਿ ਗਏ ॥
ਹੇੜੇ ਮੁਤੀ ਧਾਹ, ਸੇ ਜਾਨੀ ਚਲਿ ਗਏ ॥੭੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਚਬਣ=ਦੰਦ। ਚਲਣ=ਪੈਰ। ਰਤੰਨ=ਅੱਖਾਂ। ਸੁਣੀਅਰ=ਕੰਨ। ਸੇ=ਓਹ। ਬਹਿ ਗਏ=ਬੈਠ ਗਏ, ਭਾਵ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਗਏ। ਹੇੜੇ=ਸਰੀਰ ਨੇ। ਮੁਤੀ ਧਾਹ=ਢਾਹ ਮਾਰੀ। ਸੇ ਜਾਨੀ=ਓਹ ਮਿੱਤਰ।

ਅਰਥ: ਦੰਦ, ਪੈਰ, ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ (ਸਭ) ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਗਏ (ਜੋ ਅਤਿ ਪਿਆਰੇ ਸਨ) । ਸਰੀਰ ਨੇ ਢਾਹ ਮਾਰੀ ਕਿ ਓਹ (ਮੇਰੇ) ਪਿਆਰੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।੭੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਬੁਢੇਪਾ ਆਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਚਬਣ ਵਾਲੇ ਦੰਦ, ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਪੈਰ, ਰਤਨਾਂ ਵਰਗਾ ਉਜਾਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇਤਰ (ਅੱਖਾਂ), ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਕੰਨ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੁਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੇ ਢਾਹ ਮਾਰੀ, ਭਾਵ ਰੋ ਪਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ, ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੇ, ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ, ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿਆਂ।

ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਿਸੇ ਮਿਤਰ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਪਿਆਰੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਐਂਵੇ ਭਾਵਕ ਹੋ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ

ਕੋਈ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਈਏ ਪਰ ਤੱਤ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ, ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ ॥ ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ, ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ ॥੭੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬੁਰੇ ਦਾ=ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ। ਗੁਸਾ=ਕ੍ਰੋਧ। ਮਨਿ ਨ ਹਢਾਇ=ਮਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇ। ਦੇਹੀ=ਸਰੀਰ ਨੂੰ। ਨ ਲਗਈ= ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ!) ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਮਨੁੱਖ) ਦਾ (ਵੀ) ਭਲਾ ਕਰ (ਅਤੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇਰੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ (ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹਰੇਕ (ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਫਲ ਤੇਰੇ) ਪਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਵੇਗਾ।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਸ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਉਸ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਮਨ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਰਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਵੀ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਦੁਖ ਸਹੇੜ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਕਾਇਆ ਕਉ ਗਾਲੈ ॥
ਜਿਉ ਕੰਚਨ ਸੋਹਾਗਾ ਢਾਲੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩੨

ਜਦੋਂ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਆਵੇ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖਿਮਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁਖ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਮਨ-ਭਾਉਂਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ ਪੰਖ ਪਰਾਹੁਣੀ ਦੁਨੀ ਸੁਹਾਵਾ ਬਾਗੁ ॥ ਨਉਬਤਿ ਵਜੀ ਸੁਬਹ ਸਿਉ, ਚਲਣ ਕਾ ਕਰਿ ਸਾਜੁ ॥੭੯॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਪੰਖ=ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਡਾਰ, ਸਮੂਹ। ਦੁਨੀ= ਦੁਨੀਆ। ਸੁਹਾਵਾ=ਸੁਹਾਵਣਾ। ਨਉਬਤਿ=ਧੌਂਸਾ, ਨਗਾਰਾ, ਪਰਲੋਕ ਜਾਣ ਦੀ ਘੰਟੀ। ਸੁਬਹ ਸਿਉ=ਸਵੇਰ ਤੋਂ। ਸਾਜੁ=ਸਮਾਨ, ਤਿਆਰੀ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਦੁਨੀਆ ਸੁਹਾਵਣੇ ਬਾਗ (ਸਮਾਨ) ਹੈ (ਜੀਵ ਰੂਪੀ) ਪੰਛੀ (ਇਸ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ (ਸਮਾਨ) ਹਨ। ਸਵੇਰ ਤੋਂ (ਪਰਲੋਕ ਜਾਣ ਦੀ ਘੰਟੀ) ਵਜ ਗਈ ਹੈ, (ਹੁਣ) ਚਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ।੭੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਲੋਕੀ ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸਵੇਰੇ ਨੌਬਤ (ਭੇਲ) ਵਜਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਚਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਸੁਬਹ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬੁਢੇਪਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੌਤ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਚਲਣ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।

ਫਰੀਦਾ, ਰਾਤਿ ਕਥੂਰੀ ਵੰਡੀਐ, ਸੁਤਿਆ ਮਿਲੈ ਨ ਭਾਉ॥ ਜਿੰਨਾ ਨੈਣ ਨੀਦ੍ਰਾਵਲੇ, ਤਿੰਨਾ ਮਿਲਣੁ ਕੁਆਉ॥੮੦॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸੁਤਿਆਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ। ਵੰਡੀਐ=ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਤਿਆ=ਸੁਤੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ। ਭਾਉ=ਹਿੱਸਾ। ਜਿੰਨਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੇ। ਨੀਦ੍ਰਾਵਲੇ=ਨੀਂਦ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕੁਆਉ=ਕਿਥੋਂ?।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਸਤੂਰੀ ਵੰਡੀਦੀ ਹੈ (ਪਰ) ਸੁਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਦਾ) ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ

ਮਿਲਦਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਨੀਂਦਰ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਨਾਮ ਰੂਪ ਕਸਤੂਰੀ) ਦਾ (ਰੱਸ) ਕਿਥੋਂ ਮਿਲੇ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ)।੯੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਰਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਹੋਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਮਰਨ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਮਾਨੋ ਕਸਤੂਰੀ ਵੰਡੀਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਸਤੂਰੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ।

ਇਥੇ ਭਾਵ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗਣਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਰੱਸ ਕਿਥੇ? ਉਹ ਉਸ ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਫਰੀਦਾ, ਮੈ ਜਾਨਿਆ ਦੁਖੁ ਮੁਝ ਕੂ, ਦੁਖੁ ਸਬਾਇਐ ਜਗਿ ॥ ਊਚੇ ਚੜਿ ਕੈ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਘਰਿ ਘਰਿ ਏਹਾ ਅਗਿ ॥੯੧॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਮੁਝ ਕੂ=ਮੈਨੂੰ। ਸਬਾਇਐ ਜਗਿ=ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ। ਊਚੇ ਚੜਿ ਕੈ=ਭਾਵ ਉਚੀ ਸੁਰਤਿ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਂ ਜਾਣਿਆ ਸੀ ਕਿ (ਕੇਵਲ) ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਦੁਖ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ) ਦੁਖ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਵਿਆਪਕ) ਹੈ। (ਮੈਂ) ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ (ਮੈਨੂੰ) ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ (ਦੁਖ ਤੇ ਭੁਖ ਦੀ) ਅੱਗ (ਬਲਦੀ ਦਿਸੀ)।੯੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਬਾਲੀ ਰੋਵੈ ਨਾਹਿ ਭਤਾਰੁ ॥
ਨਾਨਕ, ਦੁਖੀਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੫੪

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ

ਦੁਖ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ, ਭਾਵ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦਾ ਦੁਖ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। 'ਦੁਨੀਆ ਗੁਝੀ ਭਾਹਿ' ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਵੀ ਇਥੇ ਠੀਕ ਢੁਕਦਾ ਹੈ।

ਦੁਖੀ ਜੀਵ ਜਦੋਂ ਵੀਚਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਸਗੋਂ 'ਦੁਖ ਸਬਾਇਐ ਜਗਿ' ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਸੁਖੀਏ ਕਉ ਪੇਖੈ ਸਭ ਸੁਖੀਆ,
ਰੋਗੀ ਕੈ ਭਾਣੈ, ਸਭ ਰੋਗੀ॥
ਕਰਣ ਕਰਾਵਨਹਾਰ ਸੁਆਮੀ,
ਆਪਨ ਹਾਥਿ ਸੰਜੋਗੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੧੦

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਭੂਮਿ ਰੰਗਾਵਲੀ, ਮੰਝਿ ਵਿਸੂਲਾ ਬਾਗ ॥ ਜੋ ਜਨ ਪੀਰਿ ਨਿਵਾਜਿਆ, ਤਿੰਨਾ ਅੰਚ ਨ ਲਾਗ ॥ ੮੨ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੂਮਿ=ਭੂਮੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ। ਰੰਗਾਵਲੀ=ਅਨੰਦ ਵਾਲੀ, ਸੁਹਾਵਣੀ। ਮੰਝਿ=ਵਿਚਕਾਰ। ਵਿਸੂਲਾ=ਜ਼ਹਰੀਲਾ। ਪੀਰ=ਗੁਰੂ ਦਾ। ਨਿਵਾਜਿਆ=ਵਡਿਆਈਆ ਹੋਇਆ। ਅੰਚ=ਅੱਗ ਦਾ ਸੇਕ, ਭਾਵ ਦੁਖ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਸਾਰੀ) ਧਰਤੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਹੈ (ਪਰ ਇਸ) ਵਿਚਕਾਰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਬਾਗ਼ (ਵੀ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ) ਹੈ। ਜਿਸ ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ) ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।੮੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਲੋਕ ਚੋਂ ਦੁਖ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਅਨੰਦ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕ

ਅਸਚਰਜ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵੀ ਵਸਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਵਿਸੂਲਾ (ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ) ਬਾਗ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਗੰਧ ਨਿਗੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ, ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਿਵਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸੇਕ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਸਰੀਰ ਸੁਹਾਵਣਾ ਬਾਗ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬੀਜ ਬੀਜੀਏ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਸਦਕਾ ਦੁਖ ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ:-

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਭਉ ਨ ਬਿਆਪੈ ॥
ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੬੨

ਸੋ, ਜਿਹੜੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦੀ ਅੱਗ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਉਮਰ ਸੁਹਾਵੜੀ, ਸੰਗਿ ਸੁਵੰਨੜੀ ਦੇਹ ॥ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਪਾਈਅਨਿ, ਜਿੰਨਾ ਪਿਆਰੇ ਨੇਹ ॥ ੮੩ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁਹਾਵੜੀ=ਸੋਹਣੀ, ਸੁਖਦਾਈ। ਸੁਵੰਨੜੀ=ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ, ਸੁੰਦਰ। ਦੇਹ=ਦੇਹੀ, ਸਰੀਰ। ਕੇਈ=ਕੋਈ ਭਾਵ ਵਿਰਲੇ। ਪਾਈਅਨਿ=ਲਭਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰ ਦੇਹੀ ਨਾਲ ਉਮਰ ਵੀ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ (ਬੀਤਦੀ) ਹੈ, (ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਵੇ, (ਸੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ) ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ (ਬੰਦੇ) ਹੀ ਲਭਦੇ ਹਨ।੮੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਰੀਰ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ, ਅਰੋਗ ਹੋਵੇ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ

ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਬੀਤਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਆਪਣੀ ਸੁਵੰਨੜੀ ਦੇਹ ਗਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਇਹਨਾਂ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:-

ਮੁਹਬਤਿ ਤਿਸੁ ਖੁਦਾਇ ਦੀ, ਰਤਾ ਰੰਗਿ ਚਲੂਲਿ ॥
ਨਾਨਕ, ਵਿਰਲੇ ਪਾਈਅਹਿ, ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੀਮ ਨ ਮੂਲਿ ॥
[ਪੰਨਾ ੯੬੬

ਕੰਧੀ ਵਹਣ ਨ ਢਾਹਿ, ਤਉ ਭੀ ਲੇਖਾ ਦੇਵਣਾ ॥
ਜਿਧਰਿ ਰਬ ਰਜਾਇ, ਵਹਣੁ ਤਿਦਾਊ ਗੰਉ ਕਰੇ ॥੮੪॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਕੰਧੀ=ਕਿਨਾਰਾ। ਵਹਣੁ=ਪ੍ਰਵਾਹ। ਲੇਖਾ= ਹਿਸਾਬ। ਰਬ ਰਜਾਇ=ਸਾਈਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ। ਤਿਦਾਊ=ਉਸ ਪਾਸੇ। ਗੰਉ=ਰਸਤਾ, ਰੁਖ਼।

ਅਰਥ: ਹੇ ਵਹਿਣ ! ਤੂੰ ਕਿਨਾਰੇ ਨੂੰ ਨਾਹ ਢਾਹ (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੈਨੂੰ ਵੀ (ਅੱਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ (ਫਿਰ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਜਿਧਰ ਰਬ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ, ਵਹਿਣ ਵੀ ਉਸ ਪਾਸੇ ਹੀ (ਆਪਣਾ) ਰੁਖ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।੮੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਨਦੀ ਦੇ ਵਹਿਣ ਨੇ ਢਾਹ ਲਾਈ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਏ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ। ਹੇ ਵਹਿਣ ! ਤੂੰ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਢਾਹ ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅਗੇ ਇਸਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਤਨਾਂ ਕਹਿਣ ਤੇ ਦਰਿਆ ਨੇ ਕੰਢਿਆ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣਾ ਬੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ

ਇਛਾ ਹੀ ਪਿੰਡ ਢਾਹੁਣ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਕਹੀ ਲੈ ਆਓ, ਉਦਮ ਕਰੋ, ਇਸ ਪਰਵਾਹ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਲ ਦਾ ਪਰਵਾਹ ਉਸ ਪਾਸੇ ਆਪਣਾ ਵੇਗ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ ਰਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿਖਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਫਰੀਦਾ, ਡੁਖਾ ਸੇਤੀ ਦਿਹੁ ਗਇਆ, ਸੂਲਾਂ ਸੇਤੀ ਰਾਤਿ ॥ ਖੜਾ ਪੁਕਾਰੇ ਪਾਤਣੀ, ਬੇੜਾ ਕਪਰ ਵਾਤਿ ॥੯੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਡੁਖਾ ਸੇਤੀ=ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ। ਦਿਹੁ=ਦਿਨ। ਸੂਲਾਂ ਸੇਤੀ=ਚੋਭਾਂ ਵਿਚ। ਪਾਤਣੀ=ਪਤਣ ਵਾਲਾ, ਮਲਾਹ। ਕਪਰ ਵਾਤਿ=ਭਾਵ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ। ਉਚਾਰਨ- ਡੁੱਖਾਂ, ਦਿਹੁਂ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ (ਬਤੀਤ ਹੋ) ਗਿਆ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ) ਚੋਭਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤ (ਬੀਤ ਗਈ ਜੀਵ ਰੂਪੀ) ਮਲਾਹ ਖੜੋਤਾ (ਹੋਇਆ) ਪੁਕਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇੜਾ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ (ਅਥਵਾ ਕਪਰਾਂ ਤੇ ਹਵਾ ਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿਚ) ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।੯੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਭਾ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਭਾਲਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਆਸ ਨਿਰਮੂਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਬਿਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਅਪੂਰਤੀ ਕਾਰਨ ਰਾਤ ਵੀ ਫਿਕਰਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ

ਹੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ। ਦਿਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਜਪ ਤਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੀ ਦੁਖ ਉਠਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮਲਾਹ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਤਿ ਪੁਰਸ਼ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਚੇਤੰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਰਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਓ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਤਮ ਸਰੀਰ ਮਿਲਿਆ, ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੋ, ਜਾਗੋ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਬੇੜਾ ਕਾਮਾਦਿ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਤੂਫਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਓ, ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁਬ ਜਾਵੇ।

ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ ਨਦੀ ਵਹੈ, ਕੰਧੀ ਕੇਰੈ ਹੇਤਿ ॥ ਬੇੜੇ ਨੋ ਕਪਰੁ ਕਿਆ ਕਰੇ, ਜੇ ਪਾਤਣ ਰਹੈ ਸੁਚੇਤਿ ॥੯੬॥

ਪਦੱ ਅਰਥ: ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ=ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ। ਕੰਧੀ ਕੇਰੈ ਹੇਤਿ= ਕਿਨਾਰੇ ਡੇਗਣ ਹਿਤ। ਕਿਆ ਕਰੇ=ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ ਹੈ?। ਪਾਤਣ=ਮਲਾਹ।

ਅਰਥ: (ਇਹ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ, ਪੁੱਤਰ ਪੋਤਰਿਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜੋ ਮੋਹ ਹੈ ਮਾਨੋ ਇਕ) ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਨਦੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, (ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਜੁਆਨੀ ਰੂਪੀ) ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹਣ ਹਿਤ (ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ)। (ਪਰ) ਬੇੜੇ ਨੂੰ (ਕਾਮਾਦਿ) ਕਪਰਾਂ ਦਾ ਵੇਗ ਕੀ ਵਿਗਾੜੇਗਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਮਲਾਹ ਸਾਵਧਾਨ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਿਰ ਉਤੇ ਖੜਾ ਹੈ)।੯੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਰੀਰ ਜੀਵ ਦਾ ਬੇੜਾ ਹੈ। ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਹੈ, ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਇਹ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਨ। ਜੇ ਪਾਤਣੀ (ਮਲਾਹ) ਸੁਚੇਤ (ਹੁਸ਼ਿਆਰ) ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਾਮਾਦਿ ਕਪਰ ਬੇੜੇ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਭਾ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ

ਨੇ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਜਗਿਆਸੂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂ ਅਚੇਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਾਹ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਈ ਭੀੜਾ ਭਾਵ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਗਲੀ ਸੁ ਸਜਣ ਵੀਹ, ਇਕੁ ਢੂੰਢੇਦੀ ਨ ਲਹਾਂ ॥ ਧੁਖਾਂ ਜਿਉ ਮਾਂਲੀਹ, ਕਾਰਣਿ ਤਿੰਨਾ ਮਾ ਪਿਰੀ ॥ ੮੭ ॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਗਲੀ=ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ। ਵੀਹ=ਬੀਸ, ੨੦। ਨ ਲਹਾਂ=(ਮੈਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ। ਧੁਖਾਂ=ਧੁੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਉ=ਵਾਂਗ। ਮਾਂਲੀਹ=ਗਿੱਲਾ-ਸੁੱਕਾ ਗੋਹਾ। ਕਾਰਣਿ= ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ। ਤਿਨਾ=ਉਨ੍ਹਾਂ। ਮਾ=ਮੈਂ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ (ਘਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਵੀਹ ਸਜਣ ਲਭ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ) ਇਕ ਸਜਣ (ਜੋ ਮੈਂ) ਢੂੰਢਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰੇ ਸਜਣਾਂ ਦੇ (ਨਾ ਮਿਲਣ ਦੇ) ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਗਿਲੇ ਗੋਹੇ ਵਾਂਙੂੰ ਧੁਖ ਰਹੀ ਹਾਂ ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਂ ।੮੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਖਉਤੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਗਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਪੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਲੇ, ਸਤ-ਸੰਤੋਖ, ਗਿਆਨ, ਆਦਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਕ ਸਜਣ ਦੀ ਢੂੰਢਾਊ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਿਧ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਲਭਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗਿਲੇ ਗੋਹੇ ਵਾਂਗ ਧੁਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਇਹੁ ਤਨੁ ਭਉਕਣਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਦੁਖੀਐ

ਕਉਣੁ ॥ ਕੰਨੀ ਬੁਜੇ ਦੇ ਰਹਾਂ, ਕਿਤੀ ਵਗੈ ਪਉਣੁ ॥੯੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭਉਕਣਾ=ਭੌਂਕਣ ਵਾਲਾ, ਭੌਂਕਾ। ਦੁਖੀਐ ਕਉਣੁ=ਕੌਣ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ। ਕੰਨੀ=ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ। ਬੁਜੇ ਦੇ ਰਹਾਂ=ਬੁਜੇ ਦੇ ਛੱਡਾਂ, ਭਾਵ ਕੰਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਆਂ। ਕਿਤੀ ਵਗੈ ਪਉਣੁ=ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਹਵਾ ਚਲਦੀ ਰਹੇ, ਭਾਵ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਛੱਡਾਂ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਇਹ ਸਰੀਰ (ਕੁਤੇ ਵਾਂਗੂੰ) ਭੌਂਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਇਸ ਦੀ ਭਊਂ ਭਊਂ ਸੁਣ ਕੇ) ਰੋਜ਼ ਕੌਣ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ?। (ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ) ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੁਜੇ ਦੇ ਛੱਡਾਂ ('ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣਾਈ ਹੀ ਨਾ ਦੇਣ ਭਾਵੇਂ') ਕਿਤਨੀ ਹਵਾ ਵਗਦੀ ਰਹੇ (ਭਾਵ ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ ਪੈਂਦਾ ਰਹੇ)।੯੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਰੀਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਦਾਰਥਕ ਲੋੜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਦੌੜਦਾ ਭਜਦਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੰਚਲ ਮਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਸੁਣੇ ਹੀ ਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਰੌਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਾਈ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਵਲ ਤਵੱਜੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਭੌਂਕਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਤਨੇ ਚੰਗੇ ਭੋਜਨ ਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਖਵਾਉਗੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਉਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਮਨ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣੇ ਹੀ ਨਾ। ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਝਖੜ ਜਾਂ ਹਨੇਰੀ ਝੁਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਹਿਤ ਬੋਲਾ ਬਣਨਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਰਬ ਖਜੂਰੀ ਪਕੀਆਂ, ਮਾਖਿਅ ਨਈ ਵਹੰਨਿ ॥ ਜੋ ਜੋ ਵੰਞੈ ਡੀਹੜਾ, ਸੋ ਉਮਰ ਹਥ

ਪਵੰਨਿ ॥੮੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰਬ ਖ਼ਜੂਰੀ=ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਖਜੂਰਾਂ। ਮਾਖਿਆ ਨਈ=ਮਾਖਿਓਂ (ਸ਼ਹਿਦ) ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ। ਵਹੰਨਿ=ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੰਞੈ ਡੀਹੜਾ=ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰਦਾ, ਬੀਤਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਨ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ) ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ) ਰਬ ਦੀਆਂ (ਉਸਤਤਿ ਰੂਪੀ) ਖਜੂਰਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, (ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ) ਮਾਖਿਓ ਦੀਆਂ (ਮਾਨੋ) ਨਦੀਆਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। (ਸੋ, ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਖਜੂਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਤਿ ਛਕਣ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ) ਜੋ ਜੋ ਦਿਨ ਬੀਤਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਮਰ ਨੂੰ ਹਥ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ)।੮੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਤਨ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਲਈ ਮਿਠੀਆਂ ਤੇ ਰਸਦਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹਲਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਲ ਵੇਖੋ, ਮੇਵੇ ਤੇ ਖਜੂਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਪਦਾਰਥ 'ਖਿਨ ਮਹਿ ਕੌੜੇ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਤੜੇ ਮਾਇਆ ਭੋਗ' ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ।

ਰਬੀ ਖਜੂਰਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਹਿਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮਿਠੇ ਹਨ। ਖਜੂਰਾਂ ਤੇ ਮਾਖਿਓ, ਬੇ ਸੁਆਦੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਤਾ ਦੇ ਬਚਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਇਹ ਇਹ ਅਲਭ ਭੋਜਨ ਜੀਵਨ ਲਈ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਮਰ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਮਿਠਾ ਨਾਮ ਛਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਕਰ ਲਿਆ:-

ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ॥

ਫਰੀਦਾ, ਤਨੁ ਸੁਕਾ ਪਿੰਜਰੁ ਥੀਆ, ਤਲੀਆਂ ਖੂੰਡਹਿ ਕਾਗ ॥ ਅਜੈ ਸੁ ਰਬੁ ਨ ਬਾਹੁੜਿਓ, ਦੇਖੁ ਬੰਦੇ ਕੇ ਭਾਗ ॥ ੯੦ ॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਪਿੰਜਰੁ=ਜਦੋਂ ਧੜ ਤੋਂ ਮਾਸ ਉਡ ਜਾਏ, ਸੁਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਿਛੇ ਸਰੀਰ ਹਡੀਆਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਪਿੰਜਰ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਥੀਆ=ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਖੂੰਡਹਿ=ਠੂੰਗੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਨ ਬਾਹੁੜਿਓ=ਨਹੀਂ ਅਪੜਿਆ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਭਾਗ=ਕਿਸਮਤ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ) ਸਰੀਰ ਸੁਕ ਕੇ ਪਿੰਜਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਮੁਠ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ), ਫਿਰ ਵੀ (ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ) ਕਾਂ ਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਠੂੰਗੇ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਤੀਕ ਵੀ ਓਹ ਰਬ ਬਹੁੜਿਆ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਬੰਦੇ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਹੇ ਭਾਈ !) ਵੇਖੋ, ਇਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਿਸਮਤ (ਕਿਤਨੀ ਮਾੜੀ ਹੈ)।੯੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਐਨੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕ਼ਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਵੈ-ਜੀਵਨ ਵਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਰਹੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਕਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛਡ ਰਹੇ, ਤੰਗ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਲੋਚਨ ਸੂਮਹਿ ਬੁਧਿ ਬਲ ਨਾਠੀ,
ਤਾ ਕਾਮੁ ਪਾਵਸਿ ਮਾਧਾਣੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩

ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿਤਾ ਪਰ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਗਲ ਹੈ. ਅਜੇ ਤਕ ਰਬ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਜਗਿਆਸੂ ਇਸ ਸਲੋਕ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਾਲਾ ਪਖ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਰਖੇ, ਪ੍ਰੇਮਾ-

ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਦਮ ਜਾਰੀ ਰਖੇ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ, ਕੇਸੋ ਕੇਸੋ ਕੂਕੀਐ, ਨਾ ਸੋਈਐ ਅਸਾਰ॥
ਰਾਤਿ ਦਿਵਸ ਕੇ ਕੂਕਨੇ, ਕਬਹੂ ਕੇ ਸੁਨੈ ਪੁਕਾਰ॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੭੬

ਕਾਗਾ ਕਰੰਗੁ ਢਢੋਲਿਆ, ਸਗਲਾ ਖਾਇਆ ਮਾਸੁ॥ ਏ ਦੁਇ ਨੈਨਾ ਮਤਿ ਛੁਹਉ, ਪਿਰ ਦੇਖਨ ਕੀ ਆਸ ॥੯੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਗਾ=ਹੇ ਕਾਂ !। ਕਰੰਗੁ ਢੰਢੋਲਿਆ=ਪਿੰਡਾ ਚੂੰਡ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਤਿ ਛੁਹਉ=ਨਾ ਛੋਹੋ, ਨਾ ਛੇੜੋ। ਪਿਰ=ਪਤੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਕਾਂ ! (ਤੂੰ ਮੇਰਾ) ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਪਿੰਜਰ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਚੂੰਡ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਸ ਵੀ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਪਰ ਮੇਰੇ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਚੁੰਜ) ਨ ਛੁਹਾ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਛੇੜ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ) ਪਿਆਰਾ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਵੇਖਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ।੯੧।

ਕਾਗਾ ਚੂੰਡਿ ਨ ਪਿੰਜਰਾ, ਬਸੈ ਤ ਉਡਰਿ ਜਾਹਿ ॥ ਜਿਤੁ ਪਿੰਜਰੈ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਵਸੈ, ਮਾਸੁ ਨ ਤਿਦੂ ਖਾਹਿ ॥੯੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਗਾ=ਹੇ ਕਾਂ !। ਚੂੰਡਿ ਨ ਪਿੰਜਰਾ=(ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੇ) ਪਿੰਜਰੇ ਨੂੰ ਠੂੰਗਾ ਨਾ ਮਾਰ। ਉਡਰਿ ਜਾਹਿ=ਉਡ ਜਾਹ। ਜਿਤੁ ਪਿੰਜਰੈ=ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਤਿਦੂ=ਉਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਕਾਂ ! ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਨਾ ਠੂੰਗ, (ਜੇਕਰ) ਬੈਠਾ ਹੈਂ (ਤਾਂ ਵੀ ਹੁਣ) ਉਡ ਜਾਹ। ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਮਾਲਕ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਮਾਸ ਨ ਖਾ।੯੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਸਲੋਕ ਇਕੋ ਵਿਥਿਆ ਤੇ ਇਕੋ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ

ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੀਵ ਰੂਪ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿਤ ਕਠਨ ਤੋਂ ਕਠਨ ਤਪੱਸਿਆ ਅਤੇ ਇਥੋ ਤਕ ਕਿ ਆਪਣਾ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਦਾਅ ਉਤੇ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ। ਤਰਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਦ ਬੰਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਈ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ 'ਕਾਂ' ਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਲੰਕਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਹੈ। 'ਕਾਗ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪੀ ਕਾਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਣਾ ਰੂਪੀ ਮਾਸ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪੀ ਨੇਤਰ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਣ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਵਾਲੀ ਬਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

੧. ਪੁੰਡਰ ਕੇਸ ਕੁਸਮ ਤੇ ਧਉਲੇ, ਸਪਤ ਪਾਤਾਲ ਕੀ ਬਾਣੀ ॥
ਲੋਚਨ ਸ੍ਰਮਹਿ ਬੁਧਿ ਬਲ ਨਾਠੀ,
ਤਾ ਕਾਮੁ ਪਵਸਿ ਮਾਧਾਣੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩

੨. ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਕਾਇਆ ਕਉ ਗਾਲੈ ॥
ਜਿਉ ਕੰਚਨ ਸੋਹਾਗਾ ਢਾਲੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩੨

ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਰਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਓਹ ਸਰੀਰਕ ਰਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜਤਨ ਜਾਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਗਿਆਨ-ਸਿਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੂੰਡਣ ਵਾਲੇ ਕਾਵਾਂ ਦਾ ਰੌਲਾ ਰੱਪਾ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਲੋੜ ਆਪਾ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਜਬ ਲਗ ਜੋਤਿ ਕਾਇਆ ਮਹਿ ਬਰਤੈ, ਆਪਾ ਪਸੂ ਨ ਬੂਝੈ ॥
ਲਾਲਚ ਕਰੈ ਜੀਵਨ ਪਦ ਕਾਰਨ, ਲੋਚਨ ਕਛੂ ਨ ਸੂਝੈ॥
[ਪੰਨਾ ੬੯੨

ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ 'ਪਿਰ ਦੇਖਨ ਕੀ ਆਸ' ਨਾਲੋਂ ਬਲਵਾਨ

ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੀਵ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਗੋਰ ਨਿਮਾਣੀ ਸਡੁ ਕਰੇ, ਨਿਘਰਿਆ ਘਰਿ ਆਉ ॥ ਸਰਪਰ ਮੈਥੈ ਆਵਣਾ, ਮਰਣਹੁ ਨਾ ਡਰਿਆਹੁ ॥੯੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਗੋਰ=ਕਬਰ। ਨਿਮਾਣੀ=ਵਿਚਾਰੀ। ਸਡੁ ਕਰੇ=ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਿਘਰਿਆ=ਹੇ ਬੇਘਰਿਆ !। ਘਰਿ=(ਆਪਣੇ) ਘਰ ਵਿਚ। ਸਰਪਰ=ਹਰ ਹਾਲਤ। ਮੈਥੈ=ਮੇਰੇ ਪਾਸ। ਨਾ ਡਰਿਆਹੁ=ਨਾ ਡਰ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕਬਰ ਵਿਚਾਰੀ (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਬੇਘਰੇ (ਜੀਵ ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ) ਘਰ ਵਿਚ ਆ, ਹਰ ਹਾਲਤ (ਤੂੰ) ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੀ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ) ਮੌਤ ਤੋਂ ਨਾ ਡਰ।੯੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਤੈਨੂੰ ਸਦ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਆਖ ਰਹੀ ਹੈ ਓਇ ਬੇ-ਘਰਿਆ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਜਿਥੇ ਤੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

ਮਨ ਨੂੰ ਬੰਦਗੀ ਵਲ ਲਾਉਣ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਜੁਗਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਨਾ, 'ਮੌਤ ਦੀ ਸਦ ਸੁਣਾਉਣੀ' ਸੰਸਾਰਕ ਸੰਸਿਆਂ ਚੋਂ ਕਢਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਉਦੋਂ ਤਕ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਮੌਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸਲੀ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਫਿਰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇਗੀ:-

ਨਹ ਕੋ ਮੂਆ, ਨ ਮਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥
ਨਹ ਬਿਨਸੈ, ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਗੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੮੫

ਏਨੀ ਲੋਇਣੀ ਦੇਖਦਿਆ, ਕੇਤੀ ਚਲਿ ਗਈ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਲੋਕਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ, ਮੈ ਆਪਣੀ ਪਈ॥੯੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਦੇਖਦਿਆਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਏਨੀ ਲੋਇਣੀ=ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ। ਕੇਤੀ= ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਲੋਕਾਈ। ਚਲਿ ਗਈ=ਟੁਰ ਗਈ।

ਅਰਥ: ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਕਿਤਨੀ (ਲੋਕਾਈ) ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਰ ਗਈ ਹੈ)। ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! (ਸਭ) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ (ਭਾਵ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਵਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਪਈ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ) ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ (ਚਿੰਤਾ) ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਦੋਂ ਮਿਲੇਗਾ)।੯੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੀਵ ਮਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਕਲ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਹਸਦਾ ਖੇਡਦਾ ਸੀ, ਓਹ ਅਜ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਮਰਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਲਗਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਫ਼ਿਕਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜਿਤਨਾ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਜਾਵੇ। ਪਿਛੇ ਵਿਹਾਰ ਕਿਵੇਂ ਚਲੇਗਾ? ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪਾਲੇਗਾ? ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਲਪਣਾ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਪਰਲੋਕ ਲਈ ਸੱਚਾ ਧਨ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਕਮਾਇਆ ਹੈ? ਅਗੇ ਕਿਹੜਾ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਵੇਦਨਾ (ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ)। ਇਹ ਸੱਚਾ ਬਚਨ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕਦੋਂ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਸ ਲਈ

'ਲੋਕਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਮੈ ਆਪਣੀ ਪਈ' ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਆਪੁ ਸਵਾਰਹਿ ਮੈ ਮਿਲਹਿ, ਮੈ ਮਿਲਿਆ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਹਿ, ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ ॥੯੫॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਸਵਾਰਹਿਂ, ਮਿਲਹਿਂ, ਮਿਲਿਆਂ, ਰਹਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਆਪੁ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਮੈ ਮਿਲਹਿ=ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਪਵੇਗਾ। ਹੋਇ ਰਹਹਿ=ਬਣਿਆ ਰਹੇਂਗਾ।

ਅਰਥ: (ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਖਦਾ ਹੈ) ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਵਾਰ (ਸੁਧਾਰ) ਲਵੇਂ (ਤਦ ਤੂੰ) ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਪਵੇਂਗਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਿਲਿਆਂ ਤੈਨੂੰ (ਆਤਮਿਕ) ਸੁਖ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਂਗਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਤੇਰਾ (ਆਗਿਆਕਾਰੀ) ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।੯੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਪਾਵਨ ਵਾਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਜ਼ਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਬਚਨ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਓਹੀ ਜੀਵ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਵਾਰੇਗਾ, ਸੁਧਾਰੇਗਾ।

ਆਪਾ ਸਵਾਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਅਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰੇ। ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਏ, ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗੇ। ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਪਾ ਉਦੋਂ ਸਵਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੰਕਾਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਕਰਤਾਰ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਆਪੁ ਗਇਆ ਤਾਂ ਆਪਹਿ ਭਏ' (ਪੰਨਾ ੨੦੨) ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਵਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ

ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਵਾਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਤਮ-ਚਾਨਣ ਦਾ ਹੈ:-

ਜਿਨੀ ਆਤਮੁ ਚੀਨਿਆ, ਪਰਮਾਤਮੁ ਸੋਈ ॥
ਏਕੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਹੈ, ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੋਈ॥੬॥ [ਪੰਨਾ ੪੨੧

ਕੰਧੀ ਉਤੈ ਰੁਖੜਾ, ਕਿਚਰਕੁ ਬੰਨੈ ਧੀਰ॥ ਫਰੀਦਾ, ਕਚੈ ਭਾਂਡੈ ਰਖੀਐ, ਕਿਚਰੁ ਤਾਂਈ ਨੀਰੁ॥੯੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੰਧੀ ਉਤੈ=(ਦਰਿਆ ਦੇ) ਕੰਢੇ ਉਤੇ। ਰੁਖੜਾ=ਨਿਕਾ ਜਿਹਾ ਰੁਖ। ਕਿਚਰੁਕ=ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ। ਬੰਨੈ ਧੀਰ= ਧੀਰਜ ਰਖੇਗਾ। ਕਚੈ ਭਾਂਡੈ=ਕਚੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ। ਕਿਚਰੁ ਤਾਂਈ= ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਚਿਰ ਤਕ। ਨੀਰੁ=ਪਾਣੀ।

ਅਰਥ: (ਦਰਿਆ ਦੇ) ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਰੁਖ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ (ਜੀਵਣ ਲਈ) ਧੀਰਜ ਕਰੇਗਾ? ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਕਚੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਤਕ ਪਾਣੀ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ? (ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ)।੯੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੌਤ ਵਲੋਂ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨਦੀ ਜਦੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਢੇ ਢਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਲਗਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬੂਟਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਚੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਪਾਣੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਵਾਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?, ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਕਹਾ ਬਿਸਾਸਾ ਇਸ ਭਾਂਡੇ ਕਾ,
ਇਤਨ ਕੁ ਲਾਗੈ ਠਨਕਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੫੩

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਕਾਚੈ ਕਰਵੈ ਰਹੀ ਨ ਪਾਨੀ॥
ਹੰਸੁ ਚਲਿਆ ਕਾਇਆ ਕੁਮਲਾਨੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੯੨

ਫਰੀਦਾ, ਮਹਲ ਨਿਸਖਣ ਰਹਿ ਗਏ, ਵਾਸਾ ਆਇਆ ਤਲਿ ॥ ਗੋਰਾਂ ਸੇ ਨਿਮਾਣੀਆਂ, ਬਹਸਨਿ ਰੂਹਾਂ ਮਲਿ ॥ ਆਖੀਂ ਸੇਖਾਂ ਬੰਦਗੀ, ਚਲਣੁ ਅਜੁ ਕਿ ਕਲਿ ॥ ੯੭ ॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਨਿਸਖਣ=ਸਖਣੇ, ਖਾਲੀ। ਤਲਿ=ਧਰਤੀ ਵਿਚ। ਗੋਰਾਂ=ਕਬਰਾ। ਨਿਮਾਣੀਆਂ=ਵਿਚਾਰੀਆਂ। ਬਹਸਨਿ= ਬੈਠਣਗੀਆਂ। ਮਲਿ=ਮਲ ਕੇ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਰ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਹਲ ਸਖਣੇ (ਖ਼ਾਲੀ) ਰਹਿ ਗਏ (ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਵਾਸਾ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਓਹ ਕਬਰਾਂ ਜੋ ਨਿਮਾਣੀਆਂ (ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ) ਰੂਹਾਂ ਮਲ ਕੇ ਬੈਠਣਗੀਆਂ। (ਇਸ ਲਈ) ਸ਼ੇਖਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਗੀ ਆਖੀ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮਹਿਲ ਚੋਂ) ਅਜ ਜਾਂ ਭਲਕੇ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ।੯੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਰੀਰ ਛਡਣ ਮਗਰੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋਤ ਜਬ ਨਿਆਰੇ, ਟੇਰਤ ਪ੍ਰੇਤਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥
ਆਧ ਘਰੀ ਕੋਊ ਨਹਿ ਰਾਖੈ, ਘਰ ਤੇ ਦੇਤ ਨਿਕਾਰਿ ॥

[ਪੰਨਾ ੫੩੬

ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਦਾ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਰੂਹਾਂ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਕਬਰਾਂ ਮਲ ਕੇ ਬੈਠੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਹੋਰ ਧਰਮ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਓਹ ਆਵਾਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜ ਜਾਂ ਕਲ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਬੰਦਗੀ ਬੁਲਾਅ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਬਰਾਂ

ਵਿਚ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁਖ ਹੀ ਭੋਗਦਾ ਰਹੇਂਗਾ:-

ਬੰਦੇ ਬੰਦਗੀ ਇਕਤੀਆਰ ॥
ਸਾਹਿਬੁ ਰੋਸੁ ਧਰਉ ਕਿ ਪਿਆਰੁ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੮

ਫਰੀਦਾ, ਮਉਤੈ ਦਾ ਬੰਨਾ ਏਵੈ ਦਿਸੈ, ਜਿਉ ਦਰੀਆਵੈ ਢਾਹਾ ॥ ਅਗੈ ਦੋਜਕੁ ਤਪਿਆ ਸੁਣੀਐ, ਹੂਲ ਪਵੈ ਕਾਹਾਹਾ॥ ਇਕਨਾ ਨੋ ਸਭ ਸੋਝੀ ਆਈ, ਇਕਿ ਫਿਰਦੇ ਵੇਪਰਵਾਹਾ ॥ ਅਮਲ ਜਿ ਕੀਤਿਆ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ, ਸੇ ਦਰਗਹ ਓਗਾਹਾ ॥ ੯੮ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬੰਨਾ=ਕਿਨਾਰਾ, ਕੰਢਾ। ਏਵੈ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ। ਦੋਜਕੁ=ਨਰਕ। ਹੂਲ=ਰੌਲਾ। ਕਾਹਾਹਾ=ਹਾਹਾਕਾਰ। ਇਕਨਾ ਨੋ= ਕਈਆਂ ਨੂੰ। ਇਕਿ=ਕਈ। ਵੇਪਰਵਾਹਾ=ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ। ਓਗਾਹਾ=ਗਵਾਹ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੌਤ ਦਾ ਕੰਢਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਨਾਸ਼ਵੰਤ) ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ (ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤੇਜ ਵੇਗ ਨਾਲ) ਢਹਿ ਰਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗੇ (ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਨਰਕ ਤਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ (ਉਥੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ) ਰੌਲਾ ਤੇ ਹਾਹਾਕਾਰ (ਮਚੀ ਪਈ) ਹੈ। ਕਈ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤੇ) ਕਈ ਬੇਫ਼ਿਕਰ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਅਮਲ (ਕਰਮ ਇਸ) ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਓਹ ਰਬੀ-ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਗਵਾਹ ਬਣਨਗੇ ।੯੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਡਿਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਮੌਤ ਰੂਪੀ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪਾਪੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਤੇ

ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਅਭਾਗੇ ਜੀਵ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਯਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੱਤ ਵੀਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਬੀ-ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਹੀ ਗਵਾਹ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਹੋਰ ਦੋਸਤ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਪ ਤਪ ਦੇ ਬੇੜੇ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ਜਪ ਤਪ ਕਾ ਬੰਧੁ ਬੇੜੁਲਾ, ਜਿਤੁ ਲੰਘਹਿ ਵਹੇਲਾ ॥
ਨਾ ਸਰਵਰੁ ਨਾ ਊਛਲੈ, ਐਸਾ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੨੯

ਫਰੀਦਾ, ਦਰੀਆਵੈ ਕੰਨੈ ਬਗੁਲਾ, ਬੈਠਾ ਕੇਲ ਕਰੇ॥ ਕੇਲ ਕਰੇਦੇ ਹੰਝ ਨੋ, ਅਚਿੰਤੇ ਬਾਜ ਪਏ ॥ ਬਾਜ ਪਏ ਤਿਸੁ ਰਬ ਦੇ, ਕੇਲਾਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ॥ ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਨ ਚੇਤੇ ਸਨਿ, ਸੋ ਗਾਲੀ ਰਬ ਕੀਆਂ ॥੯੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੰਨੈ=ਕੰਢੇ ਉਤੇ। ਕੇਲ=ਖੇਡਾਂ। ਹੰਝ=(ਜੀਵ) ਹੰਸ। ਅਚਿੰਤੇ=ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ। ਬਾਜ=(ਮੌਤ ਰੂਪ) ਬਾਜ਼। ਸੋ ਗਾਲੀ=ਉਹ ਗੱਲਾਂ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਬਗਲਾ ਖੇਡਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੇਡਾਂ ਕਰਦੇ ਬਗਲੇ ਨੂੰ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਬਾਜ਼ ਆ ਪਏ। ਉਸ ਰਬ ਦੇ (ਭੇਜੇ ਹੋਏ) ਬਾਜ਼ (ਜਦੋਂ) ਆ ਪਏ (ਤਾਂ ਬਗਲੇ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ) ਖੇਡਾਂ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ। ਜੋ (ਗਲਾਂ) ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚਿਤ ਚੇਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹ (ਗੱਲਾਂ) ਰਬ ਨੇ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ।੯੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਬਗਲਾ ਪੰਛੀ ਡੱਡਾਂ ਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਹੰਸ ਵਰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਬਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਚਿੰਤੇ ਹੀ (ਮੌਤ ਰੂਪੀ) ਬਾਜ਼ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ

(ਮਛੀਆਂ ਤੇ ਡਡਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ) ਖੇਡਾਂ ਭੁਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਨੁਖੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਐਕਸੀਡੈਂਟਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਮੌਤ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਵਿਚਰੇ ਸਗੋਂ ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ:-

ਤਿਸੁ ਤੂ ਸੇਵਿ ਜਿਨਿ ਤੂ ਕੀਆ॥
ਤਿਸੁ ਅਰਾਧਿ, ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਆ॥
ਤਿਸ ਕਾ ਚਾਕਰੁ ਹੋਹਿ, ਫਿਰਿ ਡਾਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥
ਤਿਸ ਕੀ ਕਰਿ ਪੋਤਦਾਰੀ, ਫਿਰਿ ਦੂਖੁ ਨ ਲਾਗੈ॥੧॥

[ਪੰਨਾ ੧੧੯੨

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਅਗ਼ੈਬੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੀਵ ਦੇ ਚਿਤ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਮਾਰ ਲੈਣਾ ਹੈ? ਕੰਸ ਨੂੰ ਕੀ ਪੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ? ਸੋ, ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਦੇ ਅਜਬ ਕੰਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਦਮ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ।

ਸਾਢੇ ਤ੍ਰੈ ਮਣ ਦੇਹੁਰੀ, ਚਲੈ ਪਾਣੀ ਅੰਨਿ ॥
ਆਇਓ ਬੰਦਾ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ, ਵਤਿ ਆਸੂਣੀ ਬੰਨਿ ॥
ਮਲਕਲ ਮਉਤ ਜਾਂ ਆਵਸੀ, ਸਭ ਦਰਵਾਜੇ ਭੰਨਿ ॥
ਤਿਨਾ ਪਿਆਰਿਆ ਭਾਈਆਂ, ਅਗੈ ਦਿਤਾ ਬੰਨਿ ॥
ਵੇਖਹੁ ਬੰਦਾ ਚਲਿਆ, ਚਹੁ ਜਣਿਆ ਦੇ ਕੰਨ੍ਹਿ ॥
ਫਰੀਦਾ, ਅਮਲ ਜਿ ਕੀਤੇ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ, ਦਰਗਹ ਆਏ ਕੰਮਿ ॥ ੧੦੦ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਚਹੁੰ, ਜਣਿਆਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੇਹੁਰੀ=ਦੇਹ, ਸਰੀਰ। ਚਲੈ=ਚਲਦੀ ਹੈ, ਜੀਊਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਅੰਨਿ=ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੰਨ ਨਾਲ। ਵਤਿ=ਮੁੜ ਕੇ। ਆਸੂਣੀ=ਆਸਾਂ। ਬੰਨਿ=ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ। ਮਲਕਲ ਮਉਤ=ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ। ਭੰਨਿ=ਤੋੜ ਕੇ। ਚਹੁ ਜਣਿਆ ਦੇ ਕੰਨਿ=ਚਾਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ।

ਅਰਥ: (ਮਨੁੱਖ ਦੀ) ਸਾਢੇ ਤ੍ਰੈ ਮਣ ਦੀ (ਪਾਲੀ ਪੋਸੀ ਹੋਈ) ਦੇਹੀ ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੰਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਸਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। (ਪਰ) ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜੇ ਭੰਨ ਕੇ ਆਇਆ (ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ) ਰਖ ਦਿਤਾ। ਵੇਖੋ ਬੰਦਾ ਚਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਚਲ ਪਿਆ ਹੈ। ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੇ) ਜੋ (ਚੰਗੇ) ਕੰਮ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਨ (ਉਹ ਰਬੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ (ਇਸ ਦੇ) ਕੰਮ ਆਏ (ਭਾਵ ਸਹਾਇਕ ਬਣੇ)।੧੦੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲਗਪਗ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਮਣ (ਕੱਚੇ) ਦੀ ਦੇਹ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁਖ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੌਤ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਮਾਲ ਧਨ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਇਕਠੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਸਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:-

ਆਸਾ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮਿਆ, ਆਸਾ ਰਸ ਕਸ ਖਾਇ ॥
ਆਸਾ ਬੰਧਿ ਚਲਾਈਐ, ਮੁਹੇ ਮੁਹਿ ਚੋਟਾ ਖਾਇ ॥
ਅਵਗਣਿ ਬਧਾ ਮਾਰੀਐ, ਛੂਟੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੬੧

ਆਸਾ-ਬੱਧੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਧੰਧੇ ਪਿਟਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਬੰਦਾ ਬਣੇ, ਮੋਹ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਆਸਾਂ ਛਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸੁਟ ਦੇਵੇ, ਭਾਵ ਢਹਿ ਪਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਦ-ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ:-

ਹੰਸੁ ਹੇਤੁ ਆਸਾ ਅਸਮਾਨੁ ॥
ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਭੂਖ ਬਹੁਤੁ ਨੈ ਸਾਨੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੫੧

ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਨ ਸਮਝਣਾ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੰਕਾਰ ਹੈ। ਨਿਰਦੈਤਾ, ਮੋਹ ਆਸਾ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਜਿਥੇ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਭੁੱਖ ਨਦੀ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਸਮਾਨ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ:-

ਭੂਲਿਓ, ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਉਰਝਾਇਓ ॥
ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਕੀਓ ਲਾਲਚ ਲਗਿ,
ਤਿਹ ਤਿਹ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਓ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਸਮਝ ਨ ਪਰੀ ਬਿਖੈ ਰਸਿ ਰਚਿਓ,
ਜਸੁ ਹਰਿ ਕੋ ਬਿਸਰਾਇਓ ॥
ਸੰਗਿ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਜਾਨਿਓ ਨਾਹਿਨ,
ਬਨੁ ਖੋਜਨ ਕਉ ਧਾਇਓ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੦੨

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਵਤਿ ਆਸੂਣੀ ਬੰਨਿ' ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੋਕੀਆਂ ਆਸਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਤੇ ਲਾਭ ਹਿਤ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕਰੇ।

ਫਰੀਦਾ, ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ ਪੰਖੀਆ, ਜੰਗਲਿ ਜਿੰਨਾ ਵਾਸੁ ॥ ਕਕਰ ਚੁਗਨਿ ਥਲਿ ਵਸਨਿ, ਰਬ ਨ ਛੋਡਨਿ ਪਾਸੁ ॥ ੧੦੧ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਹਉਂ, ਪੰਖੀਆਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਪੰਖੀਆ=ਪੰਛੀਆਂ। ਵਾਸੁ=ਵਾਸਾ। ਕਕਰੁ= ਕੰਕਰ, ਰੋੜੇ। ਚੁਗਨਿ=ਚੁਗਦੇ ਹਨ। ਥਲਿ ਵਸਨਿ=ਰੇਤਲੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਪਾਸੁ=ਪਾਸਾ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੈ। (ਉਹ ਪੰਛੀ) ਰੋੜ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰਬ ਦਾ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ।੧੦੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਬੀ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੰਛੀਆਂ ਤੁਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਛਡ ਕੇ, ਜਪ ਤਪ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲੇ ਪਦਾਰਥ ਛਡ ਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਫਲ ਭੋਜਨ ਛਕਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਬਿਖੜੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਾਸਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ।

ਜੇ 'ਜੰਗਲਿ ਜਿੰਨਾ ਵਾਸੁ' ਵਾਲਾ ਪਖ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ,
ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੬੫

ਉਹ ਰਬੀ ਬੰਦੇ ਧੰਨਤਾਯੋਗ ਹਨ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਨ ਸਮਝ ਕੇ, ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਰਬ ਵਲ ਤਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਫਰੀਦਾ, ਰੁਤਿ ਫਿਰੀ ਵਣੁ ਕੰਬਿਆ, ਪਤ ਝੜੇ ਝੜਿ ਪਾਹਿ ॥ ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਢੂੰਢੀਆਂ, ਰਹਣੁ ਕਿਥਾਊ ਨਾਹਿ ॥ ੧੦੨ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਫਿਰੀ=ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਵਣੁ=ਬਨ, ਭਾਵ ਜੰਗਲ, ਰੁਖ। ਝੜੇ ਝੜਿ ਪਾਹਿ=ਝੜ ਝੜ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੰਡਾ= ਪਾਸੇ, ਨੁਕਰਾਂ। ਰਹਣੁ=ਟਿਕਾਣਾ। ਕਿਥਾਊ ਨਾਹਿ=ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਰੁਤ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਜੰਗਲ (ਭਾਵ ਰੁਖ) ਕੰਬਿਆ (ਉਸ ਦੇ) ਪਤੇ ਝੜ ਝੜ ਕੇ (ਡਿਗ) ਪੈਂਦੇ ਹਨ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਨੁਕਰਾਂ ਢੂੰਢ ਕੇ ਵੇਖ ਲਈਆਂ ਹਨ (ਪਰ ਇਥੇ ਪੱਕਾ) ਟਿਕਾਣਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।੧੦੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਦੀ ਅਨੁਸਥਿਰਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰੁਤ ਬਦਲਦੀ ਹੈ। ਦਰਖਤ ਕੰਬਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਤੇ ਡਿਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਜਦ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਰੁਤ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:–

ਨੇਤ੍ਰੀ ਧੁੰਧਿ ਕਰਨ ਭਏ ਬਹਰੇ,
ਮਨਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਨ ਜਾਨੀ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੨੬

ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੈਦ ਹਕੀਮ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾ ਖੋਜ ਕੇ ਵੇਖ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ, ਮੌਤ ਤੋਂ ਦੇਹੀ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦੀ।

ਫਰੀਦਾ, ਪਾੜਿ ਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ, ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਉ ॥ ਜਿਨੀ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਮਿਲੈ, ਸੇਈ ਵੇਸ ਕਰੇਉ॥੧੦੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਰੀਂ, ਪਹਿਰੇਉਂ, ਵੇਸੀਂ, ਕਰੇਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਾੜਿ=ਫਾੜ ਕੇ। ਪਟੋਲਾ=ਸਿਰ ਉਤੇ ਲੈਣ ਵਾਲਾ

ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜਾ, ਦੁਪੱਟਾ। ਧਜ=ਲੀਰਾਂ। ਕੰਬਲੜੀ=ਕੰਬਲੀ। ਜਿਨੀ ਵੇਸੀ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੇਸਾਂ ਨਾਲ। ਸਹੁ=ਖਸਮ। ਕਰੇਉ=ਮੈਂ ਕਰਾਂ।

ਅਰਥ: ਫਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕਪੜਾ ਪਾੜ ਕੇ ਮੈਂ ਲੀਰਾਂ ਕਰ ਦਿਆਂ, (ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ) ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਕੰਬਲੀ ਪਹਿਨ ਲਵਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੇਸਾਂ ਨਾਲ (ਮੇਰਾ) ਖਸਮ ਮਿਲ ਪਵੇ ਮੈਂ ਉਹੀ ਵੇਸ ਕਰ ਲਵਾਂ।੧੦੩।

ਮ: ੩ ॥ ਕਾਇ ਪਟੋਲਾ ਪਾੜਤੀ, ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ, ਘਰ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਸਹੁ ਮਿਲੈ, ਜੇ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਕਰੇਇ ॥ ੧੦੪ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਇ=ਕਿਸ ਲਈ?। ਪਟੋਲਾ=ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜਾ। ਪਾੜਤੀ=ਪਾੜਦੀ ਹੈਂ। ਪਹਿਰੇਇ=ਪਹਿਨਦੀ ਹੈਂ। ਘਰ ਹੀ=ਘਰ ਵਿਚ। ਕਰੇਉ=ਮੈਂ ਕਰ ਲਵਾਂ।

ਅਰਥ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀਏ !) ਕਿਸ ਲਈ (ਸਿਰ ਤੇ ਲਿਆ ਦੁਪੱਟਾ) ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜਾ ਪਾੜਦੀ ਹੈ, (ਭੈੜੀ ਜਿਹੀ) ਕੰਬਲੀ ਕਿਉਂ ਪਹਿਨਦੀ ਹੈ? ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮ਼ਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੇ (ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੀ) ਨੀਅਤ ਸਾਫ ਕਰ ਲਏ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਖਸਮ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।੧੦੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਇਕ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਵੇਸ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਟੋਲਾ ਪਾੜਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ? ਇਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦਾ। ਲੋੜ ਹੈ ਨੀਅਤ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ।

ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨੀ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ,

ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ ਭਾਵ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਇਸ ਸਫਲ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਪਨਾਇਆਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜੀਵਨ-ਕ੍ਰਿਆ ਨੀਅਤ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਹੈ। ਜੇ ਨੀਅਤ ਰਾਸਿ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸੁਤੇ ਹੀ ਰਾਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੁਚਜੀ ਹੈ, ਉਹ ਖਸਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਖਸਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗੁਣਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਮਹਲ ਕੁਚਜੀ ਮੜਵੜੀ, ਕਾਲੀ ਮਨਹੁ ਕਸੁਧ ॥
ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਤਾ ਪਿਰੁ ਰਵੈ, ਨਾਨਕ ਅਵਗੁਣ ਮੁੰਧ॥

[ਪੰਨਾ ੧੦੮੮

ਮ: ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਗਰਬੁ ਜਿਨਾ ਵਡਿਆਈਆ, ਧਨਿ ਜੋਬਨਿ ਆਗਾਹ ॥ ਖਾਲੀ ਚਲੇ ਧਣੀ ਸਿਉ, ਟਿਬੇ ਜਿਉ ਮੀਹਾਹੁ ॥ ੧੦੫ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਵਡਿਆਈਆਂ, ਸਿਉਂ, ਮੀਹਾਂਹੁ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਗਰਬੁ=ਅਹੰਕਾਰ। ਧਨਿ=ਧਨ ਕਰਕੇ। ਜੋਬਨਿ=ਜੁਆਨੀ ਕਰਕੇ। ਆਗਾਹ=ਬੇਅੰਤ। ਧਣੀ ਸਿਉ= ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ। ਮੀਹਾਹੁ= ਮੀਂਹ ਤੋਂ।

ਅਰਥ: ਫਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਵਡਿਆਈਆਂ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਧਨ (ਹੋਣ) ਕਰਕੇ, ਜੁਆਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਹੈ, (ਅਜਿਹੇ ਹੰਕਾਰੀ ਜੀਵ) ਮਾਲਕ ਦੀ (ਮਿਹਰ) ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਟਿੱਬੇ ਮੀਂਹ ਦੇ (ਪਾਣੀ ਤੋਂ) ਖ਼ਾਲੀ ਰਹਿ ਗਏ।੧੦੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਪਾਵਨ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੧੦੪ ਵਿਚ ਨੀਅਤ

ਰਾਸਿ ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਧਨ, ਜ਼ੁਆਨੀ ਅਤੇ ਇਜ਼ਤ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਟਿੱਬੇ ਉਸਾਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਥੇ ਠਹਿਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਮਿਹਰ ਉਸੇ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਨਿਮਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਛਡ ਕੇ ਭੇਖ ਤੇ ਵੇਸ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਮਿਹਰ ਦੇ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਚਿਤ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵਰਨਾ ਹੰਕਾਰ ਕਾਰਨ ਦਰ ਦਰ ਧਕੇ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਲਈ ਸਾਈਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਅਤੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਤਿਨਾ ਮੁਖ ਡਰਾਵਣੇ, ਜਿਨਾ ਵਿਸਾਰਿਓਨੁ ਨਾਉ॥ ਐਥੈ ਦੂਖ ਘਣੇਰਿਆ, ਅਗੈ ਠਉਰ ਨ ਠਾਉ॥੧੦੬॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਨਾਉਂ, ਘਣੇਰਿਆਂ, ਠਾਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਿਨਾ=ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਮੁਖ=ਮੂੰਹ। ਡਰਾਵਣੇ=ਡਰੌਣੇ, ਬਦਸ਼ਕਲ। ਵਿਸਾਰਿਓਨੁ=ਵਿਸਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਘਣੇਰਿਆ=ਘਣੇ, ਬਹੁਤੇ। ਠਉਰ ਨ ਠਾਉ=ਨਾ ਥਾਂ, ਨ ਟਿਕਾਣਾ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਬੰਦਿਆਂ) ਨੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਡਰਾਉਣੇ (ਲਗਦੇ ਹਨ)। ਉਹ ਇਥੇ (ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ) ਬਹੁਤ ਦੁਖ (ਭੋਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ) ਅਗੇ (ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ (ਲਭਦਾ)।੧੦੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਸੋਹਣਾ ਹੋਵੇ, ਧਨ, ਜੋਬਨ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਾ ਹੋਵੇ

ਪਰ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਹ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਵਾਕ ਵੀ ਹਨ:-

ਰਾਤੀ ਹੋਵਨਿ ਕਾਲੀਆ, ਸੁਪੇਦਾ ਸੇ ਵੰਨ ॥
ਦਿਹੁ ਬਗਾ ਤਪੈ ਘਣਾ, ਕਾਲਿਆ ਕਾਲੇ ਵੰਨ॥ [ਪੰਨਾ ੭੮੯

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਇਉਂ ਹੈ:-

ਅਨਿਕ ਰਸਾ ਖਾਏ ਜੈਸੇ ਢੋਰ॥
ਮੋਹ ਕੀ ਜੇਵਰੀ ਬਾਧਿਓ ਚੋਰ ॥
ਮਿਰਤਕ ਦੇਹ ਸਾਧਸੰਗ ਬਿਹੂਨਾ ॥
ਆਵਤ ਜਾਤ ਜੋਨੀ ਦੂਖ ਖੀਨਾ ॥
ਅਨਿਕ ਬਸਤ ਸੁੰਦਰ ਪਹਿਰਾਇਆ ॥
ਜਿਉ ਡਰਨਾ ਖੇਤ ਮਾਹਿ ਡਰਾਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੯੦

ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਡਰਾਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਕਣ ਬਿਨਾ ਜੈਸੇ ਥੋਥਰ ਤੁਖਾ ॥
ਨਾਮ ਬਿਹੂਨ ਸੂਨੇ ਸੇ ਮੁਖਾ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਨਿਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ॥
ਨਾਮ ਬਿਹੂਨ ਧ੍ਰਿਗੁ ਦੇਹ ਬਿਗਾਨੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੯੨

ਨਾਮਹੀਣ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕੋਹੜੀਆਂ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ, ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾ ਆਦਿ ਰੋਗਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਫਰੀਦਾ, ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ, ਜੀਵਦੜੋ ਮੁਇਓਹਿ ॥ ਜੇ ਤੈ ਰਬ ਵਿਸਾਰਿਆ, ਤ ਰਬਿ ਨ ਵਿਸਰਿਓਹਿ ॥ ੧੦੭ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜਾਗਿਓਂਹਿ, ਜੀਂਵਦੜੋ, ਮੁਇਓਂਹਿ, ਤੈਂ,

ਵਿਸਰਿਓਹਿ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ=ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੀ, ਪਰਭਾਤ ਸਮੇਂ। ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ=ਤੂੰ ਨਾਹ ਜਾਗਿਆ। ਜੀਵਦੜੋ=ਜੀਊਂਦਾ ਹੀ। ਮੁਇਓਹਿ=ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ। ਰਬਿ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਜੇ ਤੂੰ) ਪਰਭਾਤ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ (ਸਮਝ ਕਿ ਤੂੰ) ਜੀਊਂਦਾ ਹੀ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਰਬ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਰਬ ਨੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ (ਭਾਵ ਉਹ ਤੇਰੇ ਅਮਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ)।੧੦੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਗਦੇ ਓਹ ਮੁਰਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਉਤਮਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ:-

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ, ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ ॥
ਕਰਮੀ ਆਵੈ ਕਪੜਾ, ਨਦਰੀ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰੁ ॥

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਵੀ ਲੰਮੀਆਂ ਤਾਣ ਕੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਡਰਾਉਣੇ ਮੁਖ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ।

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਗਲ ਬੜੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਮਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਬ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਜੇ ਤੂੰ ਰਬ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਰਬ ਨੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਪਾਲਣਾ ਫਿਰ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਅਮਲ ਵੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਖ, ਤੈਨੂੰ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਵੱਸ਼ ਭੁਗਤਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਮ: ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਕੰਤੁ ਰੰਗਾਵਲਾ, ਵਡਾ ਵੇਮੁਹਤਾਜੁ ॥ ਅਲਹ ਸੇਤੀ ਰਤਿਆ, ਏਹੁ ਸਚਾਵਾਂ ਸਾਜੁ ॥ ੧੦੮ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੰਤੁ=ਪਤੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਰੰਗਾਵਲਾ=ਰੰਗੀਲਾ ਸੋਹਣਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ। ਬੇਮੁਹਤਾਜ=ਮੁਥਾਜੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੇ-ਗਰਜ। ਅਲਹ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਸੇਤੀ=ਨਾਲ। ਸਚਾਵਾਂ=ਸਚ ਵਾਲਾ। ਸਾਜ=ਸਾਮਾਨ, ਸ਼ਿੰਗਾਰ। ਉਚਾਰਨ- ਰਤਿਆਂ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰਾ) ਪਤੀ ਸੋਹਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ (ਅਤੇ) ਮੁਥਾਜੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। (ਉਸ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਰੰਗ ਲਾਇਆਂ ਸਚ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ (ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।੧੦੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੀ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਦਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਜਾਗਣਾ ਮੁਰਦਾਪਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦਰਸਾਈ ਸੀ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਉਸ ਰੰਗਾਵਲੇ ਕੰਤ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਮੁਥਾਜ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਰਜ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਕੰਤ ਨਾਲ ਰਤਿਆਂ ਸਚ ਵਾਲਾ ਸਾਜ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਚਾਵਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਚ ਵਾਲਾ ਸਤਿਵਾਦੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਸਾਚਉ ਰੰਗਿ ਰੰਗਾਵਲੋ ਸਖੀ ਹਮਾਰੋ ਕੰਤੁ ॥
ਸਚਿ ਵਿਛੋੜਾ ਨਾ ਥੀਐ, ਸੋ ਸਹੁ ਰੰਗਿ ਰਵੰਤੁ॥੪॥

[ਪੰਨਾ ੧੦੧੫

"ਵੇਮੁਹਤਾਜਾ ਵੇਪਰਵਾਹੁ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਕਹਹੁ ਗੁਰ ਵਾਹੁ" (ਪੰਨਾ ੩੭੬) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਰਤਿਆਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਚਿਤ-ਚੇਤਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਸਾਜ਼ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਝੂਠੇ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹਨ।

ਮ: ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਇਕੁ ਕਰਿ, ਦਿਲ ਤੇ ਲਾਹਿ ਵਿਕਾਰੁ ॥ ਅਲਹ ਭਾਵੈ ਸੋ ਭਲਾ, ਤਾਂ ਲਭੀ

ਦਰਬਾਰੁ ॥ ੧੦੯ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਇਕੁ ਕਰਿ=ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣ। ਵਿਕਾਰੁ=ਪਾਪ। ਤੇ=ਤੋਂ। ਅਲਹ ਭਾਵੇ=(ਜੋ) ਰਬ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗੇ। ਦਰਬਾਰੁ=ਰਬੀ ਦਰਗਾਹ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ! (ਅੱਲਾ ਵਿਚ ਰਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ) ਦੁਖ ਸੁਖ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਸਮਝ ਅਤੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰ। (ਜੋ) ਰਬ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਉਹੀ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਹੈ (ਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਬਣਾ ਲਵੇਂ) ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ (ਰਬ ਦਾ) ਦਰਬਾਰ ਲਭ ਪਵੇ।੧੦੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਅੱਲਾ ਨਾਲ ਰਤਿਆਂ ਹੀ ਸਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਸੀ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਲਾ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਰਤੇ ਰਹੀਏ, ਇਸ ਜੁਗਤੀ ਦਾ ਵੀ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਦੁਖ ਸੁਖ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝ। ਫਿਰ ਦਿਲ ਤੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਕਰ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਦੁਖ ਸੁਖ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਹਨ :-

ਸਹੁ ਕਹੈ ਸੋ ਕੀਜੈ ਤਨੁ ਮਨੋ ਦੀਜੈ, ਐਸਾ ਪਰਮਲੁ ਲਾਈਐ ॥
ਏਵ ਕਹਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ, ਭੈਣੇ! ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ॥

[ਪੰਨਾ ੭੨੨

ਮ: ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਦੁਨੀ ਵਜਾਈ ਵਜਦੀ, ਤੂੰ ਭੀ ਵਜਹਿ ਨਾਲਿ ॥ ਸੋਈ ਜੀਉ ਨ ਵਜਦਾ, ਜਿਸੁ ਅਲਹੁ ਕਰਦਾ ਸਾਰ ॥ ੧੧੦ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਵਜਹਿੰ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੁਨੀ=ਦੁਨੀਆ। ਵਜਾਈ ਵਜਦੀ=(ਸਾਜ ਵਾਂਗੂੰ) ਵਜਾਈ ਹੋਈ ਵਜਦੀ ਹੈ। ਨਾਲਿ=(ਦੁਨੀਆ ਦੇ) ਨਾਲ। ਜੀਉ=ਜੀਵ। ਸਾਰ=ਸੰਭਾਲ। ਅਲਹੁ=ਅੱਲਾ, ਰਬ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਦੁਨੀਆ (ਸਾਜ ਵਾਂਗੂੰ) ਵਜਾਈ ਹੋਈ ਵਜ ਰਹੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ) ਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਓਹੀ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਵਜਦਾ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾ ਰੌਲਾ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ) ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਦੀ ਅੱਲਾ (ਆਪ) ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਰਾਇਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਰੌਲਾ ਗੌਲਾ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।੧੧੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਵਜਾਈ ਹੋਈ ਵਜਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਇਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੂਜਾ ਓਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋਗੇ, ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਬੀਤੀ ਦੀ ਭੰਡੀ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਮਾਇਆ ਪਿਛੇ ਦੌੜਦੀ ਭਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਇਆ ਮਗਰ ਹੀ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। 'ਪਇਐ ਕਿਰਤ ਫਿਰਾਹਿ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਵੀ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਸਚਾਵਾ ਸਾਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਜ ਖ਼ੈਰ (ਦਾਨ) ਵਜੋਂ ਰਬੀ ਦਰਬਾਰ ਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ:-

ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਸਭ ਕਰੈ, ਮਨਮੁਖਿ ਬੂਝ ਨ ਪਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੨੮

ਮ: ੫ ॥ ਫਰੀਦਾ, ਦਿਲ ਰਤਾ ਇਸੁ ਦੁਨੀ ਸਿਉ, ਦੁਨੀ ਨ ਕਿਤੈ ਕੰਮਿ ॥ ਮਿਸਲ ਫਕੀਰਾਂ ਗਾਖੜੀ, ਸੁ ਪਾਈਐ ਪੂਰ ਕਰੰਮਿ ॥ ੧੧੧ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਰਤਾ=ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੁਨੀ ਸਿਉ= ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ। ਨ ਕਿਤੈ ਕੰਮਿ=ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ (ਆਉਣੇ)। ਮਿਸਲ ਫਕੀਰਾਂ=ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ, ਮਰਯਾਦਾ। ਗਾਖੜੀ=ਔਖੀ, ਕਠਿਨ ਹੈ। ਸੁ=ਉਹ (ਰਹਿਣੀ)। ਪੂਰ ਕਰੰਮਿ=ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁਖ ਦਾ) ਦਿਲ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ) ਦੁਨੀਆ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ (ਆਉਣੀ)। ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ (ਉਤੇ ਚਲਣਾ ਬਹੁਤ) ਔਖਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਮਰਯਾਦਾ) ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।੧੧੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਧਰਮ ਕੀ ਪਉੜੀ, ਕੋ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ॥
ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸੇ,
ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੨੨

ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੧੦੭ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦਸਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ, ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਲੋਕਾਈ ਦੌੜਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਪ੍ਰੀਤ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਰਾਇਣ ਹੋਣਾ, ਹੀ 'ਮਿਸਲ ਫਕੀਰਾ ਗਾਖੜੀ' ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਯਥਾ:-

ਭਗਤਾਂ ਕੀ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ ॥
ਚਾਲਾ ਨਿਰਾਲੀ ਭਗਤਾਹ ਕੇਰੀ, ਬਿਖਮ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ॥
ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਤਜਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ, ਬਹੁਤੁ ਨਾਹੀ ਬੋਲਣਾ ॥
ਖੰਨਿਅਹੁ ਤਿਖੀ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਏਤੁ ਮਾਰਗਿ ਜਾਣਾ ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜਿਨਿ ਆਪੁ ਤਜਿਆ,
ਹਰਿ ਵਾਸਨਾ ਸਮਾਣੀ ॥

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਚਾਲ ਭਗਤਾ, ਜੁਗਹੁ ਜੁਗ ਨਿਰਾਲੀ॥੧੪॥
[ਪੰਨਾ ੯੧੮

ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰੈ ਫੁਲੜਾ, ਫਲੁ ਭੀ ਪਛਾ ਰਾਤਿ ॥ ਜੋ ਜਾਗੰਨਿ ਲਹੰਨਿ ਸੇ, ਸਾਈ ਕੰਨੋ ਦਾਤਿ ॥ ੧੧੨ ॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਾਈਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰੈ=(ਰਾਤ ਦੇ) ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਵਿਚ। ਫੁਲੜਾ=ਸੋਹਣਾ ਜ਼ਿਹਾ ਫੁਲ। ਪਛਾ ਰਾਤਿ=ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ, ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ। ਜਾਗੰਨਿ=ਜਾਗਦੇ ਹਨ। ਲਹੰਨਿ ਸੇ=ਓਹ (ਬੰਦੇ) ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੰਨੋ=ਪਾਸੋਂ। ਸਾਈ=ਮਾਲਿਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)।

ਅਰਥ : (ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਤ ਦੇ) ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਮਾਨੋ ਇਕ) ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ ਫੁਲ ਹੈ (ਅਤੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ (ਸਿਮਰਨ ਮਾਨੋ ਇਸ ਫੁੱਲ ਦਾ) ਫਲ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜੋ (ਬੰਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ) ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਓਹ (ਬੰਦੇ) ਮਾਲਕ ਪਾਸੋਂ (ਨਾਮ ਦੀ) ਦਾਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।੧੧੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਰਾਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਰ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਤੇ ਥਕੇਵਿਆਂ ਚੋਂ ਵੇਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਸੌਣ ਸਮੇਂ ਥੋੜਾ ਭਾਵ ਨਾਂ ਮਾਤਰ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੋਹਿਲਾ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਦੇ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਨਾਲ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫੁਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਥਕੇਵਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਟਿਕਾਅ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਰਿੜਕਾ ਪਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ "ਸਭੇ ਵਖਤ ਸਭੇ ਕਰਿ ਵੇਲਾ॥ ਖਾਲਕੁ

ਯਾਦਿ ਦਿਲੈ ਮਹਿ ਮਉਲਾ"(ਪੰਨਾ ੧੦੮੪) ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ ਸਾਸ ਗ੍ਰਾਸ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ 'ਸਭੇ ਵਖਤ ਸਭੇ ਕਰਿ ਵੇਲਾ' ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ "ਜਨ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਕਠਨੁ ਹੈ, ਕਿਨਹੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਨਾ" (ਪੰਨਾ ੨੧੯) ਵਾਲਾ ਮਰਜੀਵੜਾ ਹੀ ਇਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਤੇ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ, ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ॥ ਇਕਿ ਜਾਗੰਦੇ ਨ ਲਹਨਿ, ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ ॥੧੧੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਦਾਤੀਂ, ਸੰਦੀਆਂ, ਸੁਤਿਆਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਦਾਤੀ=ਦਾਤਾਂ। ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ=ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਆ ਚਲੈ=ਕੀ (ਚਾਰਾ, ਜੋਰ) ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਨਾਲਿ=ਉਸ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਨਾਲ।

ਅਰਥ : ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ (ਸਾਹਿਬ) ਨਾਲ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਕੀ (ਜੋਰ) ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਕਿਉਂਕਿ) ਕਈ (ਜਗਿਆਸੂ) ਜਾਗਦੇ ਹੋਏ ਵੀ (ਨਾਮ ਵਸਤੂ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਅਤੇ) ਕਈਆਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਸੁਤਿਆਂ (ਆਪ ਹੀ) ਉਠਾਲ (ਭਾਵ ਜਗ੍ਹਾ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ) ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।੧੧੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਜਾਗਣ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸਿਰੇ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾ ਜਾਗਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ,

ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਜਾਗਦੇ ਹੋਏ ਸਾਈਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੁਤੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਜਗਾ ਕੇ ਨਾਮ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜਾਗਣ ਦੇ ਉਦਮ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਸਲੋਕ ਵਾਰ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਅੰਤਰ ਨਾਲ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਹੈ-

ਦਾਤੀ ਸਾਹਿਬ ਸੰਦੀਆ ਕਿਆ ਚਲੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥
ਇਕਿ ਜਾਗੰਦੇ ਨਾ ਲਹੰਨਿ,
ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੩

ਸੋ, ਸਿਧਾਂਤ ਮਨ ਕਰਕੇ ਜਾਗਣ ਦਾ ਹੈ।

ਢੂਢੇਦੀਏ ਸੁਹਾਗ ਕੂ, ਤਉ ਤਨਿ ਕਾਈ ਕੋਰ ॥
ਜਿਨ੍ਹਾ ਨਾਉ ਸੁਹਾਗਣੀ, ਤਿਨ੍ਹਾ ਝਾਕ ਨ ਹੋਰ ॥੧੧੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਢੂਢੇਦੀਏ=ਹੇ ਢੂੰਢਣ ਵਾਲੀਏ!। ਸੁਹਾਗ ਕੂ=ਪਤੀ ਨੂੰ। ਤਉ ਤਨਿ=ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਕਾਈ ਕੋਰ=ਕੋਈ ਕਸਰ, ਕਮੀ, ਘਾਟਾ। ਝਾਕ=ਤੱਕ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਪਤੀ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ) ਢੂੰਢਣ ਵਾਲੀ (ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀਏ!) ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਹਾਗਣਿ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਝਾਕ (ਤੱਕ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।੧੧੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਭੀ ਚਾਹਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੇ, ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਘਾਟੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਸ ਸੁਹਾਗਣਿ ਵਰਗੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ

ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ ਰਹੇ:-

ਜੇ ਸੁਖੁ ਦੇਹਿ ਤਾ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧੀ,
ਦੁਖਿ ਭੀ ਤੁਝੈ ਧਿਆਈ॥੨॥
ਜੇ ਭੁਖ ਦੇਹਿ ਤ ਇਤ ਹੀ ਰਾਜਾ,
ਦੁਖ ਵਿਚਿ ਸੂਖ ਮਨਾਈ ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੭੫੭

ਵਾਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਪਹਿਰਾ ਦੇਵੇ। ਤੱਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਕਾਹਲਾਪਨ, ਬੇ-ਸਬਰੀ, ਤੇ ਬੇ-ਸਿਦਕੀ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

ਸਬਰ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਰੀ, ਤਨੁ ਏਵੈ ਜਾਲੇਨਿ ॥ ਹੋਨਿ ਨਜੀਕਿ ਖੁਦਾਇ ਦੈ, ਭੇਤੁ ਨ ਕਿਸੈ ਦੇਨਿ॥੧੧੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਾਬਰੀ=ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ। ਏਵੈ=ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਜਾਲੇਨਿ=ਸਾੜਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਕਠਨ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਜੀਕਿ=ਨੇੜੇ। ਭੇਤੁ=ਭੇਦ।

ਅਰਥ: ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤੋਖੀ (ਪੁਰਸ਼) ਸਬਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ (ਥਿਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਘਾਲਨਾ ਘਾਲਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ (ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ) ਭੇਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।੧੧੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਸਬਰ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਜਰਨ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਸਾਧਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਆਰਥਕ ਤੇ ਪਰਮਾਰਥਕ ਔਕੜਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਉਣ ਉਹ ਸਬਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਡੋਲਦੇ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਰਬੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਜੋ ਦੁਖ ਝਲਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨਾਲ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਸੰਕਲਪ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਬਰ ਦੇ ਤਪ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਜੋ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ 'ਓਇ ਸੁਖ ਕਾ ਸਿਉ ਬਰਨ ਸੁਨਾਵਤ' ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਸਚਰਜ

ਕੌਤਕ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ। ਸਦਾ ਸਬਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ (ਸ਼ਕਤੀ) ਪਾ ਕੇ ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿਮਰਨ-ਰਸੀਏ 'ਮੁਖ ਤੇ ਏਵ ਬਬਾੜੇ' ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ। ਓਹ "ਇਹੁ ਅਜਰੁ ਨਾਨਕ ਸੁਖੁ ਸਹੀਐ ਜੀਉ" (ਪੰਨਾ ੨੧੭) ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਬਰੁ ਏਹੁ ਸੁਆਉ, ਜੇ ਤੂੰ ਬੰਦਾ ਦਿੜੁ ਕਰਹਿ ॥ ਵਧਿ ਥੀਵਹਿ ਦਰੀਆਉ, ਟੁਟਿ ਨ ਥੀਵਹਿ ਵਾਹੜਾ ॥੧੧੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਰਹਿਂ, ਥੀਵਹਿਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁਆਉ=ਸੁਆਰਥ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ। ਦਿੜੁ=ਪੱਕਾ। ਵਧਿ=ਵਧ ਕੇ। ਥੀਵਹਿ=ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਟੁਟਿ=ਟੁਟ ਕੇ। ਵਾਹੜਾ= ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਨਾਲਾ, ਵਹਿਣ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਬੰਦੇ ! ਇਹ ਸਬਰ (ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਖ) ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ, ਜੇ ਤੂੰ (ਸਬਰ ਨੂੰ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਵੇਂ (ਸਬਰ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸਦਕਾ ਤੂੰ) ਵੱਧ ਕੇ ਦਰਿਆ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ, ਟੁੱਟ ਕੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਵਹਿਣ (ਨਾਲਾ) ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ।੧੧੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਕਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਨਾਲੇ ਜਦ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਵਹਿਣਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦਾ, ਦਰਵੇਸੀ ਗਾਖੜੀ, ਚੋਪੜੀ ਪਰੀਤਿ ॥
ਇਕਨਿ ਕਿਨੈ ਚਾਲੀਐ, ਦਰਵੇਸਾਵੀ ਰੀਤਿ ॥੧੧੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਦਰਵੇਸੀ=ਫ਼ਕੀਰੀ। ਗਾਖੜੀ=ਔਖੀ। ਚੋਪੜੀ= ਉਪਰੋਂ ਉਪਰੋਂ ਭਾਵ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ। ਇਕਨਿ ਕਿਨੈ=ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ। ਚਾਲੀਐ=ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਦਰਵੇਸਾਵੀ=ਦਰਵੇਸ਼ (ਫਕੀਰਾਂ) ਵਾਲੀ। ਰੀਤਿ=ਚਾਲ ਮਰਯਾਦਾ।

ਅਰਥ: ਫ਼ਰੀਦ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਫ਼ਕੀਰੀ (ਕਮਾਉਣੀ) ਔਖੀ ਹੈ (ਇਹ) ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਓਪਰੀ ਓਪਰੀ (ਖੇਡ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ (ਫ਼ਕੀਰਾਂ) ਵਾਲੀ ਰੀਤ ਉਤੇ (ਚਲਣ ਵਾਲਾ) ਕਈਆਂ ਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਬੰਦਾ ਨਿਤਰਦਾ ਹੈ)।੧੧੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਦਰਵੇਸ਼ੀ, ਫ਼ਕੀਰੀ (ਸਾਧਗੀਰੀ) ਔਖੀ ਹੈ। ਉਪਰੋ ਉਪਰੋ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਚਿਕਨੀਆਂ ਚੋਪੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ?। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ:-

ਇਕਸੁ ਦੂਹੁ ਚਹੁ ਕਿਆ ਗਣੀ, ਸਭ ਇਕਤੁ ਸਾਦਿ ਮੁਠੀ ॥
ਇਕੁ ਅਧੁ ਨਾਇ ਰਸੀਅੜਾ, ਕਾ ਵਿਰਲੀ ਜਾਇ ਵੁਠੀ॥
[ਪੰਨਾ ੨੧੮

ਦਰਵੇਸ਼ਪੁਣੇ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਚਲਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਸਉਪਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰੱਸਾਂ ਕੱਸਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਲੂਣ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਵਧ ਹੋਵੇ, ਸਬਜ਼ੀ ਸੁਆਦੀ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬੇਸੁਆਦੀ, ਉਹ ਨਾ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਛ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਦਾ ਸਾਈਂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ

ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਫ਼ਕੀਰ ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਰਫ਼ ਪਾਸ ਗਏ। ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਖਵਾਏ ਪਰ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਆਟੇ ਦਾ ਘੋਘਾ ਬਣਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਹਥ ਧੁਵਾ ਕੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਅਗੇ ਖਾਣਾ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਸੁਆਦ ਨ ਆਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਨਾ ਲੂਣ ਸੀ ਨਾ ਮਿੱਠਾ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰਿਆ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹਾਲ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਰਤਾ ਕੁ ਲੂਣ ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਰਫ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ। ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਰਫ਼ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦੀ (ਸੇਵਕਾ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੇ ਕਮਬਖ਼ਤ ! ਤੂੰ ਘੋਘੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ 'ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇਂ ਖਾਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸੁਆਦੀਆਂ ਨੇ ਖਾਣਾ ਹੈ।' ਇਸ ਬੰਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਯਾ ਖ਼ੁਦਾ, ਮੈਂ ਇਸ ਬੰਦੀ ਵਰਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।' ਸੋ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਗਾਖੜੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਾਹਰੋਂ ਫ਼ਕੀਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਇਕ ਅੱਧਾ ਨਾਮ-ਰਸੀਅੜਾ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਤਨੁ ਤਪੈ ਤਨੂਰ ਜਿਉ, ਬਾਲਣੁ ਹਡ ਬਲੰਨਿ ॥
ਪੈਰੀ ਥਕਾਂ ਸਿਰਿ ਜੁਲਾਂ, ਜੇ ਮੂੰ ਪਿਰੀ ਮਿਲੰਨਿ ॥
੧੧੯ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਨੁ=ਸਰੀਰ। ਤਪੈ=ਤਪਦਾ ਰਹੇ, ਬਲਦਾ ਰਹੇ। ਤਨੂਰ=ਤੰਦੂਰ। ਜਿਉ=ਵਾਂਗ। ਬਲੰਨਿ=ਬਲਦੇ,ਸੜਦੇ ਰਹਿਣ। ਪੈਰੀ= ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ। ਥਕਾ=ਮੈਂ ਥੱਕ ਜਾਵਾਂ। ਸਿਰਿ ਜੁਲਾਂ=ਸਿਰ ਪਰਣੇ ਟੁਰਾਂ। ਮੂੰ=ਮੈਨੂੰ। ਪਿਰੀ=ਪਿਆਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ)। ਮਿਲੰਨਿ=ਮਿਲ ਪੈਣ।

ਅਰਥ : (ਬੇਸ਼ਕ ਮੇਰਾ) ਸਰੀਰ ਤੰਦੂਰ ਵਾਂਗੂੰ ਤਪਦਾ ਤੇ ਹਡ ਬਾਲਣ ਵਾਂਗੂੰ ਬਲਦੇ (ਰਹਿਣ)। ਜੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ (ਟੁਰਦਾ) ਥੱਕ ਜਾਵਾਂ (ਤਾਂ) ਮੈਂ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਟੁਰ ਪਵਾਂ, ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਮਿਲ ਪੈਣ (ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਖ ਝਲਣੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤੁੱਛ ਹਨ)।੧੧੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਗਿਆਸੂ, ਪਿਆਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਠਿਨ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨੋ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ:-

ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਪਿਆਰਾ,
ਹਉ ਤਿਸੁ ਪਹਿ ਆਪੁ ਵੇਚਾਈ ॥੧॥
ਦਰਸਨੁ ਹਰਿ ਦੇਖਣ ਕੈ ਤਾਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੫੭

"ਵਿਚਿ ਅਗਨੀ ਆਪੁ ਜਲਾਈ" ਵਾਲਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ-ਆਪਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਇਹ ਸੌਦਾ ਜੇ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਸਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਦਕ-ਸਚਾਈ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਹੈ।

ਤਨੁ ਨ ਤਪਾਇ ਤਨੂਰ ਜਿਉ, ਬਾਲਣੁ ਹਡ ਨ ਬਾਲਿ॥ ਸਿਰਿ ਪੈਰੀ ਕਿਆ ਫੇੜਿਆ, ਅੰਦਰਿ ਪਿਰੀ ਨਿਹਾਲਿ ॥੧੨੦॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜਿਉਂ, ਪੈਰੀਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਿਰਿ=ਸਿਰ ਨੇ। ਪੈਰੀ=ਪੈਰਾਂ ਨੇ। ਕਿਆ ਫੇੜਿਆ=ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ। ਅੰਦਰਿ=(ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ। ਪਿਰੀ= ਪਿਆਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ। ਨਿਹਾਲਿ=ਵੇਖ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੰਦੂਰ ਵਾਂਗੂੰ ਨਾ ਤਪਾਅ, ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਣ (ਵਾਂਗੂੰ) ਨਾ ਬਾਲ। ਸਿਰ ਨੇ, ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਕੀ ਗਵਾਇਆ ਹੈ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੁਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਵੇਖ।੧੨੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਲੋਕ "ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਮਹਲਾ ੧" ਵਿਚ ਕੇਵਲ 'ਸਮਾਲਿ' ਤੇ 'ਨਿਹਾਲ' ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਹਠ ਨਾਲ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦਾ। ਹੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ? ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰ ਜਗਿਆਸੂ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬੜੇ ਮਦਦਗਾਰ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਿਰ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

ਸੋ ਸੀਸੁ ਭਲਾ ਪਵਿਤ੍ਰੂ ਪਾਵਨੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ,
ਜੋ ਜਾਇ ਲਗੈ ਗੁਰ ਪੈਰੇ ਰਾਮ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੪੦

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਛੇਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ੧੩ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਗੁਰਮੁਖ ਪੈਰ ਸਕਾਰਥੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਾਲ ਚਲੰਦੇ॥
ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਜਾਨਿ ਚਲਿ,
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਬਹੰਦੇ॥

ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਵਿਗਾੜ ਮਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਉਣਾ ਹੈ:-

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥
ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ, ਗੁਰਮਤੀ ਰੰਗੁ ਮਾਣੁ॥
[ਪੰਨਾ ੪੪੧

ਗੁਰਮਤਿ ਸਹਜ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਹਠ-ਸਾਧਨਾ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਹਡੀਆਂ ਸੁਕਾਣ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ, ਪਥਰਾਂ, ਰੋਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਸੁਕੀਆਂ ਹੋਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮਿਲ ਪਵੇ, ਪਰ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਗਲੇ ਸਲੋਕ

ਵਿਚ ਤੱਤ-ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹਉ ਢੂਢੇਦੀ ਸਜਣਾ, ਸਜਣੁ ਮੈਡੇ ਨਾਲਿ ॥ ਨਾਨਕ, ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇਇ ਦਿਖਾਲਿ ॥੧੨੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਉ=ਮੈਂ। ਢੂਢੇਦੀ=ਢੂੰਢਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ। ਸਜਣਾ=ਸਜਣ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ। ਮੈਡੇ ਨਾਲਿ=ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਅਲਖ=ਲਖਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਦੇਇ ਦਿਖਾਲਿ=ਵਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ !) ਮੈਂ ਸਜਣ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਢੂੰਢਦੀ (ਲਭਦੀ ਫਿਰਦੀ) ਹਾਂ (ਪਰ) ਸਜਣ (ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ) ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਨਾਨਕ ((ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ) ਲਖਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਆਪ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ (ਆਪਣਾ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ) ਵਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।੧੨੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਕਾਨੜੇ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਥੋੜੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਭਾਵਾਰਥ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਦਿਤਾ ਹੈ "ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇਇ ਦਿਖਾਲਿ"।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰਸਨ ਲਈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਜਗਿਆਸੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਓਟ, ਸ਼ਰਣ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਆਪ-ਹੁਦਰਾ ਇਧਰ ਉਧਰ ਭਜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚੋਲਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਡਬੀਤੀ ਰਾਹੀਂ ਇਉਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ-

ੳ. ਦੇਖਹੁ ਅਚਰਜੁ ਭਇਆ,
ਜਿਹ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਸੁਨਤ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ,
ਸੋ ਰਿਦੈ ਗੁਰਿ ਦਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੧੨

ਅ. ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ,

ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਿ ਆਪੁ ਰਖਿਓਨੁ
ਕਰਿ ਪਰਗਟੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੬੬

ਹੰਸਾ ਦੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ, ਬਗਾ ਆਇਆ ਚਾਉ ॥ ਡੁਬਿ ਮੁਏ ਬਗ ਬਪੁੜੇ, ਸਿਰੁ ਤਲਿ ਉਪਰਿ ਪਾਉ॥੧੨੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਤਰੰਦਿਆਂ, ਬਗਾਂ, ਪਾਉਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਦੇਖਿ ਤਰੰਦਿਆ=ਤਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ। ਬਗਾ= ਬਗਲਿਆਂ ਨੂੰ। ਚਾਉ=ਉਤਸ਼ਾਹ, ਖੁਸ਼ੀ। ਡੁਬਿ=ਡੁਬ ਕੇ। ਬਪੜੇ= ਵਿਚਾਰੇ। ਸਿਰ ਤਲਿ=ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ। ਉਪਰਿ ਪਾਉ=ਪੈਰ ਉਪਰ ਵਲ।

ਅਰਥ: ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਤਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਬਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਤਰਨ ਦਾ) ਚਾਉ ਆਇਆ। (ਪਰ) ਬਗਲੇ ਵਿਚਾਰੇ ਡੁਬ ਕੇ ਮਰ ਗਏ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ ਤੇ ਪੈਰ ਉਪਰ ਵਲ (ਹੋ ਗਏ)।੧੨੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਕੇ ਬਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰਨ ਦੇ ਚਾਉ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਗਲੇ ਭਗਤ, ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧੂ, ਸਤਿਵਾਦੀਆਂ, ਸਤਿ- ਮਾਰਗੀਆਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਡੱਡਾਂ ਤੇ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਫਲ਼ ਸਰੂਪ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁਬ ਮਰਦੇ ਹਨ।

ਬਗਲਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭੇਖੀ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਬਾਣਾ ਵੀ ਚਿੱਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਉਂ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਬਗਾ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਤੀਰਥ ਮੰਝਿ ਵਸੰਨਿ ॥
ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਅ ਖਾਵਣੇ, ਬਗੇ ਨ ਕਹੀਅਨਿ॥ [ਪੰਨਾ ੭੨੯

ਸਲੋਕ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਗਲੇ ਭਗਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਨੀਚ' ਸੰਗਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-

ਬਗਲਾ ਕਾਗ ਨੀਚ ਕੀ ਸੰਗਤਿ,
ਜਾਇ ਕਰੰਗ ਬਿਖੂ ਮੁਖਿ ਲਾਈਐ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੯੧

ਮੈ ਜਾਣਿਆ ਵਡਹੰਸੁ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈ ਕੀਤਾ ਸੰਗੁ ॥ ਜੇ ਜਾਣਾ ਬਗੁ ਬਪੁੜਾ, ਜਨਮਿ ਨ ਭੇੜੀ ਅੰਗੁ ॥ ੧੨੩ ॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਵਡਹੰਸੁ=ਰਾਜ ਹੰਸੁ। ਬਪੁੜਾ=ਵਿਚਾਰਾ। ਜਨਮਿ= ਜਨਮ ਵਿਚ, ਜੀਵਨ ਭਰ। ਨ ਭੇੜੀ ਅੰਗੁ=ਅੰਗ (ਸਰੀਰ) ਨਾ ਛੁਹਾਂਦੀਂ।

ਅਰਥ: ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਰਾਜ ਹੰਸੁ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ (ਇਸ ਦਾ) ਸੰਗ ਕੀਤਾ। ਜੇ (ਮੈਂ) ਜਾਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਬਗਲਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਜੀਵੰਨ ਭਰ (ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ) ਸਰੀਰ ਨਾ ਛੁਹਣ ਦਿੰਦੀ।੧੨੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸਲੋਕ ਵਡਹੰਸ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਪਾਠ ਭੇਦ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਮੈਂ ਬਾਹਰਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਤ ਜਾਣ ਕੇ ਸੰਗ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵਰਤਣ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਪਟੀ ਸੰਤ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਬਿਬੇਕੀ ਸੰਤ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮੰਦੇ ਲਛਣਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਦ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੰਭੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਲਗਦਾ।

ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਤਤ ਬੇਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੋ, ਪਖੰਡੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਜਾਉ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ 'ਮੁਹਿ ਕਾਲਖ ਦਾਗੁ ਲਗਾਇ' ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਣਾ ਹੀ ਵਰਤਣਾ ਹੈ।

ਕਿਆ ਹੰਸੁ ਕਿਆ ਬਗੁਲਾ, ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਧਰੇ॥
ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ, ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਕਰੇ ॥੧੨੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਾਗਹੁਂ ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਿਆ=ਕੀ । ਜਾ ਕਉ=ਜਿਸ ਉਤੇ। ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ=ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਤਿਸੁ=ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ। ਕਾਗਹੁ=ਕਾਂ ਤੋਂ।

ਅਰਥ: ਕੀ ਹੰਸ ਤੇ ਕੀ ਬਗਲਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਉਹ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੇ ਉਸ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗੇ (ਤਾਂ ਉਹ) ਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੰਸ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।੧੨੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਨਦਰ ਅਥਵਾ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਕਾਂ ਤੇ ਹੰਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਗੁਨਾਹ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਮੁਲ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਵੀ ਤੁੱਛ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭੂ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਡਾਕੂਆਂ, ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮਤਿ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਸੰਤ ਬਣਾ ਦੇਵੇ, ਜੇ ਚਾਹੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਭੁਲਾ ਦੇਵੇ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਜਿਸ ਨੋ ਆਪਿ ਖੁਆਏ ਕਰਤਾ,
ਖੁਸਿ ਲਏ ਚੰਗਿਆਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੧੭

ਇਹੀ ਸਲੋਕ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ ਪਰ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭੇਦ ਹੈ।

ਨੋਟ- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕ ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਕ ਪਾਸ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਪਖੰਡੀ-ਸਾਧ, ਸਜਣ ਠਗ ਤੇ ਕੌਡੇ ਰਾਖਸ਼ ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ :-

੧. ਨਿਗੁਣਿਆ ਨੋ ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਲਏ ਭਾਈ,
ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਇ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਊਤਮ ਹੈ ਭਾਈ,
ਰਾਮਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥੧॥
ਹਰਿ ਜੀਉ ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਇ ॥
ਗੁਣਹੀਣ ਹਮ ਅਪਰਾਧੀ ਭਾਈ,
ਪੂਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਲਏ ਰਲਾਇ ॥ਰਹਾਉ॥
ਕਉਣ ਕਉਣ ਅਪਰਾਧੀ ਬਖਸਿਅਨੁ ਪਿਆਰੇ,
ਸਾਚੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥
ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਿਅਨੁ ਭਾਈ,
ਸਤਿਗੁਰ ਬੇੜੈ ਚਾੜਿ ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੮

੨. ਕਉਨ ਕਉਨ ਉਧਰੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥
ਗਨਣ ਨ ਜਾਈ ਕੀਮ ਨ ਪਾਇ ॥
ਬੂਡਤ ਲੋਹ ਸਾਧਸੰਗਿ ਤਰੈ ॥
ਨਾਨਕ, ਜਿਸਹਿ ਪਰਾਪਤਿ ਕਰੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੪੯੬

ਸਰਵਰ ਪੰਖੀ ਹੇਕੜੋ, ਫਾਹੀਵਾਲ ਪਚਾਸ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਲਹਰੀ ਗਡੁ ਥਿਆ, ਸਚੇ ਤੇਰੀ ਆਸ॥੧੨੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਰਵਰ=ਤਲਾਅ, ਸਮੁੰਦਰ। ਹੇਕੜੋ=ਇਕ। ਫਾਹੀਵਾਲ=ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੇ। ਲਹਰੀ=ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ। ਗਡੁ ਥਿਆ=ਫਸ ਗਿਆ।

ਅਰਥ: (ਜਗਤ ਰੂਪੀ) ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਇੱਕਲਾ ਹੈ (ਇਸ ਨੂੰ) ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੇ (ਸ਼ਿਕਾਰੀ) ਪੰਜਾਹ ਹਨ। (ਮੇਰਾ)

ਇਹ ਸਰੀਰ (ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ) ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੇ ਸਚੇ (ਪ੍ਰਭੂ ! ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ) ਕੇਵਲ ਤੇਰੀ ਆਸ ਹੈ।੧੨੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਪੰਛੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰੂਪਕ ਢੰਗ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅਗੇ ਰਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਛੀ ਇਕ ਹੈ, ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ। ਪਰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿਵਾਏ ਸਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ:-

ਅਵਰਿ ਪੰਚ ਹਮ ਏਕ ਜਨਾ,
ਕਿਉ ਰਾਖਉ ਘਰ ਬਾਰੁ ਮਨਾ॥
ਮਾਰਹਿ ਲੂਟਹਿ ਨੀਤ ਨੀਤ,
ਕਿਸੁ ਆਗੈ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ ਜਨਾ॥ [ਪੰਨਾ ੧੫੫

ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਬਿਧੀਆਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਣਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਛੁਟਣ ਦੀ ਕੋਈ ਇਕ ਅਧੀ ਬਿਧੀ ਦਸ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਗ਼ਨੀਮਤ ਹੈ:-

ਫਾਸਨ ਕੀ ਬਿਧਿ ਸਭ ਕੋਊ ਜਾਨੈ,
ਛੂਟਨ ਕੀ ਇਕੁ ਕੋਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੧

ਕਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਕਵਣੁ ਗੁਣੁ, ਕਵਣੁ ਸੁ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ ॥ ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਸੋ ਹਉ ਕਰੀ, ਜਿਤੁ ਵਸਿ ਆਵੈ ਕੰਤੁ ॥੧੨੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਵਣੁ=ਕਿਹੜਾ। ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ=ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੰਤਰ। ਵੇਸੋ=ਵੇਸ। ਹਉ ਕਰੀ=ਮੈਂ ਕਰਾਂ। ਜਿਤੁ=ਜਿਸ (ਵੇਸ) ਨਾਲ। ਵਸਿ=ਵਸ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭੈਣੇ !) ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਅਖਰ ਹੈ? ਕਿਹੜਾ ਗੁਣ ਹੈ? ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੰਤਰ ਹੈ? ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਵੇਸ ਹੈ (ਜੋ) ਮੈਂ (ਧਾਰਨ) ਕਰਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ (ਮੇਰਾ) ਖਸਮ (ਮੇਰੇ) ਵਸ ਵਿਚ

ਆ ਜਾਵੇ।੧੨੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛੇ ਹਨ:-

੧. ਕਿਹੜਾ ਅਖਰ ਹੈ?

੨. ਕਿਹੜਾ ਗੁਣ ਹੈ?

੩. ਕਿਹੜਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੰਤਰ ਹੈ?

੪. ਕਿਹੜਾ ਵੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਮੇਰੇ ਵਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ, ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ॥ ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰਿ, ਤਾਂ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ॥੧੨੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਿਵਣੁ=ਨਿਉਣਾ। ਖਵਣੁ=ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ। ਜਿਹਬਾ=ਜੀਭ। ਮਣੀਆ ਮੰਤੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਤਰ। ਤ੍ਰੈ=ਤਿੰਨ।

ਅਰਥ: (ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ-) ਉਹ ਅਖਰੁ ਨਿਉਣਾ (ਨਿਮਰਤਾ) ਹੈ, (ਉਹ) ਗੁਣ ਹੈ ਖਿਮਾ (ਭਾਵ ਦੂਜੇ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ), ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ (ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਇਹ) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੰਤਰ ਹੈ। ਹੇ ਭੈਣੇ ! ਜੇ (ਤੂੰ) ਇਹ (ਤਿੰਨ) ਵੇਸ (ਭਾਵ ਗੁਣ ਧਾਰਨ) ਕਰ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਖਸਮ (ਤੇਰੇ) ਵਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।੧੨੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਆਧੀ, ਬਿਆਧੀ ਤੇ ਉਪਾਧੀ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਗੁਣ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਦਸੇ ਹਨ, ਨਿਵਣਾ, ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ, ਤੇ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਸਾਰ ਅਵੇਸਲਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਜੀਵਨ ਭਰ ਨਾ ਭੁਲਣ। ਜਦੋਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਰਸ ਜਾਣਗੇ, ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਓਦੋਂ ਪਤੀ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਵਸ ਵਿਚ ਆ

ਜਾਵੇਗਾ। ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਦੀ ਡਾਢੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਤੀ-ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਭਲਾ ਜੀ! ਭੁਲੀ ਜੀ!! ਭਾਣਾ ਜੀ!!! ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਭੱਭਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਫਿਰ ਆਤਮਿਕ ਲਾਭ ਹੀ ਲਾਭ ਹੈ।

ਮਤਿ ਹੋਦੀ ਹੋਇ ਇਆਣਾ ॥ ਤਾਣ ਹੋਦੇ ਹੋਇ ਨਿਤਾਣਾ ॥ ਅਣਹੋਦੇ ਆਪੁ ਵੰਡਾਏ ॥ ਕੋ ਐਸਾ ਭਗਤੁ ਸਦਾਏ ॥੧੨੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਤਿ=ਅਕਲ। ਤਾਣ=ਬਲ। ਨਿਤਾਣਾ= ਨਿਰਬਲ। ਅਣਹੋਦੇ=ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਆਪੁ ਵੰਡਾਏ=ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੰਡ ਦੇਵੇ। ਸਦਾਏ=ਸਦਾਵੇ, ਅਖਾਵੇ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਅਕਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਆਣਾ ਬਣ ਜਾਏ, ਬਲ ਦੇ ਹੋਂਦਿਆਂ, ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਆਪ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦੇਵੇ, ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ (ਗੁਣਾ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ) ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਹ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਭਗਤ ਸਦਾਵੇ (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ) ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਗਤ ਆਖਣਾ ਫਬਦਾ ਹੈ)।੧੨੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਗਤੀ ਕਿਸੇ ਵੇਸ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜੀ ਹੋਈ। ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਕਸਵਟੀ ਰੂਪ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰਦੇ ਹੋਣ, ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਰਬੀ-ਭਗਤ ਹਨ।

ਅਕਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਬਾਹਰੋਂ ਅਲੜ (ਭੋਲਾ) ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਅਕਲ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇ ਪਰ ਵਿਖਾਵਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਬਲ (ਸ਼ਕਤੀ) ਹੋਵੇ, ਪਰ ਬਲ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇ ਆਪਣੇ ਤਾਣ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੇ।

'ਅਣਹੋਦੇ ਆਪੁ ਵੰਡਾਏ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ।

ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨਾ ਗਾਲਾਇ, ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ॥ ਹਿਆਉ ਨ ਕੈਹੀ ਠਾਹਿ, ਮਾਣਕ ਸਭ ਅਮੋਲਵੇ॥੧੨੯॥

ਪਦ ਅਰਥ ; ਇਕੁ ਫਿਕਾ=ਇਕ ਭੀ ਫਿਕਾ (ਬਚਨ)। ਨਾ ਗਾਲਾਇ=ਨਾ ਬੋਲੇ। ਮੈ=ਵਿਚ। ਧਣੀ=ਮਾਲਕ। ਹਿਆਉ=ਹਿਰਦਾ, ਦਿਲ। ਕੈਹੀ=ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ। ਨ ਠਾਹਿ=ਨਾ ਢਾਹ, ਨਾ ਦੁਖਾਅ। ਮਾਣਕ=(ਜੀਵ ਰੂਪ) ਮੋਤੀ। ਅਮੋਲਵੇ=ਅਮੋਲਕ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਇਕ ਵੀ ਫਿਕਾ (ਬਚਨ) ਨ ਬੋਲ (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਮਾਲਕ (ਵਸਦਾ) ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ (ਦਿਲ) ਨਾ ਢਾਹ (ਨਾ ਦੁਖਾਅ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਰੂਪੀ) ਮੋਤੀ ਸਾਰੇ ਅਮੋਲਕ ਹਨ ।੧੨੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਾਕ ਹਨ:-

ਨਾਨਕ, ਫਿਕੈ ਬੋਲਿਐ, ਤਨੁ ਮਨੁ ਫਿਕਾ ਹੋਇ ॥
ਫਿਕੋ ਫਿਕਾ ਸਦੀਐ, ਫਿਕੇ ਫਿਕੀ ਸੋਇ ॥
ਫਿਕਾ ਦਰਗਹ ਸਟੀਐ, ਮੁਹਿ ਥੁਕਾ ਫਿਕੇ ਪਾਇ ॥
ਫਿਕਾ ਮੂਰਖੁ ਆਖੀਐ, ਪਾਣਾ ਲਹੈ ਸਜਾਇ ॥੧॥

[ਪੰਨਾ ੪੭੩

ਬੋਲਣਾ ਇਕ ਕੋਮਲ ਹੁਨਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਘਰੋਗੀ ਝਗੜੇ, ਵਪਾਰਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ, ਰਾਜਸੀ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਮੁੱਢ

ਫਿੱਕਾ ਬੋਲ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਹੈ:-

੧. ਜਿਤੁ ਬੋਲਿਐ ਪਤਿ ਪਾਈਐ, ਸੋ ਬੋਲਿਆ ਪਰਵਾਣੁ ॥
ਫਿਕਾ ਬੋਲਿ ਵਿਗੁਚਣਾ, ਸੁਣਿ ਮੂਰਖ ਮਨ ਅਜਾਣ॥

[ਪੰਨਾ ੧੫

੨. ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਨ ਆਇਓ, ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰ ॥
ਰਸਨਾ ਫਿਕਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥

[ਪੰਨਾ ੭੯੧

ਸੋ, ਫਿਕਾ ਬੋਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚਿਤ ਦੁਖਾਣਾ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਭਾ. ਸ. ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ "ਮਿਠਾ ਬੋਲੈ ਨਿਵ ਚਲੈ, ਹਥਹੁ ਦੇ ਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਏ" ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਣਿਕ ਠਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ ॥ ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ, ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀ ਦਾ ॥੧੩੦॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹੀਂ ਦਾ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਭਨਾ ਮਨ=ਸਾਰੇ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਦੇ ਮਨ। ਮਾਣਿਕ= (ਅਮੋਲਕ) ਮੋਤੀ ਹਨ। ਠਾਹਣੁ=ਦੁਖਾਣਾ। ਮੂਲਿ=ਮੂਲੋਂ, ਉਕਾ ਹੀ। ਮਚਾਂਗਵਾ=ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਉ=ਤੈਨੂੰ। ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ= ਪਿਆਰੇ (ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ) ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਹੈ। ਹਿਆਉ=ਹੀਆ, ਹਿਰਦਾ। ਨਾ ਠਾਹੇ=ਨਾ ਦੁਖਾ। ਕਹੀ ਦਾ=ਕਿਸੇ ਦਾ।

ਅਰਥ: ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅਮੋਲਕ (ਮੋਤੀਆਂ ਸਮਾਨ) ਹਨ (ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੀ ਮਨ) ਦੁਖਾਣਾ ਉਕਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। (ਹੇ ਭਾਈ !) ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿਆਰੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ) ਚਾਹਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਨਾ ਦੁਖਾ।੧੩੦।੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕੋਈ ਧਰਮ ਵੀ ਕਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦੁਖਾਉਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ

ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਪਰ ਕੁਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੈੜੇ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ 'ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ' ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ:-

੧. ਦੂਖਾਵੈ ਕਿਸੇ ਨੋ ਨਾਹੀ, ਮੁਖ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲੇ,
ਜੋ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹੈ
ਮਨ ਬਿਖੈ ਕਿਛੁ ਲਿਆਵੈ ਨਾਹੀ ॥

੨. ਮਧੁਰ ਕਹੈ ਸਭ ਕੋ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ,
ਫੀਕਾ ਬੋਲਿ ਨ ਕਿਸੈ ਦੁਖਾਵੈ ॥

ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਿਹ।

ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਸਟੀਕ

(ਉਚਾਰਨ ਸੇਧਾਂ, ਬਿਸਰਾਮਾਂ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਸਹਿਤ)

ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ

(14 ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਸਟੀਕ)

ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

੧) ਜਪੁ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
੨) ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਤਨੇਮ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
੩) ਚੰਡੀ ਕੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
੩) ਗੁਰਮਤਿ ਬੈਰਾਗ ਦਰਸ਼ਨ
੫) ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦਰਸ਼ਨ
੬) ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ?
੭) ਗੁਰਮਤਿ ਅਰਦਾਸਿ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ
੮) ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਨਿਰਣੈ
੯) ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦਰਪਣ
੧੦) ਮੌਤ ਕੀ ਹੈ?
੧੧) ਬਾਣੀ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸਟੀਕ
੧੨) ਅਨੰਦ ਪਰਮਾਰਥ (ਇਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ)
੧੩) ਸੁਖਮਨੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ)
੧੪) ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
੧੫) ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੁ
੧੬) ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
੧੭) ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ
੧੮) ਵੈਰਾਗ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ
੧੯) ਨਾਮ ਦਰਸ਼ਨ
੨੦) ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ
੨੧) ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਗਾਥਾ ਸਟੀਕ
੨੨) ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਪਰੰਪਰਾ ਨਿਰਣੈ
੨੩) ਕੜ੍ਹਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਰਯਾਦਾ ਨਿਰਣੈ (ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ)
੨੪) ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਤਥਾ ਸਤੈ ਡੂਮਿ ਆਖੀ (ਸਟੀਕ)
੨੫) ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨੱਥਲਪੁਰ ਵਾਲੇ)
੨੬) ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਸਟੀਕ (ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ)
੨੭) ਨਾਮ ਦਰਸ਼ਨ
੨੮) ਨਵੀਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ (ਸਰਲ ਨੇਮਾਂ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਸੇਧਾਂ ਸਹਿਤ)
੨੯) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਿਲਾਸਫੀ
੩੦) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਪਣ
੩੧) ਗੁਰਮਤਿ ਜੀਵਨ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ (ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ?)
੩੨) ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ (ਸਟੀਕ)
੩੩) ਸਵਈਏ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ੍ਯ ਮਹਲਾ ੫ ਅਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ (ਸਟੀਕ)
੩੪) ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਮਾਣ
੩੫) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ (ਗੁਟਕਾ)
੩੬) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਖਿਆ ਕੋਸ਼

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,
ਪਟਿਆਲਾ-੧੪੭੦੦੧

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
ਪਟਿਆਲਾ।